תלמוד בבלי · ראשונים · ראש · סדר זרעים

פסקי הרא"ש על ברכות

רבנו אשר ב"ר יחיאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פסקי הרא"ש על ברכות

רבנו אשר ב"ר יחיאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פסקי-הראש-על-ברכות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 8
הלכה א 8
הלכה ב 9
הלכה ג 10
הלכה ד 10
הלכה ה 10
הלכה ו 11
הלכה ז 11
הלכה ח 14
הלכה ט 14
הלכה י 17
הלכה יא 20
הלכה יב 20
הלכה יג 20
הלכה יד 22
הלכה טו 24
הלכה טז 24
פרק ב 25
הלכה א 25
הלכה ב 25
הלכה ג 26
הלכה ד 27
הלכה ה 27
הלכה ו 29
הלכה ז 29
הלכה ח 29
הלכה ט 30
הלכה י 31
הלכה יא 31
הלכה יב 32
הלכה יג 33
הלכה יד 34
הלכה טו 34
פרק ג 37
הלכה א 37
הלכה ב 38
הלכה ג 39
הלכה ד 40
הלכה ה 40
הלכה ו 40
הלכה ז 41
הלכה ח 41
הלכה ט 41
הלכה י 41
הלכה יא 42
הלכה יב 42
הלכה יג 42
הלכה יד 43
הלכה טו 44
הלכה טז 46
הלכה יז 46
הלכה יח 46
הלכה יט 48
הלכה כ 48
הלכה כא 48
הלכה כב 49
הלכה כג 49
הלכה כד 51
הלכה כה 51
הלכה כו 51
הלכה כז 51
הלכה כח 52

הלכה כט 53
הלכה ל 53
הלכה לא 53
הלכה לב 53
הלכה לג 54
הלכה לד 54
הלכה לה 54
הלכה לו 55
הלכה לז 55
הלכה לח 56
הלכה לט 56
הלכה מ 57
הלכה מא 57
הלכה מב 57
הלכה מג 57
הלכה מד 58
הלכה מה 58
הלכה מו 58
הלכה מז 60
הלכה מח 60
הלכה מט 60
הלכה נ 60
הלכה נא 60
הלכה נב 61
הלכה נג 61
הלכה נד 61
הלכה נה 62
הלכה נו 62
הלכה נז 62
הלכה נח 63
פרק ד 63
הלכה א 63
הלכה ב 64
הלכה ג 66
הלכה ד 67
הלכה ה 67
הלכה ו 67
הלכה ז 68
הלכה ח 69
הלכה ט 69
הלכה י 70
הלכה יא 70
הלכה יב 70
הלכה יג 71
הלכה יד 71
הלכה טו 73
הלכה טז 73
הלכה יז 73
הלכה יח 74
הלכה יט 75
הלכה כ 76
הלכה כא 76
הלכה כב 77
הלכה כג 77
פרק ה 77
הלכה א 77
הלכה ב 78
הלכה ג 79
הלכה ד 79
הלכה ה 80
הלכה ו 80
הלכה ז 80
הלכה ח 80
הלכה ט 81

הלכה י 81
הלכה יא 82
הלכה יב 82
הלכה יג 82
הלכה יד 82
הלכה טו 83
הלכה טז 83
הלכה יז 83
הלכה יח 84
הלכה יט 84
הלכה כ 84
הלכה כא 85
הלכה כב 85
הלכה כג 86
הלכה כד 86
פרק ו 86
הלכה א 86
הלכה ב 87
הלכה ג 88
הלכה ד 89
הלכה ה 89
הלכה ו 90
הלכה ז 90
הלכה ח 91
הלכה ט 92
הלכה י 92
הלכה יא 93
הלכה יב 93
הלכה יג 94
הלכה יד 94
הלכה טו 94
הלכה טז 95
הלכה יז 97
הלכה יח 97
הלכה יט 97
הלכה כ 98
הלכה כא 98
הלכה כב 99
הלכה כג 100
הלכה כד 101
הלכה כה 101
הלכה כו 103
הלכה כז 106
הלכה כח 106
הלכה כט 106
הלכה ל 107
הלכה לא 107
הלכה לב 108
הלכה לג 109
הלכה לד 110
הלכה לה 111
הלכה לו 111
הלכה לז 111
הלכה לח 111
הלכה לט 112
הלכה מ 112
הלכה מא 113
הלכה מב 113
הלכה מג 114
פרק ז 114
הלכה א 114
הלכה ב 115
הלכה ג 115
הלכה ד 116

הלכה ה 116
הלכה ו 116
הלכה ז 117
הלכה ח 117
הלכה ט 117
הלכה י 117
הלכה יא 118
הלכה יב 118
הלכה יג 120
הלכה יד 121
הלכה טו 121
הלכה טז 122
הלכה יז 122
הלכה יח 122
הלכה יט 122
הלכה כ 123
הלכה כא 125
הלכה כב 126
הלכה כג 128
הלכה כד 129
הלכה כה 130
הלכה כו 131
הלכה כז 131
הלכה כח 131
הלכה כט 132
הלכה ל 133
הלכה לא 133
הלכה לב 134
הלכה לג 135
הלכה לד 135
הלכה לה 136
הלכה לו 137
פרק ח 137
הלכה א 137
הלכה ב 138
הלכה ג 139
הלכה ד 141
הלכה ה 141
הלכה ו 142
פרק ט 143
הלכה א 143
הלכה ב 144
הלכה ג 144
הלכה ד 145
הלכה ה 145
הלכה ו 146
הלכה ז 146
הלכה ח 146
הלכה ט 146
הלכה י 147
הלכה יא 147
הלכה יב 147
הלכה יג 147
הלכה יד 148
הלכה טו 148
הלכה טז 150
הלכה יז 150
הלכה יח 151
הלכה יט 151
הלכה כ 151
הלכה כא 151
הלכה כב 151
הלכה כג 152
הלכה כד 153

הלכה כה 153
הלכה כו 154
הלכה כז 154
הלכה כח 154
הלכה כט 155
הלכה ל 155

פרק א

הלכה א

מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר. פירש"י ואנן שקורין שמע בבית הכנסת קודם צאת הכוכבים אין אנו יוצאים ידי חובתנו אלא בקריאת שמע שעל מטתנו פרק ראשון. ומה שאנו קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. והכי תניא בברכות ירושלמי בריש פירקין הקורא את שמע קודם לכן לא יצא. א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת. לא להוציא (את הרבים) ידי חובתן אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וכן כתב הריב"א והרי"ץ גיאת ז"ל וכן כתב רב עמרם ז"ל [נ"א ומחמת זה כתב] שצריך לברך אקב"ו על קריאת שמע כשהוא קורא לפני מטתו. מתוך דבריהם משמע שאדם יוצא ידי חובתו מתוך אותה קריאה ול"נ לר"ת ז"ל שהרי ק"ש שעל מטתו אין אנו קורין כי אם פרשה ראשונה ושלא בברכותיה ובבית הכנסת אנו קורין אותה כולה בברכותיה בלא זמנה ועוד דקאמר בגמרא אם תלמיד חכם הוא אינו צריך לקרות ק"ש על מטתו. ויש לדחות דמיירי היכא דקרא בזמנה בבהכ"נ. ועוד הקשה דאם כן אנו נוהגין כריב"ל דאמר תפלות באמצע תקנום ואנן קי"ל כרבי יוחנן דאמר דק"ש של ערבית תחלה ואח"כ תפלה דתניא לקמן בפירקין כוותיה. ופירש ר"ת ז"ל דק"ש של בית הכנסת עיקר. ומה שאנו קורין אותה בעוד יום. דקי"ל כר' יהודה דאמר לקמן בפרק תפלת השחר (דף כו.) תפלת המנחה עד פלג המנחה והוא שעה ורביע קודם הלילה. מכאן ואילך הוי לילה לענין (תפלת המנחה) והוא הדין לענין ק"ש ואמרי' לקמן (דף כז.) דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואמרינן נמי לקמן (שם) רב צלי של שבת בערב שבת אלמא חשיב לילה לענין תפלת הערב והוא הדין לענין ק"ש. וא"ת הא דפריך לקמן ר' יהודה לר"מ דאמר משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן והלא כהנים ביום הם טובלים אדרבה קשה טפי לדידיה שהרי קורין אותה בפלג המנחה דהוא יום גדול וי"ל דהכי קאמר ליה לדידך שאתה סובר כרבנן דפליגי עלי בפ' תפלת השחר ואמרי דתפלת המנחה עד הערב א"כ אותה שעה יום לענין ק"ש ומה שאמר בירושלמי שהיו קורין את שמע כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה לא שהיו קורין אותה בברכותיה אלא שהיו קורין פרשה שמע כמו שאנו רגילים לקרות אשרי קודם תפלת המנחה ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללין פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין ק"ש חשבי' ליה לילה כמו ר' יהודה והוי כמו שדרה וגלגולת תרי קולי דסתרי אהדדי (ערובין דף ז.) והא דאמרי' לקמן

דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ה"פ לא אפסיק הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה [לעשות] (יעשה) הכל כרבי יהודה או הכל כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם וי"ל דלענין תפלה הקלו ולא נהירא לי מה שהביא רבינו תם ז"ל ראיה מתפלת המנחה שהיא עד פלג המנחה. דתפלות כנגד תמידים תקנום ותמיד היה קרב והולך עד פלג המנחה אבל לענין ק"ש לאו זמן שכיבה הוא ומרב דצלי של שבת בערב שבת אינה ראיה דלמא כריב"ל ס"ל דאמר תפלות באמצע תקנום ושמע היה קורא אחר צאת הכוכבים. ונראה לקיים המנהג שאנו סוברים כשאר התנאים שמקדימין שעת הק"ש לצאת הכוכבים. ואע"ג דלית הלכתא כר' אליעזר לגבי ר' יהושע ולא כרבי מאיר לגבי רבי יהודה מכל מקום בתפלה הקלו וגם מתוך הדחק נהגו כך לפי שמתקבצין הצבור לתפלת המנחה ואילו לא היו קורין את שמע ומתפללין תפלת הערב עד צאת הכוכבים היה כל אחד ואחד הולך לביתו והיה טורח להם להתקבץ לאחר מכאן ולא היו מתפללים בצבור. לפיכך נהגו העם לקרות שמע ולהתפלל קודם צאת הכוכבים וסמכו על הני תנאי כדפירשתי אע"ג דלכתחלה אין לקרות ק"ש עד צאת הכוכבים כסתמא דמתני' וכר' יהושע דפליג אדר' אליעזר בברייתא. ושאלו מרב האי ז"ל לענין צבור שמתפללין ערבית וקורין שמע קודם צאת הכוכבים ולא מצי אינש לעכבינהו. איזהו עדיף לאצלויי בהדייהו ולשבוק קריאת שמע עד צאת הכוכבים. או לעכובי עד צאת הכוכבים ולצלויי ביחיד לסמוך גאולה לתפלה. והשיב בארץ ישראל עושין כן מתפללין של ערבית ואחר כך קורין את שמע בזמנה ולא איכפת להו למיסמך גאולה לתפלת ערבית וחזינן דקריאת שמע בעונתה דהיינו בצאת הכוכבים עדיף ממסמך גאולה לתפלה היכא דלא אפשר לצלויי. ואי צלי ראשונה דבהדי צבורא רשות ושניה חובה שפיר דמי. כך השיב רב האי גאון ז"ל. משום שנראה לו שיותר טוב להתפלל תפלתו עם הצבור מפלג המנחה ולמעלה כר"י ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה וכל שכן לדידן שאין אנו סומכין גאולה לתפלה של ערבית שאנו מפסיקין בפסוקים ויראו עינינו וקדיש מיהו נראה דהנוהג כך צריך שיזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה. כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב:

הלכה ב

גמ' עד סוף האשמורת הראשונה דברי רבי אליעזר מסקינן דסבר ג' אשמורות הוי הלילה. והאי דלא קאמר שליש הלילה. מילתא אגב אורחיה קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע כי היכי דאיכא משמרות בארעא. דתניא ר"א אומר שלש משמרות הוי הלילה. ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר ה' ממרום ישאג וממעון קדשו וגו'

שאוג ישאג על נוהו ואיתמר נמי אמר רב שמואל בר מרתא משמיה דרב ג' משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר הקב"ה אומר אוי לבני שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם. וראוי לכל ירא שמים שיהא מצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש כמו שנא' קומי רוני בלילה לראש אשמורות:

הלכה ג

תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. ובא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי את תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי. אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי. אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו. אמרתי לו להתפלל. אמר לי היה לך להתפלל בדרך. אמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים למדתי שמתפללין בדרך. ולמדתי שמתפללין תפלה קצרה. ולמדתי שאין נכנסין לחורבה. והתפלה הקצרה היינו הביננו. אבל הא דאמר לקמן (דף כח:) מתפלל אדם תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך וגו' היינו דוקא במקום גדודי חיות וליסטים אבל בדרך שלא במקום סכנה לא: ת"ר מפני ג' דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד. ומפני מפולת. ומפני מזיקים :

הלכה ד

וחכמים אומרים עד חצות. תניא חכמים עשו סייג לדבריהם. שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ויאמר אלך לביתי ואוכל קמעא ואישן קמעא ואחר כך אקרא ק"ש ואתפלל ואם חטפתו שינה נמצא ישן כל הלילה אלא אדם בא מן השדה בערב ונכנס לב"ה אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה ואח"כ קורא ק"ש ומתפלל. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה:

הלכה ה

אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן דאמר איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. וריב"ל אומר תפלות באמצע תקנום שבשחרית קורא ק"ש ומתפלל ובשעת המנחה מתפלל תפלת המנחה ולערב מתפלל תפלת הערב ואח"כ קורא את שמע. נמצא ק"ש של שחרית בתחלת היום וק"ש של ערבית בתחלת הלילה והתפלות כולן באמצע וליתא לדריב"ל דקי"ל כר' יוחנן וכן פסק בה"ג. ואע"ג דצ"ל השכיבנו בין גאולה לתפלה. לאו הפסק הוא דכיון דתקנו רבנן השכיבנו בגאולה כגאולה אריכתא דמיא ובתפלת שחרית נמי בעי למיסמך גאולה לתפלה. ואע"ג

שבתחלה אומר ה' שפתי תפתח. כיון דתקון רבנן למימר בתפלה כתפלה אריכתא דמיא. ותימא על מנהגינו שאנו מפסיקים בערבית בפסוקים ויראו עינינו וקדיש. אין לומר דסבירא לן כרב דאמר לקמן בפרק תפלת השחר (דף כז:) תפלת ערבית רשות ולהכי אין אנו חוששין לסמוך. דאם כן רבי יוחנן דמצריך לסמוך סבירא ליה דהוא חובה. ורב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן. ושמא גם ר' יוחנן סובר כמו רב אפי' הכי מחייב לסמוך. ומנהג זה נהגו אותו ההמון לפי שבימיהם הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתעכב שם עד אחר תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהן שמונה עשרה אזכרות כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה ותקנו אחרי כן ברכת יראו עינינו וקדיש. והשתא נמי שמתפללין ערבית בבית הכנסת לא נתבטל המנהג הראשון. מכל מקום אין להפסיק בדברים אחרים אלא כמו שנהגו:

הלכה ו

א אמר ר' אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מה שאנו פותחין באשרי יושבי משום דמניה נפקא לן לקמן (דף לב:) צריך אדם שישהה שעה אחת קודם שיתפלל. וגם מסיימין ואנחנו נברך יה כדי שיסיים בהללויה. אמר ריב"ל אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותה על מטתו. ודוקא פרשה ראשונה כדאמר בפרק הרואה (דף ס:):

ב אמר רב נחמן בר יצחק אם ת"ח הוא אין צריך. אביי אמר אף ת"ח בעי למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד וגו'. אמר רבי אלעזר כל הקורא שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. אמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע מזיקין בדלין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף: גרסי' בפרק ידיעות הטומאה (שבועות דף טו:) שיר של פגעים בכנורות ובנבלים ובתופים ואומר יושב בסתר עליון בצל וגו'. עד כי אתה ה' מחסי. ואומר ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי עד לה' הישועה ריב"ל מסדר להו להני קראי וגני. היכי עביד הכי והא אמר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה. להגן שאני:

הלכה ז

תניא אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על ב' דברים. על תפלתי שתהא סמוכה למטתי פירוש שלא יעשה מלאכה בעמדו ממטתו עד שיתפלל ורש"י פי' שגם לתלמודו אין לו להפסיק ותימא הוא מנ"ל הא. ואפשר דמיירי באדם שמתפלל בבית מדרשו ואינו

רגיל לילך לבהכ"נ דאיכא למיחש דלמא מיטרד בגירסתיה ויעבור זמן תפלה וקריאת שמע. ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום דאמר רבי חמא בר חנינא ואיתימא רבי יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הוויין ליה בנים זכרים שנאמר ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים: תניא אבא בנימין אומר ב' שנכנסו לבית הכנסת להתפלל וקדם אחד מהם והתפלל ולא המתין לחבירו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו וגו' ואם המתין לו מה שכרו. אר"י בר חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר וגו': אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה. במקום רנה שם תהא תפלה: שם ע"ב אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים עליו אי חסיד אי עניו. תלמידו של אברהם. ואברהם מנלן דקבע דוכתא שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. ואין עמידה אלא תפלה שנא' ויעמוד פינחס ויפלל לא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בבית הכנסת אחת אבל אם הוא מתפלל באחת בשני מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי פרק תפלת השחר אמר רבי תנחום ברבי חייא צריך אדם ליחד לו מקום בבית הכנסת שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים השתחוה לא נאמר אלא ישתחוה: אמר רבי חלבו אמר רב הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי לא אמרן אלא בדנפיק. אבל בדעייל מצוה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה'. א"ר זירא מריש כי הוה חזינא לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא אמינא קא מחללי רבנן שבתא. כיון דשמענא להא דא"ר תנחום אריב"ל לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפי' בשבת וכו' אנא נמי רהיטנא. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בהכ"נ נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון. אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה. ההוא גברא דהוה מצלי אחורי בית הכנסת ולא הוה מהדר אפיה לבי כנישתא חלף ההוא טייעא חזייה. א"ל כדו בר קיימת קמי מרך שלף ספסריה ופסקיה לרישיה: אריב"ל אסור לאדם שיעבור אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין. ואמר אביי לא אמרן אלא דלא דרי טונא. ודלא רהיט. ודלא מנח תפלין. ודליכא שני פתחים. ודליכא בי כנישתא אחריתי אבל איכא חדא מנייהו לית לן בה: אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלין תחתיו שנאמר ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו וגו': ואמר ר"י משום רבי יוסי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת [בשעה שהצבור מתפללין] שנאמר ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת

רצון בשעה שהצבור מתפללין. רב נחמן בר יצחק אומר מהכא הן אל כביר ולא ימאס רבי יוסי ב"ח אומר מהכא בעת רצון עניתיך תניא נמי הכי מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר ולא ימאס וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. מאי פדה בשלום נפשי אמר רשב"י אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור שחרית וערבית מעלה אני עליו כאלו פדה לי ולבני מבין אומות העולם: אמר ר"ל כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לתוכו להתפלל נקרא שכן רע שנאמר כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה וגו' ולא עור אלא שגורם לו ולבניו גלות שנא' הנני נותשם מעל אדמתם. אמרו לר' יוחנן איכא סבי בבבל. תמה ואמר [מכדי] כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה [הוא] דכתיב אבל בחוצה לארץ לא. כיון דאמרו ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו כדאמר להו ריב"ל לבניה קדמו וחשכו לבי כנישתא כי היכי דתאריכו חייכו. א"ר אחא בר חנינא מאי קראה אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי וכתיב בתריה כי מוצאי מצא חיים: גרסי' בפרק שלשה שאכלו (דף מז:) אריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה מעשרה ראשונים. שאפי' מאה באין אחריו נוטל שכר כולם ס"ד אלא נוטל שכר כנגד כולם: אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל שנאמר לשמור מזוזות פתחי. י"מ שלא ימהר ויתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה שיעור שני פתחים. אבל אם יושב סמוך לפתח שפיר דמי. ומיהו בירושלמי בפרק אין עומדין גרסי' רב חסדא אמר זה שנכנס לבית הכנסת צריך ליכנס לפנים משני דלתות. מ"ט אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום ואם עשה כן מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים: אמר רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא. אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. אמר הקב"ה אוהב אני שערים המצויינין בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות. והיינו דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא משעה שחרב (הקב"ה) בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי אמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא. כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא. לא מצלינא אלא ביני עמודי היכא דגריסנא. ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מאי תיקו. רב ששת מהדר אפיה וגריס

אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו. ואם תאמר הא אמרי' בסוטה בפ' אלו נאמרין (סוטה דף לט.) כיון שנפתח ספר תורה אסור לדבר ואפילו בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם. ואין לומר שאני הכא דמהדר אפיה דאם כן הוה ליה לאתויי מילתא דרב ששת התם לאשמועינן דבכי האי גוונא שרי. ונראה לי לפרש הא דקאמר התם אסור לדבר היינו דוקא בקול רם לפי שמעכב את אחרים מלשמוע. אבל בלחש שפיר דמי. והא דמהדר אפיה. ה"ה לא מהדר אפיה מצי למיגרס בלחש אלא רבותא נקט דאפילו במהדר אפיה שנראה כמניח ספר תורה שרי. והוא היה מהפך פניו. כדי שיכוין לבו בגירסתו. רב אלפס פירש דווקא רב ששת שתורתו אומנתו. אבל להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש דבר אסור (ס"א איסור והיתר לא):

הלכה ח

אמר רב הונא בריה דרב יהודה אמר רבי מנחם א"ר אמי אר"י לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום. ואפי' עטרות ודיבון. וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו. אפילו עטרות ודיבון פרש"י שאין בו תרגום. וקשה דהוה מצי למימר אפילו ראובן ושמעון וכיוצא בהן ונראה דנקט עטרות ודיבון לפי שיש ספרים שכתוב בהן תרגום וגם בירושלמי הוא מתורגם. להך פירושא הא דנקט עטרות ודיבון אע"פ שאין צורך כל כך בתרגום. אבל ראובן ושמעון וכיוצא בהם אין צריך לקרות שלש פעמים. מכל מקום נהגו להחמיר כפירש"י. י"מ דה"ה לכל הלועזות לעז שלהן הוי כמו התרגום. כי התרגום הוא בשביל עמי הארץ שאינם יודעים לשון הקודש ואם כן ה"ה לעז למכירין בו. ולא נהירא לפי שהתרגום מפרש כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא כדאמר רב יוסף (מגילה דף ג) אלמלא תרגומא דהאי קרא. ונראה שהקורא בפי' התורה יוצא בו ידי תרגום כיון שמפורש בו כל מלה ומלה: ישלים פרשיותיו עם הצבור נראה דכל השבוע מיקרי עם הצבור הואיל ובמנחתא דשבתא מתחילין לקרות את הפרשה אע"ג דלא מיקרי קמי שבתא אלא מרביעי ואילך (פסחים דף קו.) במדרש יש צוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו את כל הפרשה. ומיהו אם לא השלים קודם משלים לאחר אכילה:

הלכה ט

א ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר [אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"ג] ואין צריך להחמיר ולהרחיק עד חצות לגבי ק"ש כמו לשאר דברים דהא חכמים לא פליגי עליה דר"ג אלא בסייג כדי להרחיק את האדם מן העבירה ור"ג לא מצריך להרחיק מ"מ אין לו לאכול ולא לשנות [ס"א לשתות] עד שיקרא ויתפלל שלא יחטפנו שינה. תניא ר"ש

בן יוחי אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה. אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת אחר שיעלה עמוד השחר אלמא אחר שיעלה עמוד השחר לילה הוא. והדר אמרת ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה אלמא יום הוא. לעולם לילה הוא. והא דנפיק ביה בדיממא. משום דאיכא אינשי דקיימי בההוא שעתא. לעולם לילה הוא פירוש בלשון העולם נקרא לילה לפי שעדיין לא האיר היום. ואע"פ שהוא חשוב יום לכל אותן שמצותן ביום כדאיתא במגילה (דף כ.) וכולן שעשאן משעלה עמוד השחר יצא. מ"מ לכתחלה אין לעשותה משום דנראה כלילה. וכן לענין ק"ש נמי לילה הוא למי שמרוב אונס לא היה יכול לקרות בלילה יכול לקרות אחר שיעלה עמוד השחר. מיהו כיון דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא מיקרי זמן קימה לקרות בו למי שצריך להחזיק בדרך או כיוצא בו דברים אחרים שאינו יכול לקרות בזמנו. וכי תימא כיון דיוצא ידי חובתו בקריאה של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר אמאי תני ר"ש בן יוחי פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם עמוד השחר לאשמעינן רבותא טפי דיוצא בק"ש של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר. ונראה לפי שרוצה להשמיענו שקורא אדם ק"ש שתי פעמים סמוכין זה לזה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. ולהכי הוצרך לומר באותו של ערבית קודם שיעלה עמוד השחר דאם אירעו אונס שלא היה יכול לקרות בלילה וגם צריך להחזיק בדרך ואינו יכול לקרות בזמנו לא מסתברא שיקרא של ערבית ושל שחרית אחר שיעלה עמוד השחר אע"פ שיכול לקרות של ערבית לבדה אחר שיעלה עמוד השחר ולהכי תני אחת קודם שיעלה עמוד השחר. א"ר אחא ב"ח אריב"ל הלכה כר"ש בן יוחי: איכא דמתני לה להא דר' אחא בר חנינא אהא דתניא ר"ש בן יוחי אומר משום ר"ע פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא בו ידי חובתו אחת של יום ואתת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה אלמא קודם הנץ החמה יממא. והדר אמרת ויוצא בהן ידי חובתו אחת של לילה. אלמא ליליא הוא. לעולם יממא הוא והא דנפיק בה בדליליא. משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא. לעולם יממא פירוש בלשון העולם נקרא יום קודם הנץ החמה לפי שכבר האיר היום קצת וגם חשיב יום בדיעבד לכל אותן שמצותן ביום. והא דנפיק בה בדליליא משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא הילכך מי שנאנס ולא היה יכול לקרות בלילה יכול לקרות עד הנץ החמה. ועתה לא פליגי הני

תרי ברייתות אהדדי. הא דתני ר"ש אליבא דנפשיה והא דתני אליבא דר"ע. וכן דר"ג דמתני' דק"ש של ערבית דווקא עד שיעלה עמוד השחר היכא דלא אנים. אבל אם אניס יכול לקרות עד הנץ החמה. ובניו של ר"ג לא היו אנוסים אלא נמשך לבם אחר המשתה והאי דקאמר אליבא דר"ע דק"ש של שחרית לאחר הנץ החמה דווקא היכא דלא אנים ואי תיקשי לך הא לקמן (דף ט:) קאמר ר"ע משכיר בין חמור לערוד. וצ"ל דתרי תנאי אליבא דר"ע אי נמי הא דקאמר אחר הנץ החמה לאו דווקא דה"ה נמי קודם הנץ החמה אלא נקט אחר הנץ החמה לאשמעינן דלאחר הנץ החמה אינו יכול לקרות ק"ש של ערבית [אפילו] אחר שנאנס. אמר רבי אחא בר חנינא אריב"ל הלכה כדברי ר"ש שאמר משום ר"ע. וכסוגיא הזו פירש גם רב אלפס ז"ל. א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו פירש"י הקורא ק"ש של לילה שחרית סמוך לעמוד השחר לא יאמר השכיבנו. שאין עתה זמן תחלת שכיבה אלא זמן סוף השכיבה. ויש מפרשים דלא קאי אלא אהיכא שקרא אחר שעלה עמוד השחר. אבל קודם שיעלה עמוד השחר יכול לומר השכיבנו. וכן משמע מדקבע מילתיה דר' זירא בתר ברייתא דר"ש בן יוחי. וה"ר יצחק גיאת ז"ל כתב לא שלא יאמר כל הברכה דהא בעי למימר שתים לאחריה. אלא שלא יאמר אלו המלות השכיבנו ה' אלהינו לשלום אלא מתחיל ותקננו בעצה טובה מלפניך. ואין משמע כפירושו דאם כן הוה ליה לגמרא לפרושי כדלקמן בפרק שני (דף יד:) דקאמר לא אמר אני ה' אלהיכם אינו צריך לומר אמת ומפרש גמרא היאך יאמר הברכה:

ב מתני' מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע. אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות. ולא זו בלבד אמרו אלא כל מקום שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר. א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה:

ג גמ' ואילו אכילת פסחים והלל שבלילי פסחים לא קתני ורמינהו הלל שבלילי פסחים ואכילת פסחים וק"ש ערבית מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא ראב"ע הא ר"ע. דתניא ואכלו את הבשר בלילה הזה אמר ראב"ע נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. א"ל ר"ע והלא כבר נאמר בחפזון עד שעת חפזון א"כ מה ת"ל בלילה שיכול שיהא נאכל כקדשים הנאכלים ביום. ת"ל בלילה. בלילה הוא נאכל ואינו נאכל ביום ואתא סתמא דמתני' דהכא כראב"ע וכן סתמא דמתני' דשלהי פסחים (דף קכ:) וכן סתמא דמתני' דאיזהו מקומן (דף נו:) ואין לדקדק מהני סתמי דהלכה כראב"ע דהאיכא נמי במגילה

(ד"כ:) סתמא כר"ע. ואמרי' בפרק מצות חליצה (יבמות דף קא:) מה לי חד סתמא מה לי תרי סתמי. ואין לדקדק דהלכה כר"ע מהא דתני לה גבי הלכתא פסיקתא דמגילה. דלא דמי להיא דהשוכר את האומנים (דף עו.) כל החוזר בו ידו על התחתונה דהתם שונה יחד דברים (שהן) דומין זה לזה (אע"פ) שכל המשנה ידו על התחתונה אין מקומה לשנות שם אבל אגב כל החוזר נקטיה. אבל התם שונה יחד כל שזמנו בלילה. אדרבה ההיא דאיזהו מקומן נראה יותר הלכתא פסיקתא שהרי שנה באותה משנה זמן של קדשים ולספרים דגרסי' לקמן והני תנאי כי הנו תנאי ומוקים ר' יהושע כר"ע משמע קצת הלכה כר"ע. ומשום דמספקא לן כמאן הלכתא צריך להחמיר לאכול מצה של אפיקומן קודם חצות כדאי' בפסחים (דף קכ:) לר"א בן עזריה צריך לאכול מצה של חובה קודם חצות:

הלכה י

א מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אומר בין תכלת לכרתי וגומרה עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה:

ב גמ' תנא בין תכלת שבה ללבן שבה. פירוש משיכיר בציצית בין חוליא של לבן שבה לחוליא של תכלת שבה דאמרינן במנחות פרק התכלת (מנחות דף מג:) וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש כדתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן גרסינן בירושל' דפרקין תני מתני' בין תכלת שבו ללבן שבו. מ"ט דרבנן וראיתם אותו וזכרתם מן הסמוך לו. מ"ט דר"א וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבעים פי' בין שני צבעים הדומים זה לזה כגון תכלת וכרתי. תניא ר"מ אומר כדי שיכיר בין זאב לכלב. רבי עקיבא אומר כדי שיכיר בין חמור לערוד. אחרים אומרים כדי שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירהו. ירושלמי במה אנן קיימין. אי רגיל הוא אפילו רחיק כמה חכים ליה. וכשאינו רגיל. אפילו קרוב גביה לא חכים ליה אלא כך אנן קיימין ברגיל ואינו רגיל כהך דאזיל לאכסניא ואתי לקיצין. אמר רב הונא הלכה כאחרים. אמר אביי לתפלין כאחרים לק"ש כוותיקין דאמר רבי יוחנן וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום א"ר זירא מאי קרא ייראוך עם שמש. לקריאת שמע כוותיקין פי' מצוה מן המובחר להתחיל לקרות שמע כדי שיגמור עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה מיד בהנץ החמה. ומודה אביי דתחלת זמן קריאה הוא משיכיר בין תכלת ללבן כסתמא דמתניתין ונמשך הזמן בשלש שעות כדמוכח לקמן בסוף מי שמתו (דף כב:) דקתני מתני' ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא

יהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא. ואמרינן עלה בגמ' (דף כה:) לימא תנן סתמא כר"א דאמר עד הנץ החמה. אפי' תימא כר' יהושע וכוותיקין דאמר רבי יוחנן וותיקין כו'. אלמא משמע בהדיא דוותיקין סברי כרבי יהושע אלא דממהרים לקרותה עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה בהנץ החמה. וכן משמע בירושלמי דפירקין. דגרס בירושלמי מ"ד כדי שיהא רחוק מחבירו ד' אמות ומכירו כמ"ד בין תכלת ללבן אבל אמרו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר ר' זירא אנא אמריתא טעמא ייראוך עם שמש. אמר מר עוקבא וותיקין היו משכימין וקורין אותו כדי שיסמוך תפלתו עם הנץ החמה והא דאמר ביומא בפרק אמר להם הממונה (יומא דף לז:) אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שחמה זורחת עליה ניצוצות יוצאות הימנה וידעו הכל שהגיע זמן ק"ש ואמר אביי לשאר עמא דבירושלים אלמא משמע שתחילת זמן קריאתה אחר הנץ החמה. י"ל דהך זימנא נקבע להמון העם שאינם יכולין להקדים ולמהר כוותיקין ואם תאמר והא לעיל אמר ר"ש בן יוחי משום ר"ע פעמים שאדם קורא קריאה אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ופסיק ריב"ל הלכתא כוותיה אלמא תחלת זמן קריאה של יום הוי אחר הנץ החמה כמתני' דיומא. וי"ל דאפילו פליג ריב"ל אאביי הלכה כאביי דפסיק כוותיקין דהוא בתראה. אי נמי לא פסיק ריב"ל כר' שמעון אלא במה שסובר שקודם הנץ החמה יוצא בשל לילה כדאמר לעיל דלאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאישתכור וכו'. אבל במאי דקאמר דתחלת זמן ק"ש של יום אחר הנץ החמה לא פסיק כוותיה. אי נמי י"ל דר"ש גופיה מודה דזמן קריאת שמע של יום קודם הנץ החמה. והא דלא נקט פעמים שאדם קורא ק"ש ב"פ קודם הנץ החמה ויוצא בשל יום ובשל לילה דהוי רבותא טפי. איכא למימר דאתא לאשמעינן שאינו יוצא בשל לילה אחר הנץ החמה. אי נמי כדפי' לעיל שאם היה אנוס בפעם אחת על של ערבית ועל של שחרית אינו יכול לקרות שניהם. ור"ח ז"ל פירש דהאי גומרין ר"ל קורין ופסק דזמן ק"ש מהנץ החמה עד שלש שעות כריב"ל דפסיק הלכתא כר"ש שאמר משום ר"ע כמתני' דיומא. ופי' ייראוך עם שמש היינו ק"ש כלומר יקבלו עליהם עול מלכות שמים. ולא נהירא מדקאמר כדי שיהא סומך גאולה לתפלה ומייתי עליה קרא דייראוך עם שמש משמע דקרא בתפלה איירי. וכן לקמן בפרק תפלת השחר (דף כט:) מייתי לה אתפלה דדריש מיניה דתפלת המנחה עם דמדומי חמה מדכתיב ולפני ירח דור דורים ועם משמע או לפניו או לאחריו. עם הנץ החמה איירי קודם הנץ החמה. ועם שמש משמע אחר זריחת השמש. וגם לישנא דגומרין אותו לא משמע כפירושו. וגם רב אלפס ז"ל פסק כדפרישית. שכ' עלה דאביי וכן הלכתא. אלא מיהו לית כל איניש יכול

לכווני ולמעבד כי האי מילתא אפילו הכי מצוה למקרי קודם הנץ החמה מעט כדי שלא יתפלל אלא אחר הנץ החמה [שנמצא שמתפלל עם היום ואע"פ שאינו מתפלל עם הנץ החמה] דוקא. העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישתא שבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל אותו היום פי' כעין וותיקין. וכן משמע לקמן זימנא חדא סמך גאולה לתפלה אמר רבי יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף אומר יהיו לרצון אמרי פי:

ג אמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אלעזר בן יעקב מנין למתפלל שלא יעמוד על מקום גבוה ויתפלל שנאמר ממעמקים קראתיך ה' תניא נמי הכי המתפלל לא יעמוד ע"ג כסא ולא על גבי מקום גבוה לפי שאין גבהות לפני המקום ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ממעמקים קראתיך ה'. ואומר תפלה לעני כי יעטוף וגו'. ואמר ר"י בר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו זו אצל זו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ואמר ר"י בר חנינא משום ראב"י מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם א"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר"א בן יעקב כל האוכל ושותה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תיקרי גויך אלא גיאך אמר הקב"ה אחר שאכל ושתה ונתגאה זה קבל עליו עול מלכות שמים. ומצאתי כתוב בשם ר"י ז"ל דאם התחיל לאכול קודם שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר פוסק. אף על גב דאמרינן (שבת דף ט:) בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין. שאני הכא דאסמכוה אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם. ואבי העזרי ז"ל כתב דמותר לשתות מים בבקר קודם תפלה דלא שייך במים גאוה: ר' יהושע אומר עד שלש שעות. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהושע: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות. תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אבל מברך לפניה ולאחריה יש להסתפק אם ר"ל עד חצות כשיעור תפלה אליבא דרבנן. או עד ד' שעות אליבא דר' יהודה. או אפי' כל היום כולו לא הפסיד ורב האי גאון ז"ל כתב אף כל שעה רביעית אף על פי שאינה עונתה מברך שתים לפניה ואחת לאחריה. משמע דוקא שעה רביעית שהוא זמן תפלה לרבי יהודה. אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות. ואם בירך עובר על לא תשא לקמן (דף לג:)

הלכה יא

א מתני' ב"ש אומרים בערב יטה ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר ובשכבך ובקומך ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך אם כן למה נאמר ובשכבך ובקומך. בשעה שדרך בני אדם שוכבים ובשעה שדרך בני אדם עומדים:

ב גמ' תנו רבנן בית הלל אומרים עומדין וקורין. יושבין וקורין מטין וקורין. הולכין בדרך וקורין עוסקין במלאכה וקורין. והני מילי בפרשה שניה. אבל בפרשה ראשונה אין עוסק במלאכה כדבעינן למימר קמן (בפרק שני סי' ג'): תני רב יחזקאל עשה כדברי בית שמאי עשה. כדברי בית הלל עשה. רב יוסף אמר עשה כדברי בית שמאי לא עשה ולא כלום. רב נחמן בר יצחק אמר העושה כדברי בית שמאי חייב מיתה. דתנן אמר רבי טרפון פעם אחת הייתי מהלך בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל:

הלכה יב

א מתני' בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך. לחתום אינו רשאי שלא לחתום. שלא לחתום אינו רשאי לחתום:

ב גמ' מאי מברך. א"ר יעקב בר אידי א"ר הושעיא יוצר אור ובורא חשך. ונימא יוצר אור ובורא נוגה. אמר רבא בר עולא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. מדת לילה ביום יוצר אור ובורא חשך. ומדת יום בלילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ברכה שניה מאי היא. אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה אהבתנו. ורבנן אמרי אהבת עולם תניא נמי הכי אין אומרין אהבה רבה אלא אהבת עולם וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתיך. וקי"ל כרבנן. והא דאמר לקמן אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לקרות קודם שקרא קריאת שמע צריך לברך. לאחר שקרא קריאת שמע אין צריך לברך מאי טעמא שכבר נפטר באהבה רבה. ההיא מימרא דשמואל דהוא מרא דשמעתא קמייתא ורבנן פליגי עליה וכבר אדחי לה הא דשמואל דתניא כוותייהו דרבנן וכל מאי דמשכחת בתר הכי אהבה רבה אעיקרא דשמואל גריר. והגאונים כתבו שיש לקיים דברי שניהם. ועוד [נ"א וכן] באשכנז ובצרפת נהגו לומר בשחרית אהבה רבה ולומר בערבית אהבת עולם. וכן סתמא דגמ' לקמן בשמעתין הזכיר אהבה רבה בשל שחרית:

הלכה יג

אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש אין צריך לברך. מאי טעמא שכבר נפטר באהבה רבה. בירושלמי מסיק עלה א"ר אבא

והוא ששנה על אתר ונראה דהיינו דוקא בברכה של אהבה רבה דלא מיתחזי לשם ברכת התורה אלא בשונה על אתר. ואם שנה לאלתר אז נראית ברכה לשם עסק התורה כמו לשם ק"ש. ואז לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו יפסוק ללמוד ויחזור וילמוד. וכן המברך על התורה ולמד אין צריך לחזור ולברך אם הפסיק באמצע לכך הוצרך לומר והוא ששונה על אתר על הנפטר באהבה רבה. ולא על המברך ברכת התורה דאי לא תימא הכי היה לו להשמיענו בעלמא דהפסק שבאמצע עסק דהוי הפסק וצריך לחזור ולברך כל שכן הנפטר באהבה רבה. ואף את"ל דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה. מכל מקום מסתבר שבני אדם שרגילין תמיד לעסוק בתורה ואפילו כשיוצאין לעסקיהן ממהרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד ותמיד דעתם על לימודם לא חשיב הפסק לענין הברכה וכן אם למד בלילה הלילה הולך אחר היום ואין צריך לברך כל זמן שלא יישן. ולכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך כיוצא בזה שאל ר"י את ר"ת אם צריך לברך על השינה בסוכה דיותר חמירה שינה מאכילה דמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה ושינת עראי אסורה חוץ לסוכה. והיה ר"י רוצה לומר דהא דאין מברכין על השינה היינו משום דשמא לא יוכל לישן כשנרדם בשינה אינו יכול לברך. אבל רבינו תם השיב לו שכל מצות סוכה שחייב (ס"א שמקיים) אדם מסעודה לסעודה כגון שינה וטיול ושנון. ברכת לישב בסוכה שבירך על הסעודה פוטרתו מלברך עליהן. ולדבריו אפילו הסיח דעתו מלישן כגון שיצא למלאכתו ושוב נמלך אין צריך לברך. כל שכן מי שדעתו טרוד על לימודו אם יצא למלאכתו ולעסקיו לא הוי הפסק: ומי שהשכים ללמוד קודם שילך לבית הכנסת ובירך על התורה. כשקורא פרשת קרבנות בבית הכנסת אינו צריך לחזור ולברך. ואע"פ שאותו שקורא בתורה חוזר ומברך אשר בחר בנו אע"פ שכבר בירך כל הברכות קודם פרשת קרבנות לא דמי. דאותה ברכה נתקנה על קריאתו בצבור כמו שנתקנה ברכה לאחריה וכמו שתקנו אשר בחר בנביאים למפטיר: אמר רב הונא למקרא צריך לברך. למדרש אינו צריך לברך ר' אלעזר אומר אף למדרש צריך לברך. למשנה אין צריך לברך. רבי יוחנן אומר אפילו למשנה צריך לברך. לגמרא אין צריך לברך. ורבא אמר אף לגמרא צריך לברך דאמר רבי חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי בפירקין בסיפרא דבי רב וקדים ומשי ידיה ומברך ומתני לן פירקא. וכתב רב האי דהלכתא כוותיה. מאי מברך. אמר רב יהודה אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה. ויש מקומות שאומר לעסוק בדברי תורה. רבי יוחנן אמר הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך ברוך

אתה ה' נותן התורה ויש מקומות שחותמין בא"י המלמד תורה לעמו ישראל. ולפי מה שרגיל ר"ת לפרש דכל היכא שהברכות קצרות אפילו ברכה הסמוכה לחברתה פותחת בברוך כמו ברכות של הבדלה וברכות של חופה. א"כ היה צריך לברכה אחרונה שתהא פותחת בברוך. שאותה שלפניה קצרה. לכך היה אומר רבינו תם שאין זה כ"א סיום ברכה ראשונה ואינו כי אם שתי ברכות והיה אומר והערב נא. רב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה. וזו היא המעולה שבברכות. אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו. ולר"ת גרסי' נימרינהו לתרווייהו:

הלכה יד

לחתום אינו רשאי שלא לחתום. פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר שיכרא הוא ופתח אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא יצא דא"נ סיים בדשיכרא יצא דתנן ועל כולם אם אמר שנ"ב יצא. אלא נקט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא ובריך אדעתא דחמרא וסיים בשיכרא מאי בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן. זו היא גירסת רש"י ופי' פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא תחלת הברכה אומר ע"מ שנ"ב וכיון שהגיע למ"ה נזכר שהוא יין ואמר בפה"ג פשיטא לן דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואומר שנ"ב יצא על היין דתנן וכו'. ואלא הא דקמיבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכשהגיע למ"ה נזכר שהוא שכר וסיים שנ"ב מהו בתר עיקר ברכה אזלינן ועיקר הברכה אדעתא דיין נאמר והוי כמו שסיים ביין ואין ברכת היין מוציאה ידי ברכת שכר. תא שמע דתניא שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא. כלומר אדעתא דלימא יוצר אור וטעה וסיים אשר בדברו מעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא וכו'. והקשה הראב"ד ז"ל על גירסא זו ועל פירוש זה שלא מצינו בשום מקום שתהא הברכה נפסדת בשביל חסרון כוונה. אפי' בלא שום כוונת הברכה עולה לו כ"ש שהוא מתכוין לשום ברכה בעולם. ונראה דלאו קושיא היא דטפי עדיף בלא כוונה ממה שעוקר הכוונה לברכה אחרת מיהו קשיא לפירושו דהא תנן בברייתא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים דלא משמע אדעתא דיוצר אור אלא שאמר יוצר אור דומיא דסיים במעריב ערבים. הילכך נראה כגירסת רב אלפס ז"ל פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח ובירך בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא דאפי' סיים בדשיכרא יצא דתנן ועל כולם אם אמר שנ"ב יצא. אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא מאי. בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן. ולא איפשיטא ולקולא עבדינן ולא מהדרינן ליה. וזו פירושה פתח ובירך בדשיכרא שאמר שהכל נהיה בדברו וניכר (ס"א

ונזכר) שהיה יין ואמר גם בפה"ג וכך היתה אמירתו בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו בפה"ג יצא דאפי' סיים בדשיכרא שאמר שנ"ב ולא אמר בפה"ג יצא דתנן ועל כולם וכו'. אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא ואמר בפה"ג וסיים בדשיכרא שאמר גם שהכל נהיה בדברו מאי בתר פתיחה אזלינן ולא הוי ברכה או בתר חתימה אזלינן והוי ברכה. וכיון דלא איפשיטא אזלינן לקולא ולא מהדרינן ליה. תניא בשחרית פתח ביוצר אור וסיום במעריב ערבים לא יצא. פי' בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם מסיים ברוך אתה ה' (אלהינו מלך העולם) המעריב ערבים. פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא בערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא. פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא. כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום: והיכא דאכל תמרי וסבר דנהמא אכל פתח ובירך בדנהמא וסיים בדתמרי יצא. דאי נמי סיים בדנהמא יצא מאי טעמא תמרי נמי מיזן זייני אי נמי סיים בדנהמא כלומר שבמקום ברכת על העץ ועל פרי העץ אמר ברכת המזון יצא דתמרי נמי מיזן זייני לפיכך יוצא בברכת המזון על התמרים מה שאין כן בשאר שבעת (ס"א חמשת) המינים ומצאתי כתוב בנימוקי תלמידי ה"ר יונה ז"ל שאמרו בשם רבני צרפת ז"ל שהיו אומרים שגם אם שתה יין וכסבור שאכל לחם ובירך ברכת המזון במקום על הגפן ועל פרי הגפן יצא והביא ראיה מהא דאמר לקמן בפרק כיצד מברכין (דף לה:) דחמרא סעיד ומשמח והוינן בה א"ה נברך עליה שלש ברכות ומשני דלא קבעי אינשי עילויה. אלמא משמע דמן הדין היה לברך עליה לכתחלה שלש ברכות כמו על הפת אלא משום דלא קבעי עילויה. ומדחזינן שהקשו גבי יין שנברך עליו שלש ברכות ולא הקשו כן בתמרים משמע דיותר פשוט הוא דיין מיזן זיין מן התמרים וכמו שפוטרת בתמרים בדיעבד הכי נמי פוטרת גבי יין בדיעבד. שהרי אפילו לכתחלה ראוי שיברך עליו זה אלא משום דלא קבעי עילויה. עוד אמרו בשם רבני צרפת שאפי' לא אמר אלא ברכת הזן בלבד בין על היין בין על התמרים יצא [ואע"פ שאין בה אלא מעין הזן בלבד] ובברכת על העץ יש בה מעין שלש אפי' הכי יצא כיון דמטעם שהן מזון אנו אומרים שיצא אפילו לא אמר אלא ברכת הזן בלבד יצא וכן נראה דדוקא אם סיים הברכה בא"י (אלהינו מלך העולם) הזן את הכל. דאי אפשר לברך אחריו אלא ברכה אחת. אבל אם אמר כל נוסח הברכה עד ברוך אתה ה' הזן ולא חתם יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים ברכה מעין שלש. דמה שאמר נוסח ברכת הזן הוא במקום על העץ ועל פרי העץ:

הלכה טו

אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך. וכשהוא זוקף זוקף בשם. אמר שמואל מאי טעמא דרב משום דכתיב ה' זוקף כפופים: רב ששת כי הוה כרע כרע כחיזרא. כי זקיף זקיף כחויא. פירש בערוך בשם רב האי גאון ז"ל חיזרא הוא אחד ממיני קוצים שמצוים בבבל וקורים אותו אלכס"ר וכשכורע לא יכרע מאמצע מתניו וראשו זקוף ועומד אלא יכוף את ראשו כאגמון ויכרע. ירושלמי תני דבי חלפתא בן שאול הכל שוחין עם ש"צ בהודאה. ור' זירא אמר ובלבד במודים ר"ש בר נתן משום ר' אבא בר חיננא מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו ר' יוחנן אמר ר' חייא לא הוה מעבר אלא גער. א"ר ירמיה ובלבד דלא נעביד כהדא חזרנא אלא כל עצמותי תאמרנה. ופי' בערוך בערך חזר הצב למינהו תרגום ירושלמי חזרנא. וכשהוא שוחה שוחה ממתניו וראשו עומד כברייתו:

הלכה טז

ואמר רבה בר חנינא משמיה דרב כל השנה כולה מתפלל אדם האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ויום הכפורים שהוא מתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ר"א אומר אפילו עשרה ימים שבין ר"ה ליום הכפורים אם אמר האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט יצא שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט בי' ימים שמר"ה ליוה"כ וקאמר האל הקדוש. מאי הוי עלה. רב יוסף אמר האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט פירוש אם אמר כך בדיעבד יצא רבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט. והלכתא כרבה ובלאו האי פיסקא קיימא לן כרבה דרבה ורב יוסף הלכה כרבה. ואם לא אמר מחזירין אותו מדקאמר רבי אלעזר אפי' אמר האל הקדוש יצא מכלל דלרב אפילו בדיעבד לא יצא ורבה סבירא ליה כרב: וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר החיים שמוסיפין בעשרת ימי התשובה אם לא אמר מחזירין אותו בין ביחיד בין בצבור דמשנה הוא ממטבע ברכות. ואם מסופק הוא אם הזכיר אם לא יחזור ויתפלל דאמרינן בירושלמי דתענית פרק קמא תניא המתפלל ואינו יודע אם הזכיר הגשם אם לאו. כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר. כך כתוב בתוספות בשם ר"י ז"ל. ותמיהני למה מחזירין אותו מאחר שאינו מוזכר בגמרא. דבהמלך הקדוש והמלך המשפט איכא פלוגתא ופסיק גמרא דלא יצא. אבל בזכרנו ומי כמוך אם תקנת גאונים היא לאמרו

מנ"ל דמחזירין אותו אין זה נקרא משנה ממטבע ברכות מאחר שלא הוזכר בגמרא: הדרן עלך מאימתי

פרק ב

הלכה א

היה קורא בתורה והגיע זמן הקריאה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא ואף על פי שלא קרא בברכותיה יצא. וכן פר"ח ואמרינן נמי בירושלמי אמר רבי אבא זאת אומרת ברכות אינן מעכבות ורב האי גאון ז"ל כתב דסדרן אינו מעכב אבל צריך לקרות את שתיהן. ודייק מדקאמר גמרא לעיל בפ"ק (דף יב.) לא לעולם דאמרי אהבה רבה ולא אמרי יוצר אור וכי מטא זימנא אמרי ומאי ברכות אינן מעכבות לקדם. אלמא סתמא דגמרא ס"ל דסדרן אינו מעכב. אבל אם לא אמר כלל מעכב. והא דדייק הכא בירושלמי דברכות אינן מעכבות. היינו ביחיד אבל בצבור מעכבין כההיא דלעיל דקתני אמר להם הממונה:

הלכה ב

ת"ר ק"ש ככתבה דברי רבי. וחכ"א בכל לשון. מ"ט דרבי. אמר קרא והיו בהוייתן יהו. ורבנן מ"ט אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע אבל והיו לשלא יקרא למפרע הוא דאתא. וקיימא לן כרבנן חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד דסתם לן תנא דמתניתין כוותייהו דתנן (סוטה דף לב.) ואלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה ווידוי מעשר וק"ש ותפלה וברכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפקדון. וקיימא לן דסתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתני'. ועוד דקאמר בסמוך ורבנן סבירא להו כמאן דאמר לא השמיע לאזנו יצא והכי פסקינן הלכתא לקמן (דף טו.) ועוד דקאמר הכא דרבי סבר לה כרבי יוסי דאמר לא יצא ולקמן (שם) על מילתיה דרבי יוסי גופיה קאמר ורבי יוסי תרתי שמעת מינה לפי שלא היה רוצה לחלוק על רבנן דהלכתא כוותייהו. כתב רב אלפס ז"ל האי דקתני תפלה בכל לשון ה"מ בצבור אבל ביחיד לא. דאמר רב יהודה אמר רב (שבת דף יב:) לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי. ואמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. מצאתי בנימוקי תלמידי ה"ר יונה ז"ל שהיה תמיה כיון שתפלה ביחיד אינה נאמרת אלא בלשון הקודש היאך נהגו כל העולם שהנשים מתפללות בשאר לשונות דכיון שחייבות בתפלה לא היה להן להתפלל אלא בלשון הקדש. ורבני צרפת ז"ל היו נותנין טעם למנהג ואמרו כיון שהיא התפלה שהצבור מתפללין כמו תפלת צבור דייניגן לה ויכול יחיד לאמרה בלשון אחרת. והא דאמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו

בלשון ארמי זהו בשואל צרכיו כגון שיש לו חולה בביתו או דבר אחר שהוא צריך. אבל תפלה שהיא קבוע לצבור אפילו כשיחיד מתפלל בביתו כמתפלל בצבור דמי שא"צ מליץ לפני הקב"ה. ולי נראה דאינו קשה דדוקא לשון זה קאמר רב יהודה דלא ישאל אדם צרכיו. וכן הקשו בתוספות (שבת שם ד"ה שאין) אהא דקאמר שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי והלא אפילו מחשבות לב האדם הם יודעים ומכירין אלא לשון זה מגונה בעיניהן להזקק לו:

הלכה ג

ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריכה כוונת הלב דברי רבי מאיר. אמר רבא הלכה כר"מ. תניא סומכוס בן איסי אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו. א"ר אחא בר יעקב ובדלי"ת. א"ר אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. וכן לא יאריך באל"ף דהוה משמע אי חד כלומר אין חד. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי חייא בר אבא חזייה דקא מאריך טובא. א"ל למה לך כולי האי. א"ל ואלא עד כמה. א"ל כדי שתמליכהו למעלה ולמטה ובארבע רוחות העולם. י"א שימליכהו במחשבה. וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם. ומביאין סמך לדבריהם מעובדא דר' חייא דא"ל רבי חייא לרב בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על עיניו מקבל עליו מלכות שמים ומה שהיה נותן ידיו על עיניו שלא יראה שהוא רומז בעיניו ואין ראיה משם לפי שהיה יושב בתוך הצבור היה מעביר ידיו על עיניו כדי שיוכל לכוין. א"ר נתן בר מר עוקבא א"ר יהודה עד על לבבך בעמידה. ירושלמי לא אם היה יושב עומד אלא אם מהלך (בדרך) עומד ר' יוחנן אומר כל הפרשה כולה בעמידה. ולית הלכתא לא כרב נתן ולא כרב יוחנן דקיימא לן כרבא דהוא בתראה דפסיק הלכה כר"מ דלא צריך כוונה אלא בפסוק ראשון בלבד. ועמידה משום כוונה היא. וכבר ראינו מי שדחה דברי ר' יוחנן מדפסק רבא הלכה כר"מ ופסיק כרב נתן דאמר עד על לבבך בעמידה והדין פיסקא לאו מעליא הוא דכי היכי דדחי רבא דברי ר' יוחנן הכי נמי דחי דברי ר' נתן. והראב"ד ז"ל כתב משום גאון דמהלך צריך לעמוד עד על לבבך כדאמר פ"ק דיומא (דף יט:) דבפרק ראשון אין לו לרמוז בעיניו וכן כתב רב אלפס ז"ל לקמן בפרקין דאסור לרמוז בכל הפרק משום דחשיב קריאת עראי וכן נמי צריך עמידה משום דלא ליחשב קריאת עראי. והא דלא בעי עמידה בכל הפרשה משום דפסוק דבתריה כתיב ובלכתך בדרך אלמא דקורא במהלך: אמר רבי אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא. א"ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן. א"ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך היכי הוה עביד. א"ל בפסוקא קמא

הוה קמצער נפשיה טפי לא מצער נפשיה. והא דקאמר נאנס בשינה יצא רוצה לומר שהוא (מדומדם) ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך. מיהו היה קורא את כולה. וכן הא דא"ל ר"נ לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן כלומר הקיצני משנתי עד שאוכל לכוין. טפי לא תצערן אף אם אקרא בלא כוונה לא תצערני להקיצני. דמילתא דפשיטא היא שצריך לקרות כולה. וההיא דרבי יהודה הנשיא שהיה קורא פסוק ראשון בלבד ואמר בר קפרא דאינו חוזר וגומרו התם מיירי שעבר זמן הקריאה קודם שגמר למודו. וא"ת כיון דבעינן שיקרא את כולה למה לא הפסיק לקרותה דאפי' מי שתורתו אומנתו תנן בפ"ק דשבת (דף יא.) דמפסיק לק"ש. וי"ל דה"מ אדם שלומד לבדו אבל מי שלומד תורה ברבים אין לו להפסיק:

הלכה ד

אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא את שמע. ק"ש הוא דלא ליקרי הא מיגנא שפיר דמי והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד. אמרי מיגנא כי מצלי שפיר דמי מקרא אע"ג דמצלי נמי אסור. והא ר' יוחנן מצלי וקורא שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוה:

הלכה ה

א מתני' בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב. ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ובין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב לכל אדם. ירושלמי עד כדון באמצע הפרשה. אפי' באמצע הפסוק. ר' ירמיה מרמז. ר' יונה משתעי. רב הונא בשם רב יוסף ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם: מפני היראה. פירש"י אדם שהוא מתייירא שמא יהרגנו. ולא נהירא לי פשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים: [דף יד ע"א]

ב גמ' ת"ר היה קורא ק"ש ופגע בו רבו או מי שגדול ממנו בפרקים שואל מפני הכבוד וא"צ לומר שמשיב ובאמצע שואל מפני היראה וא"צ לומר שמשיב דברי ר"מ רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וכן הלכה. בעא מיניה אחי תנא דבי ר' חייא מרבי חייא בהלל ובמגילה מהו שיפסיק מי אמרינן ק"ו קריאת שמע דאורייתא פוסק הלל מדרבנן מבעיא. או דילמא פרסומי ניסא עדיף. אמר ליה פוסק ואין בכך כלום: אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק. באמצע הפרק אינו פוסק. וימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק. והלכתא כרבה. ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל כתוב בהלכות גדולות לאו דוקא נקט יחיד אלא אפי' צבור נקראים יחיד כל

זמן שאין כל ישראל מקובצין יחד כמו בערבי פסחים ובענין שתקנו הנביאים הראשונים שיאמרו על כל צרה שנגאלים ממנה כל ישראל ביחד. וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל לאו דוקא נקט יחיד כדפי' אלא אפילו צבור נקראים יחיד. משמע שאין לפסוק בו אלא מפני הכבוד דימים שהיחיד גומר בהם את ההלל פוסק בו כדין ק"ש אבל ימים שאין היחיד גומר בהם אפילו באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם הא לאו הכי אין לו לפסוק מכאן מדקדק רבינו תם ז"ל דצריך לברך עליו אפי' בימים שאין היחיד גומר בהן. דאי אין מברכין עליו תחלה וסוף הוי כאדם שקורא בספר תהלים ולא שייך ביה הפסקה. דלא כאותם שכתבו בשם רש"י שלא היה מברך על ההלל בר"ח משום דאמרינן בפרק בתרא דתענית (דף כח:) גבי הלל דר"ח דמנהג אבותיהם בידיהם ואמנהגא לא מברכינן כדאמרי' בסוכה פרק לולב וערבה (סוכה דף מד:) אמר איבו הוה יתיבנא קמיה דר"א בר צדוק אייתי ערבה קמיה חביט חביט ולא בריך אמר מנהג הוא. אלמא אמנהגא לא מברכינן. ועוד הביא ר"ת ז"ל מהאי דפרק בתרא דתענית גופא. דקאמר התם רב איקלע לבבל חזנהו דקרו הלל בר"ח סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי. אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם. ואי לא הוו מברכין בתחלתו. קודם דחזא דקא מדלגי היה לו לידע דמנהג בעלמא הוא כיון דלא ברכו עליו ודוחק הוא לומר שלא היה בבית הכנסת בתחלת ההלל. וא"ת אכתי אמאי לא היה יודע שהיו רוצין לדלג במה שברכו לקרות את ההלל. דאילו רוצין לגומרו היו מברכין לגמור. וי"ל דאין חילוק בין לקרות ללגמור דקריאת מגילה מברכין על מקרא מגילה ולגמור נמי הוי קריאה כמו ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה לפר"ח ומה שנהגו לשנות פעמים לגמור פעמים לקרות כדי לרמוז לצבור מתי גומרים ומתי מדלגים. ועוד ראיה מי"ט שני דמנהג אבותינו בידינו ומברכין וצונו ביום ב' על תקיעת שופר ועל אכילת מצה. ולא דמיא למנהגא של ערבה דאינה אלא טלטול בעלמא וכיון דלא תקנה היא לא חשיבא למקבע לה ברכה ועוד דאמרינן בירושלמי אם הלכה רופפת בידך ראה היאך הצבור נוהג וכבר נהגו לברך עליו וגם רב אלפס ז"ל כתב בהלכות חנוכה דהלל דראש חדש לאו דאורייתא אלא מנהג דרבנן הלכך יחיד אינו מברך עליו והביא ראיה מהא דתניא (במסכת תענית דף כח:) יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר ולאו ראיה היא כמו שפירשו בה"ג דיחיד לאו דוקא אלא צבור נקראים יחיד כל זמן שאין כל ישראל ביחד. והכי פירושא יחיד לא יתחיל כשנעשה להם נס שלא בכנופיא דכל ישראל לא יתחיל לברך על הלל. ואם התחיל לברך תחלה חותם גם כן בברכה. והא דאמר באמצע שואל מפני היראה נחלקו בו רבותינו. בענין הפסקה בק"ש ובברכות לקדיש ולקדושה וברכו אם

פוסק אם לאו. יש מי שאומר שאע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד אפ"ה אינו פוסק לקדיש ולקדושה דכיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשביל שבח אחר. ורוב המפרשים הסכימו שפוסק אפילו באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד. וכן הסכים ה"ר יונה ז"ל והביא ראיה מדפליגי לקמן (דף כא:) אם מפסיק בתפלה לקדיש ולקדושה אם לא. אע"ג דמסיק הלכתא כמ"ד שאינו מפסיק. אפ"ה כיון דחזינן דבתפלה שאפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו אפי' נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק נחלקו אם מפסיק לקדיש אם לא מכלל דבק"ש וברכותי' דקי"ל דמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד פשיטא להו לכולהו דמפסיק הלכך לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפילו באמצע הפרק. וכן דעתי מסכמת אע"פ שנשאתי ונתתי בדבר בפני הרב ר"מ דרוטנבורג והסכים דעתו שאין להפסיק:

הלכה ו

בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי השרוי בתענית מהו שיטעום אכילה ושתיה קביל עליה והא ליכא או דלמא הנאה קביל עליה והא איכא א"ל טועם ואין בכך כלום תניא נמי הכי מטעמת אינה טעונה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום. עד כמה. רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעית. טועם ואין בכך כלום פירש רב חננאל כגון שחוזר ופולטו הלכך לא חשיבא הטעימה הנאה וגם א"צ ברכה ומיהו דוקא רביעית אבל טפי מרביעית חשיבא הנאה לענין תענית. ומיהו נראה דברכה לא צריך כיון שאינו נהנה בתוך מעיו:

הלכה ז

אמר רב כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה ודוקא משכים לפתחו. אבל שאינו משכים לפתחו שרי דהתנן בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך וגו'. ואמר רב אידי בר אבין כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו:

הלכה ח

א מתני' אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה. בין שניה לשמע. בין שמע לוהיה אם שמוע. בין והיה אם שמוע לויאמר. בין ויאמר לאמת ויציב. רבי יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. יש להסתפק אי בעי למימר לא יפסיק כלל אפילו להשיב דחמיר מבאמצע הפרק. א"ד האי דקאמר לא יפסיק היינו כדין כל הפרקים אבל לא

חשיב טפי מבאמצע הפרק. מיהו נראה מדמפרש טעמא משום וה' אלהים אמת דלא יפסיק כלל אלא אומר אמת ויציב ואח"כ יפסיק כמו באמצע הפרק:

ב גמ' אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה. וא"ר אבהו אמר רבי יוחנן מ"ט דר' יהודה דכתיב וה' אלהים אמת. חוזר ואומר אמת או אינו חוזר ואומר אמת פירוש אם שהה בנתיים. אבל בלא שהייה פשיטא דלא יאמר פעמיים אמת. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן חוזר ואומר אמת. רבא אמר אינו חוזר ואומר אמת. והלכתא כרבא:

הלכה ט

מתני' אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול המצות. ואע"פ שמוקדם בתורה צריך טעם. דאין מוקדם ומאוחר בתורה. והיה אם שמוע לויאמר שויהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה. ויאמר אינו נוהג אלא ביום דקסבר דציצית הוי מצות עשה שהזמן גרמא דפליג. אדרבנן דמנחות פרק התכלת (מנחות דף מג.) מכאן אומר ר"ת דהלכה כר"ש וכן כל האמוראים דלעיל סברי דאין אומר פרשת ציצית בלילה. וכן משמע בשבת פרק ב"מ (דף כה:) גבי ר' יהודה בר אילעאי שהיו תלמידיו (מגביהין) [נ"א מחבין] כנפי כסותם מפני שלא היה להם ציצית בסדינן. דקאמר ואינהו סבור משום כסות לילה. ומדנקט הגמרא האי טעמא ושבק הני טעמי אחריני דמנחות (דף מ.) ש"מ דאליבא דהלכתא נקט טעמא. ועוד בפרק במה מדליקין (שבת דף כז:) גבי הא דפריך כי היכי דמרבינן שאר בגדים לענין טומאה נרבה נמי לענין ציצית מאשר תכסה. ומשני ההוא מבעי ליה לרבות כסות סומא. והיינו כר"ש. ולא קאמר לרבות בעלת חמש דהיינו כרבנן. ועוד סתמא דברייתא בפ"ק דקידושין (דף לג:) קא חשיב ציצית בהדי מצות עשה שהזמן גרמא. ועוד בפרק שני דזבחים (דף יח:) פליגי תנאי חד מרבה כסות סומא מאשר תכסה. ואידך מאשר ולא קאמר דס"ל כרבנן. אלא דוחק להעמיד שניהם כר"ש אליבא דהלכתא. ואנן נהיגי לומר פרשת ציצית בלילה דקאמר בגמ' אמר רב יוסף כמה הוי מעליא האי שמעתתא דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא [ערבית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת. אמר ליה אביי מאי מעליותא והאמר רב כהנא אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר וכי תימא ואמרת אליהם לא הוי התחלה והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב] דבר אל בני ישראל לא הוי התחלה. ואמרת אליהם הוי התחלה. אמר רב פפא קסברי במערבא ואמרת נמי לא הוי התחלה עד דאמר ועשו להם ציצית. אמר אביי הלכך אתחולי מתחלינן כדמתחלי במערבא וכיון דמתחלינן מיגמר נמי גמרינן דהא אמר רב כהנא אמר רב אם התחיל גומר:

הלכה י

גמ' אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כאלו הקריב עולה בלא מנחה זבח בלא נסכים. וא"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה דף טו עא יפנה ויטול ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל זהו מלכות שמים שלימה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'. רב קרי ק"ש ואנח תפילין ואצלי. ואסיקנא שלוחא הוא דעוית שאיחר מלהביא תפילין עד אחר שקרא ק"ש והפסיק והניח תפילין כדי שלא יתפלל בלא תפילין. ונמצא כתוב על שם ר' יצחק ז"ל ב"ר יהודה שהביא לו השליח טליתו אחר ק"ש והתעטף בטלית והתפלל. והביא סעד לדבריו מהא דרב אנח תפילין בין ק"ש לתפלה וה"ה לציצית ונראה שיש לחלק דתפילין שאני כדאמר מניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל זו היא מלכות שמים שלימה. ועוד נראה דמן הסברא יש לחלק דשאני תפילין שכתוב בהן קבלת עול מלכות שמים ועול מצות וקראם הכתוב זכרון. ועוד זהו מצוה בגופו של אדם אבל מצות ציצית אינו בגופו אלא שחייב הכתוב בבגד שיש לו ארבע כנפים. ואם לא ילבשנו עתה ילבשנו אחר זמן. ואין להפסיק בין קריאת שמע לתפלה בשביל עטיפת ציצית:

הלכה יא

א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מדרבנן דאתא ממערבא ואמר כל מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקיסמית. אמר ליה שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי. רב חסדא לייט אמאי דמהדר אמיא בעידן צלותא יש ספרים שכתוב בהן והני מילי לקריאת שמע. אבל לתפלה בעי אהדורי דאמר ריש לקיש לגבל ולנטילה ולתפלה ארבע מילין כמו ששנינו בפסחים פרק אלו עוברין (פסחים דף מו.) ובחולין פרק העור והרוטב (חולין דף קכב:) וגם רב אלפס ז"ל כתב כן ולא נמצאת גירסא זו בספרים ישנים וגם (רב אשי) [רש"י] לא (פירש) [גרס] כן. ונראה דלא גרסי' ליה דכי היכי דלית ליה לאהדורי בעידן קריאת שמע משום דלא יעבור הזמן. הוא הדין לענין תפלה דמאי שנא הא מהא. ואע"ג דקריאת שמע דאורייתא ותפלה דרבנן. עשו רבנן חיזוק לדבריהם כשל תורה. ורש"י נמי לא פירש שם טעמא דתפלה משום נטילת ידים אלא כדי להתפלל בעשרה. וכן לקמן בפרק מי שמתו (דף כב.) קאמר בטלו נטילותא כרב חסדא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידנא דצלותא ולא הזכיר קריאת שמע כלל:

הלכה יב

א מתני' הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא. קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא ורבי יהודה אומר לא יצא הקורא למפרע לא יצא. קרא וטעה יחזור למקום שטעה. כתב רבינו משה ז"ל דאם לא קרא פרשיות על הסדר יצא שהרי בתורה אינן כתובין על הסדר. אע"ג דתנן למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע. לכתחלה סדרו לומר כן אבל הסדר אינו מעכב. והא דקאמר רבי יהודה בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר תקנת חכמים:

ב גמ' אמר רבי טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל: תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תמה כדי ליתן ריוח בין הדבקים עני רבא בתריה כמו על לבבך. בכל לבבך. עשב בשדך. ואבדתם מהרה. על לבבכם. הכנף פתיל. אתכם מארץ. ירושלמי צריך להתיז ז' דלמען תזכרו צריך ליתן ריוח בין וחרה אף דלא לישתמע וחרף: גרסינן בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נו.) בענין ו' דברים עשו אנשי יריחו וכורכים את שמע היכי עבדי אמר רב יהודה אמר שמואל אומרים שמע ישראל ולא היו מפסיקין ופי' רש"י לא היו מפסיקין בין אחד לואהבת אע"פ דצריך להאריך באחד ולהפסיק בין קבלת עול מלכות שמים לדברים אחרים. רבי יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים בשכמל"ו. רבא אמר מפסיקין היו אלא שהיו אומרים היום על לבבך דמשמע היום על לבבך ולא למחר. ואנן מ"ט אמרינן בשכמל"ו דרש ר"ש בן פזי ויקרא יעקב אל בניו בקש יעקב לגלות לבניו את קץ הימין ונסתלקה ממנו השכינה. אמר ח"ו שמא יש במטתי פסול. כאברהם שיצא ממנו ישמעאל. וכיצחק שיצא ממנו עשו. אמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כן אין בלבנו אלא אחד. פתח ואמר בשכמל"ו. אמרי רבנן היכי ניעביד. נימריה לא אמריה משה. לא נימריה. אמריה יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי. תנא דבי ר' אמי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה טעמה יש לה גנאי. לא טעמה יש לה צער. התחילו עבדיה והביאו לה בחשאי: קרא וטעה יחזור למקום שטעה. תני תנא קמיה דר' יוחנן קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור לראש הפרק. בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון. בין כתיבה לכתובה חוזר לכתיבה ראשונה א"ר יוחנן לא אמרן אלא דלא אמר למען ירבו ימיכם אבל אמר למען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואתאי. הא דאמר ואינו יודע להיכן טעה חוזר לתחלת הפרק היינו דוקא שאינו יודע להיכן טעה. אבל אם ידע דאמר זה הפרק ונזכר שדלג פסוק אחד ותיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך והכי תניא בתוספתא דמכילתין פ"ב הקורא את שמע

וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא יתחיל מראש הפרק (ס"א לא יחזור ויקרא את הפסוק בפני עצמו) אלא יתחיל באותו פסוק וגומר עד סוף וכן בהלל וכן במגילה וכן בתפלה:

הלכה יג

א מתני' האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה:

ב גמ' תנו רבנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך. ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה. ובשאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין. ובעל הבית בין כך ובין כך יורד ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו. הא לאו הכי מצי להתפלל. ולא דמי להא דאמרי' לעיל (דף י:) לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא ולא ע"ג שרפרף ולא ע"ג מקום גבוה ומתפלל. דכיון דעולה באילן לעשות מלאכה הוי כאדם שעולה לעליה ומצי להתפלל אלא שאין דעתו מיושבת עליו. ירושלמי למה לי בראש הזית או בראש התאנה. רבי אבא ורבי סימון תרוייהו אמרי מפני שטרחתו מרובה. רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא תנן האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך אלמא לא בעינן כוונה. ורמינהו ר"ש בן (יוסי) אומר הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו שנאמר שמע ישראל ולהלן אומר הסכת ושמע ישראל מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת. אישתיק ולא א"ל ולא מידי. א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי א"ר יוחנן בטלים ממלאכתן וקורין. והתניא ב"ה אומרים עוסקין במלאכתן וקורין. לא קשיא כאן בפרק ראשון וכאן בפרק שני. האי פירוקא לדברי ר' יוחנן הוא דס"ל דבעי כוונה בכוליה פרק ראשון כדכתבינן לעיל (סי' ג') אבל לרבא לאו משום דבעיא כוונה בכוליה פרק ראשון הוא דאמר דבטלין ממלאכתן. אלא משום דלא לשויה לה עראי הוא כי הא דגרסינן בפ"ק דיומא (דף יט:) אמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יורה באצבעותיו. והתניא ר"א בן חסמא אומר הקורא את שמע ומרמז בעיניו ומקרץ בשפתיו ומראה באצבעותיו עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב ואוקימנא לה בפרק ראשון ופירשו לה רבנן משום דמשוי ליה עראי. הכי נמי אי לאו בטלים ממלאכה קא משוי ליה עראי. דאי לא תימא הכי קשיא דרבא אדרבא דהתם אמר רבא הלכה כר"מ והכא קאמר דבעי כוונה בכוליה פרק ראשון. אלא לאו ש"מ כדאמרינן כי היכי דלא תיקשי דרבא אדרבא. כללא דמילתא לענין כוונה בעינן פסוק ראשון והיינו שמע. ולענין דלא לשוויה עראי בעינן כוליה פירקא. גרסינן ביומא (דף יט:) ת"ר ודברת בם. בם ולא בתפלה ודברת בם. בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים. ודברת בם עשה אותם קבע:

הלכה יד

ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריאת שמע ומתפללין בכל יום ג"פ י"ח. ואוכלין פתן ומברכין לפניה ומברכין לאחריה שתי ברכות. כיצד ברכה ראשונה כתקנה. שניה פותח בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ במה דברים אמורים בעושין בשכרן אבל עושין בסעודה או שהיה בעל הבית מיסב עמהם מברכים כתקנה ד':

הלכה טו

א מתני' חתן פטור מק"ש לילה ראשונה עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. ומעשה בר"ג שנשא אשה וקרא בלילה הראשונה שנשאה אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש לילה הראשונה. אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים אפי' שעה אחת:

ב גמ' מה"מ דת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. ובלכתך בדרך פרט לחתן. מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור. ואת האלמנה חייב דלא טריד:

ג מתני' רחץ בלילה הראשונה שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ. אמר להם איני כשאר כל אדם איסטניס אני:

ד גמ' מ"ט אנינות דאורייתא ביום הוא דכתיב ואחריתה כיום מר. אנינות לילה דרבנן ובאיסטניס לא גזרו ביה רבנן: חזינן למקצת רבוותא דקא כתבו דהא דר"ג דקסבר אנינות לילה דרבנן היא לא קי"ל כותיה ואע"ג דכתיב שבעת ימים. לילות בכלל ימים. ומיחזי מילתא דסבירא להו להני רבוותא דשבעת ימי אבלות דאורייתא נינהו וגמרי להאי מילתא מדכתיב ויעש לאביו אבל שבעת ימים. ולאו הכי הוא מילתא דהא בהדיא אמרינן בפרק טבול יום (זבחים דף קא.) הן היום הקריבו את חטאתם. אני היום אסור ובלילה מותר. ולדורות בין ביום בין בלילה אסור דברי ר' יהודה. רבי (שמעון) אומר אנינות לילה אינו מד"ת אלא מדברי סופרים. ואמרי' נמי התם עד מתי מתאונן עליו כל אותו היום בלא לילו. רבי אומר כל זמן שלא נקבר תופס לילו. אמרוה רבנן קמיה דרבא מדאמר רבי יוסי יום קבורה תופס לילו מדרבנן מכלל דיום מיתה תופס לילו מדאורייתא וסבר רבי אנינות לילה דאורייתא והתניא הן היום הקריבו את חטאתם אני היום אסור והלילה מותר. לדורות בין ביום ובין בלילה אסור דברי ר' יהודה רבי אומר אנינות לילה אינו מד"ת אלא מד"ס לעולם דרבנן היא וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. וגרסינן נמי בפסחים (דף צא:) אונן טובל ואוכל פסחו לערב קסבר אנינות לילה דרבנן וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת. וכיון דאשכחינן הני כולהו תנאי דסבירא

להו דיום ראשון בלחוד דאורייתא אבל לילו דהוא ליל יום שני למיתה לא תפס אלא מדרבנן ור' יהודה לחודיה הוא דסבר יום מיתה תופס לילו מדאורייתא שמעינן דלית הלכתא כוותיה דקי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים הלכך יום ראשון דהוא יום מיתה הוא ניהו דאיתיה מדאורייתא. אבל מליל שני ואילך דרבנן נינהו היינו סברא דר"ג דקסבר אינות לילה דרבנן והלכתא כוותיה והני שבעה ימים גופייהו לאו על ויעש לאביו אבל שבעת ימים אסמכינהו רבנן אלא אהאי קרא דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבילות שבעה. ואי קשיא לך מההוא דגרסינן בפרק ואלו מגלחין (מועד קטן דף יד:) אבל אינו נוהג אבילות ברגל דכתיב ושמחת בחגך. אי אבילות דמעיקרא הוא אתיא עשה דרבים ודחי עשה דיחיד. ושמעת מינה דאיכא חיובא דאורייתא בתר דנפיק ליה יומא קמא דהוא יום מיתה. ההוא לא קשיא מידי דהכי קאמר אבל אין נוהג אבילות ברגל לד"ה ואפי' למאן דאמר יום ראשון תופס לילה מדאורייתא. דאי אבילות דמעיקרא היא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד. ואי אבילות דהשתא היא לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים. זהו לדעת רב אלפס ז"ל ולדעת מקצת הגאוני' דאבילות יום ראשון הוי דאורייתא אבל התוספות כתבו דליכא אבילות מדאורייתא כלל אע"ג דאינות יום ראשון מן התורה. אנינות לחוד ואבילות לחוד והאסור בזה מותר בזה והאסור בזה מותר בזה. והא דאונן אסור ביום ראשון מן התורה היינו לענין אכילת קדשים כדאיתא בזבחים פרק טבול יום ולענין אכילת מעשר דכתיב לא אכלתי באוני ממנו ועוד החמירו בו מדרבנן לאוסרו בדברים המפורשים בריש פרק מי שמתו בעוד שלא נקבר מתו. אבל אבילות לא מצינו בשום מקום שנוהג ביום ראשון מן התורה. והכי תנן בסנהדרין (דף מו:) אין הקרובים מתאבלין אלא אוננין אלמא משמע דאנינות ואבילות תרי עניני נינהו. וראיה לדבר דאמרינן בפרק קמא דכתובות (דף ד.) מת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות ואם איתא דאבילות יום ראשון מן התורה היאך תדחה מצוה מן התורה מפני המשתה דחופה דרבנן לכל הפחות הוה לן למימר שנוהג יום ראשון תחלה אלא ודאי כל שבעת ימי האבילות אינו אלא מדרבנן לכך נדחה מפני המשתה ועוד ראיה בבכורות (דף מט.) גבי פדיון הבן כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל דכתיב ופדויו מבן חדש תפדה ואיבעיא לן יום שלשים כלפני שלשים או כלאחר שלשים ומסקינן דיום שלשים כלאחר שלשים לחומרא ואמרינן עלה התם ולענין אבל אינו כן אלא יום שלשים כלפני שלשים דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל. ואם איתא דיום ראשון מן התורה הוה לן למימר יום ל' כלאחר ל' לחומרא דספיקא דאורייתא לחומרא אלא ודאי ליכא

שום אבילות דאורייתא. והא דאמרינן בפרק ואלו מגלחין אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד אע"פ שאינו אלא מדרבנן קרי ליה עשה כדאיתא בזבחים (ריש פרק ג') דקאמר דטבול יום הנכנס במחנה לויה עובר בעשה ובהדיא מוכח דלית ביה אלא איסורא דרבנן. והא דקאמר הכא קסבר רבן גמליאל דאנינות לילה דרבנן. לאו משום דביום איכא איסורא דאורייתא אלא ביום המיתה דיש אנינות דאורייתא לא רצו להקל אפי' באבילות דהוי איסורא דרבנן. אבל בלילה דליכא איסורא דאורייתא רחץ משום דאיסטניס הוה. והרמב"ן הביא ראיה לדברי הגאונים מהא דתנן במסכת שמחות (פרק ד') ספק שהוא אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו ספק שאינו בנו מתאבל ואונן ולא מיטמא. אלמא חזינן כיון דמתאבל ואונן מספיקא אלמא יום ראשון הוי דאורייתא. ותוס' הביאו הא דמס' שמחות הספיקות אוננין ומתאבלין עליהם ופירשו הספיקות היינו ספק בן תשעה לראשון בן ז' לאחרון [אוננין] ומתאבלין דגנאי הוא אם לא יתאבלו עליו כיון דמצד אחד יש לו אחים. ובמקום איסטניס לא גזרו ביה רבנן. דכיון שאינו עשוי להתענג מותר לרחוץ בימי אבלו וכן מותר לחוף ראשו אי קשיא ליה ערבוביא דרישא וכן יולדת בימי אבלה דלא גרעה מאיסטניס דהכא. וכן מצינו ביום הכפורים אע"ג דסיכה אסורה אמרי' (ביומא דף עז:) מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ואמרינן בירושלמי דפרקין אבל אסור ברחיצה כל שבעה. הדא דתימא ברחיצה של תענוג אבל רחיצה שאינה של תענוג מותר. כהדא דשמואל עלו בו חטטין אתו שיילו לר' אסי מהו דאסחי אמר להון יסחי. במה אנן קיימין. אם בדבר שיש בו סכנה אפילו בט' באב אפילו ביוה"כ נמי אלא בשאין בו סכנה ודלא כמו שפר"ח ז"ל דאיסטניס היינו שהוא מסוכן דכיון דלרפואה הוא בשעת הדחק שרי ליה ולא כל דאמר איסטניס אנא מהמנינן ליה עד שיאמרו בקיאים:

ה מתני' וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין. אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים. אמר להן אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כי ישר היה:

ו גמ' ת"ר העבדים והשפחות אין עומדין עליהם בשורה. ואין אומרים עליהם לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים ומעשה שמתה שפחתו של ר"א ונכנסו תלמידיו לנחמו. כיון שראה אותם עלה לעליה עלו אחריו נכנס לאנפילון נכנסו אחריו נכנס לטרקלין נכנסו אחריו אמר להם כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים ועכשיו אפי' ברותחין אי אתם נכוים לא כך שניתי לכם העבדים והשפחות אין עומדין עליהן בשורה ואין אומרין עליהן לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלא כשם שאומרים לו לאדם שמת לו שורו וחמורו הקב"ה ימלא חסרונך [כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו שמתו המקום ימלא חסרונך]. ועבדים ושפחות אין מספידין עליהן ואין קורין אותן לא אבא פלוני ולא אמא פלונית.

ואין קורין אבות אלא לשלשה שהם אברהם יצחק ויעקב. וכן אין קורין אמהות אלא לד' שהן שרה ורבקה רחל ולאה:

ז מתני' חתן אם רצה לקרות את שמע בלילה הראשונה קורא ר' שמעון בן גמליאל אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול והלכתא כוותיה: הדרן עלך היה קורא

פרק ג

הלכה א

א מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל המצות האמורות בתורה:

ב גמ' מוטל לפניו אין אינו מוטל לפניו לא ורמינהו מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר. ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חברו. ואם אין בית לחברו עושה מחיצה ואוכל. אין לו דבר שיעשה מחיצה מחזיר פניו ואוכל. ואינו מיסב ואוכל. ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו. ואינו מברך פי' ברכת המוציא. ואינו מזמן לברך ברה"מ. ואין מברכין עליו דלא תימא הוא דאינו מברך אבל אחרים אוכלין עמו ויברכו ברכת המוציא ויזמנו ויצא הוא בשמיעה קא משמע לן דלא צריך. רש"י פירש אין צריך שיברך ברכת המוציא משמע שאם רצה לברך הרשות בידו. ולא משמע כן בשמעתין דקאמר דהכא חוץ לארבע אמות נמי אסור מכלל שאינו יכול לברך. וי"א הא דמשמע דאסור לברך היינו כשצריך לעסוק בצורך מצרכי המת אבל אם כבר עסק או אם יש עוסקין אחרים יכול לברך. ובירושלמי לא משמע כן דגרסינן התם אינו אוכל כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ולא מברך. ואם בירך אין עונים אחריו אמן. ואחרים שברכו אין עונה אחריהם אמן. ובעניית אמן אינו מתבטל מעסק המת אפ"ה אסור. ועוד אמרינן לקמן בפירקין (דף יט) אין המת מוטל לפניו הם יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדים ומתפללים והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואינו עוסק בצרכי המת מדקאמר יושב ודומם והיה יכול לכוין בפסוק ראשון. הלכך נראה שאסור להתפלל כל מי שמוטל עליו האבלות. וכן משמע בירושלמי דפירקין דגרסי' התם תניא אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו. למה מפני כבודו של מת. או משום שאין לו מי שישא משאו. מאי נפיק מבינייהו. כשיש לו מי שישא משאו אי תימא מפני כבודו של מת אסור. ואי תימא מפני שאין לו מי שישא משאו הרי יש לו מי שישא משאו והתניא פטור מנטילת לולב תפתר בחול והתניא פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול ולא בי"ט. א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק לו [להחשיך] להביא לו ארון ותכריכין

[כמו דתנינן תמן (שבת ד' קנא.) מחשיכין על התחום כו' להביא לו ארון ותכריכין] כמי שהוא נושא משאו דמי ולאו דסבירא ליה לירושלמי דאנינות נוהג בשבת דהא בירושל' הוא דקתני בד"א בחול אבל בשבת מיסב ואוכל כל צרכו וכו'. אלא מייתי ראיה מבשבת קל וחומר לי"ט שמותר להתעסק בו בדבור ולעבור עליו משום שבות הלכך בי"ט שמותר לקוברו ע"י עממין וגם הוא יכול להתעסק עמהם ולהחשיך על התחום נושא משאו קרינן ביה וכל דין אנינות נוהג בו. אבל בשבת כיון שאין קוברין אותו בשבת אע"פ שמותר להחשיך עליו אין נוהג בו אנינות. וי"א דבין בשבת וי"ט אין נוהג בהן אנינות אלא סמוך לערב דיכול להחשיך על התחום והא דפטור מתקיעת שופר איירי שלא היה לו שופר בבקר ונזדמן לו בערב. וכן אמרו על הרמב"ם ז"ל (שהיו מתים בניו) [שהיה מתו מוטל לפניו] ביום ראשון של ר"ה וצוה שיתקעו לפניו שופר להוציאו ידי חובה:

הלכה ב

פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. אמרו שפעם אחת היה ר"י ז"ל אונן ואכל בלא הבדלה. א"ל תלמידיו ונבדיל לפניך. אמר להם האמרינן בירושלמי אם ברכו אין עונה אחריהם אמן. ולמחרתו כשבא מבית הקברות אמרו לו למה אינך עושה הבדלה האמרינן טעם מבדיל והשיב להם מאחר שהייתי פטור אמש בשעת חיוב הבדלה משום שהייתי אונן גם עתה פטור אני. שכן מצינו בפרק קמא דחגיגה (דף ט.) חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני כיון שנדחה ביום ראשון שוב אינו חייב ביום שני. וה"ר מאיר ז"ל דנורנבערג כתב בהלכות שמחות שלו מי שיש לו מת בשבת ולא נקבר עד למחר ולא הבדיל במוצאי שבת נ"ל שמותר לאכול בלא הבדלה. דאמרינן בפ' מי שמתו מי שמתו מוטל לפניו פטור מכל מצות שבתורה. ואמרינן עלה בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. וביום המחרת לאחר שנקבר מתו אסור לאכול עד שיבדיל דהא קי"ל בערבי פסחים (דף קו: וקז.) טעם מבדיל. ואמרי' נמי מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. והא דאמרינן בפרק מי שמתו נושאי המטה וחילופיהן וכו' עד אלו ואלו פטורין מן התפלה ופירש"י וזה לשונו פטורין מן התפלה דלאו דאורייתא היא ורבותינו פירשו לפי שיש להן עוד שהות ול"נ שאין זה לשון פטורין. ואין להקשות על דברי מפרש"י דמשמע כיון שפטורין ההיא שעתא פטורין עולמית. דהא ודאי ליתא דמי לא מודה רש"י דאם קברו את המת ויש שהות ביום שיוכלו להתפלל שמתפללין ועד כאן (ס"א על כרחך) לא פליגי רבותיו והוא אלא שלפי רבותיו אם הגיע זמן התפלה ויכול לעסוק ועדיין יש להן שהות להתפלל יעסקו בו ואם לאו לא יבטלו מתפלה. ולפירש"י אפי' אם יעבור זמן התפלה יתעסקו בו. וא"כ בנדון זה

כיון דזמן ההבדלה כל יום המחרת וכל השבת כולה אע"פ שלא היה יכול להבדיל קודם שנקבר מתו יבדיל לאחר שנקבר מתו כדפרישית. ואין לומר כיון שאין יכול להבדיל לא יאכל. דהא אמרינן דאינו מברך ואינו מזמן אפילו הכי אוכל ואפילו אם שמע מאחרים שהבדילו במ"ש אינו עולה לו כיון דבההיא שעתא לאו בר חיובא הוא וצריך למחר לחזור לברך ולהבדיל מיהו אינו מברך על הבשמים ועל המאור. שמעתי שיש גדולים שאומרים לאחר להבדיל ובזה נפטר האבל. ואין נראה לי כלל אלא כדפרישית. ושוב הגיד לי הר"ז הלוי ז"ל משפיר"א בשם ה"ר יקותיאל משפיר"א שמצא גדול אחד שכ' כדברי ואת שמו לא הגיד לי ע"כ לשון ר"מ ז"ל. ונ"ל כדברי ר' יהודה דהא דאמרינן בע"פ מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה. היינו כשלא היה לו יין במ"ש או שאירעו אונס אחר שלא היה יכול להבדיל. אבל אונן דבשעה שחל עליו חיוב הבדלה היה פטור נפטר לגמרי ותו לא מיחייב. ודמיא לגמרי להההיא דחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני: ובשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין ומברך ומזמן ומברכין עליו ומזמנין עליו וחייב בק"ש ובתפלה ובכל מצות האמורות בתורה רשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן ואמר רבי יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו. בירושלמי פסק כרשב"ג. ובה"ג כתב דהלכה כת"ק דאסור. ולא שייך כאן הלכה כדברי המיקל באבל משום דאכתי לא חל אבלות עליה ואם איתא דגמ' דידן סבר דהלכה כרשב"ג הוה פסק כוותיה: קתני מיהא אוכל בבית אחר ואפ"ה פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין. אמר רב אשי כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי דכתיב ואקברה מתי מלפני אטו ההיא שעתא קמיה הות רמיא אלא כל זמן שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי:

הלכה ג

מעשה באחד שתפסו המושל ומת בתוך התפיסה ולא נתנו המושל לקבורה כמה ימים. ופסק ר"י ז"ל דאין אנינות חל על הקרובים דלא קרינן ביה כי האי גוונא מי שמתו מוטל לפניו כיון דאין עליהם לקוברו. ומ"מ אין לדמותו לנתיאשו מלקוברו לענין שיחול עליהם אבילות כגון בהרוגי ביתר דהתם ודאי נתייאשו לקוברן ע"פ המלכות ומיד חלה עליהם אבילות. אבל האי עובדא נהי שאין בידם להוציאו מן המושל. מ"מ אינם מתייאשים לגמרי מקבורתו ומצפים לישועת השם אולי יתרצה המושל ליתנו לקבורה ואוננין מיהא לא הוו כיון שאינם יכולין להתעסק בקבורה ואפילו למאן דאסר תשמיש המטה בשבת למי שמתו מוטל לפניו. שאני התם דשייך ביה קצת עסק קבורה להחשיך על התחום כדאיתא בירושלמי ודמיא להא דאיתא בירושלמי בפרק בתרא דמ"ק דמת שמפנין אותו מקבר לקבר שהיה בדעתם מתחלה לפנותו שאין מונין לו אבילות משיסתום הגולל

הראשון אלא משיסתום הגולל השני ומסתמא כשנקבר בקבר הראשון פסק האנינות. וגם אונן שעומד בבית האסורין נראה שמותר לאכול בשר ולשתות יין כיון שאין מוטל עליו לקוברו ודמיא להאי דאמרי' בירושלמי דפרקין דמשנמסר המת לרבים אוכל בשר ושותה יין. נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים דמי. וכיון שעומד בבית האסורין לא גרע מנמסר לכתפים כיון שאין מוטל עליו לקוברו. וכשנפטרה אחותו של ר"ת הודיעוהו בעיר אחרת שהיה שם ואכל בשר ושתה יין. ונתן טעם לדבריו דכיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה אינו אסור באכילת בשר ושתיית יין ולפי טעם זה אף אם היה בעיר מותר. ומילתא דתמיהא היא דא"כ לא ינהוג האנינות אלא בבנים לא באביו ולא באחיו ולישנא דגמרא לא משמע הכי אלא כל המתאבל הוי כמו כן אונן:

הלכה ד

ת"ר המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. ואם היו שנים זה משמר וזה קורא. זה משמר וזה קורא:

הלכה ה

ת"ר לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראש וס"ת בזרועו ויקרא בו וה"ה בעל פה נמי שאסור לקרות אלא אורחא דמילתא נקט. ודוקא בתפילין ובשאר מצות וכיוצא בהן אסור אבל בציצית שהוא חובת הבגד מותר שאינו יכול לפשוט בגדיו בשעה שהוא מהלך בבית הקברות וראיה לדבר מדאמרינן לקמן ר' חייא ור' יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוי שדיא תכלתא דרבי יונתן על קברי א"ל ר' חייא דלייה וכו'. אלמא שהלכו במלבושים [בציצית] אלא שיש לאדם ליזהר שיגביה ציציותיו. ומיהו אפשר דדוקא בימיהם שהיו לכל בגדיהם ארבע כנפות אי אפשר שיסירו בגדיהם כשהולכי' על הקברים אבל טליתות שלנו שאין אנו מתכוונים למלבוש אלא לקיים מצות ציצית נראה דהוה כמו תפילין ואית ביה משום לועג לרש. כך מצאתי כתוב בשם רבי יונה ז"ל:

הלכה ו

ודווקא בתוך ד' אמות דאמר מר מת תופס ד' אמות לק"ש אבל חוץ לארבע אמות שרי. א"ר זריקא א"ר אמי אמר ריש לקיש לעיל פ"א (דף ג' ע"ב) אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת אמר רבי אבא בר כהנא לא נצרכה אלא לדברי תורה אבל מילי דעלמא לא איכא דאמרי אמר רבי אבא בר כהנא לא נצרכה אלא [אפילו] לדברי תורה וכ"ש למילי דעלמא וכתב רב האי גאון משמא דקמאי דכלישנא קמא עבדינן דאין אומרים דברי תורה לפני המת אלא דבריו של מת אבל מילי דעלמא אמרינן. וחוץ לארבע אמות איירי:

הלכה ז

ת"ר המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקי' וישים על החמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר כדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת. וירכב עליהם אבל אם מפשילן לאחוריו על החמור שפיר דמי. וכן בספר תורה ואפילו אם נפשך לאסור בספר תורה בנביאים ובכתובים שפיר דמי. ומיהו נראה דאף לספר תורה שפיר דמי מדתני בסיפא כך אמרו בס"ת דלא מיסתבר למימר דמשום שריותא דגנבים ולסטים דוקא נקטיה דהא מילתא דפשיטא היא שינהג בו מנהג בזיון ולא ימסרנו ביד גנבים ולסטים. אלא משום דיוקא דרישא נמי נקטיה דשרי להפשילו לאחוריו. ובהדיא אמרי' בירושלמי דסקיא שהיא מלאה ספרים או שהיו עצמות המת בתוכה הרי זה מפשילו לאחוריו ורוכב. ורב אלפס ז"ל כתב וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בס"ת שאם היה מתירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר להניח על גבי החמור שהוא רוכב עליו משמע דקאי דוקא אסיפא:

הלכה ח

אמר רחבה אמר רב יהודה כל הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו. ואם מלוהו מה שכרו אמר רב אסי עליו הכתוב אומר מלוה ה' חונן דל ולפחות ילונו ד' אמות: אמר ריב"ל כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם שנאמר והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון. לפי שהם בחזקה שעשו תשובה כדאמרינן אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום:

הלכה ט

א מתני' נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צורך בהן פטורין. שאין המטה צורך בהן חייבין. ואלו ואלו פטורין מן התפלה [אבל לא] מן התפילין ומן הק"ש:

ב גמ' ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש בענין שלא יוכלו לקברו קודם ק"ש ואם התחילו אין מפסיקין. ת"ר העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם. הן עומדין ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר צדיק אתה ה' על כל הבא עלי יה"ר מלפניך שתגדור את פרצותי ואת פרצות כל עמך בית ישראל ברחמים:

הלכה י

מתני' קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבין: ירושלמי.

כל העוסקין בהספד פטורין מן הק"ש [גירסת הירושלמי מפסיקין לק"ש] ואין מפסיקין לתפלה. מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה והתניא אם יכולין להתחיל ולגמור וכו'. מתניתא ביום הראשון הא דתני תנא ביום השני:

הלכה יא

תנא אם יכולין להתחיל ולגמור אפי' פרק אחד או פסוק אחד יתחילו ואם לאו לא יתחילו: העומדים בשורה. ת"ר השורה הרואה את הפנימה פטורה. שאינה רואה את הפנימה חייבת. רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורין. מחמת עצמן [ולא מחמת כבוד] חייבין:

הלכה יב

אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטו ואפי' בשוק שנא' אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש חלול ה' אין חולקין כבוד לרב. ירושלמי תני אין מדקדקין במת ולא בכלאים בבית המדרש. ר' יוסי הוה יתיב ומתני הוה תמן מיתא. מאן דנפיק ליה לא אמר ליה כלום מאן דיתיב ליה לא אמר ליה כלום. ר' אמי הוה יתיב ומתני אמר חד לחבריה את לבוש כלאים אמר ליה ר' אמי שלח מניך והב ליה:

הלכה יג

א מתני' נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון. פירש"י בקטן שהגיע לחנוך. ומ"מ פטור הוא מק"ש לפי שאינו מצוי אצל אביו בעת ק"ש ומתפילין שאינו יודע לשמור גופו. ולא נהירא לר"ת ז"ל דהא אמרינן בפרק לולב הגזול (סוכה דף מב.) קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין והיינו חנוך דידיה. אלמא כשהגיע לחנוך חייב בתפילין. וכן בק"ש אמרינן קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה וק"ש. ומפרש מאי ק"ש פסוק ראשון של ק"ש. וסבירא ליה לר"ת דבלא הגיע לחנוך איירי וחייבין דסיפא קאי אנשים ועבדים לחוד. אבל קטנים פטורין מן הכל כיון שלא הגיעו לחנוך ודרך התנא לשנות נשים עבדים וקטנים שלא הגיעו לחנוך לענין פטור. וגבי סוכה נמי תנן הכי:

ב גמ' ק"ש ותפילין הוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות. תפלה ומזוזה וברכת המזון דהויא ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים תייבות. אע"ג דבתפלה כתיב ערב ובוקר וצהרים. כיון דרחמי נינהו חייבינהו. ונשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. דאמר קרא זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה. א"ל רבינא לרבא נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן דכתיב וברכת [על] הארץ ונשים לא נטלו חלק בארץ ומנ"מ לאפוקי אחרים ידי

חובתן אי אמרת דאורייתא אתי דאוריי' ומפיק דאוריי'. וא"א דרבנן הויא ליה שאינו מחויב בדבר ואינו מוציא אחרים ידי חובתן מאי ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבוא מארה לאדם ששתו ובניו מברכין לו אי אמרת בשלמא דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. ולטעמיך קטן בר אפוקי אחרים הוא אלא הכא במאי עסקינן דאכל שיעורא דרבנן ואתי דרבנן ומפיק דרבנן ולא אפשיטא הבעיא הלכך נשים אינן מוציאין את אחרים ידי חובתן. וא"ת מ"ש מהא דאמרי' לקמן בפרק שלשה שאכלו (דף מח.) להוציא את אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן ובשיעור כזית אינו חייב אלא מדרבנן ואפילו הכי מוציא אחרים שאכלו כדי שביעה וחייבין מן התורה. ואם כן באשה נמי אע"פ שאינה חייבת אלא מדרבנן תוציא אחרים שחייבין מן התורה. י"ל דלא דמי דאיש אע"ג שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים דכל ישראל ערבים זה בזה אלא מדרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלא הנאה לפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו נתחייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה. שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילן מן העון ולפטור אותן מן המצות אבל אשה אינה בכלל הערבות לכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן:

הלכה יד

א מתני' בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם:

ב גמ' אמר ר' אבין זאת אומרת הרהור כדבור דמי וכל אדם יוצא ידי חובתו בהרהור. דאי ס"ד הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר. אתיא מתניתין כר"מ דאמר לעיל בפרק שני (דף טו:) הרי הוא אומר על לבבך בכוונת הלב הן הן הדברים. אי נמי כרבי יהודה דאמר אם לא השמיע לאזנו יצא אבל לכתחלה צריך להשמיע לאזנו ובעל קרי אוקמוה אדאורייתא ויוצא בהרהור. ורב חסדא אמר הרהור לאו כדבור דמי ואתיא מתניתין כרבי יוסי דאמר אם לא השמיע לאזנו לא יצא. ואפי' לרבי מאיר דאמר אחר כוונת הלב הן הדברים מכל מקום צריך שיוציא בשפתיו ובלא השמעת האוזן קרי ליה כוונת הלב וכן הא דתניא לעיל (שם) לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא היינו במוציא בשפתיו בלא השמעת האוזן. וכתב ר"ח ז"ל הלכתא כרב חסדא מדשקלו וטרו ר' אלעזר ורב אדא לתרוצי מילתיה ואין יוצא ידי חובתו בק"ש בהרהור עד שיוציא בשפתיו אע"פ שאינו צריך להשמיע לאזניו כדפסק רב חסדא גופיה לעיל פ"ב (שם) והביא ראיה רבינו יונה ז"ל דהרהור לאו כדבור דמי מדאמרי' בשבת בפרק שואל (שבת דף קנ.) ממצוא

חפצך ודבר דבר דבור אסור והרהור מותר. ופריך עליו והאמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא אלמא הרהור כדבור. ומשני התם משום דכתיב והיה מחניך קדוש כלומר הא דאסר רבי יוחנן הרהור לאו משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר דהרהור לאו בכלל דבור אלא משום דכתיב והיה מחניך קדוש משמע אפילו בהרהור. אלא מאי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר אמר ר"א כדי שלא יהו כל העולם עסוקים והוא יושב ובטל. מכאן כתב בעל ה"ג קרא ק"ש ובא לבית הכנסת ומצאם שקוראין ק"ש קורא פסוק ראשון עמהם:

הלכה טו

אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר. מ"ט קסבר אמת ויציב דאורייתא ק"ש דרבנן. מכאן פסק בשאלתות דרב אחאי דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן אי לא אמרן אין צריך לחזור ולאומרן ור' אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל. רבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ולית הלכתא כשמואל דאמר קריאת שמע דרבנן דקי"ל ק"ש דאורייתא והלכתא כרבי יוחנן דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ונראה דלא קאמר אלא אם ספק לו אם התפלל וה"ק אינו חושש ומתפלל מספק דאף אם התפלל כבר מאי נ"מ אף אם מתפלל כל היום כולו מספק. ולא פליג אדרב יהודה אמר שמואל דאמר (שם) פוסק אפי' באמצע הברכה. והכי אמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לא.) יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל וזמנין תלתא ביומא וגו' ומשמע שאין לו לאדם להתפלל יותר מג"פ. והא דאמרינן במקום שנהגו (דף נד:) אליבא דרבי יוחנן מתפלל תפלת נעילה בתענית צבור מהאי טעמא דרבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו שאני יום התענית שהוא דמיא ליוה"כ וראוי להתפלל בו תפלת נעילה אבל אם ידוע לו שהתפלל ר' יוחנן מודה דאין לו להתפלל יותר. ורב אלפס ז"ל כתב אהא דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו מפרשי רבנן ה"מ ביחיד ואדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור. וצבור בין אדעתא דחובה בין אדעתא דרשות אסור דקי"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום וכשם שאין הצבור מביא עולת נדבה כך אין הצבור מתפללים תפלת נדבה אבל היחיד מתפלל תפלת נדבה שכן היחיד מביא עולת נדבה הלכך אין היחיד מתפלל תפלת המוספין נדבה שאין מתנדב קרבן מוסף. והא דקאמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפילו באמצע הברכה. ומפרשי לה רבנן כגון שכבר התפלל תפלתו [ועמד להתפלל] אדעתא דחובה ושכח שכבר התפלל אדעתא דחובה

ונזכר שכבר התפלל פוסק אפי' באמצע הברכה שאם בא לגומרה נמצא כמו שהקריב שני תמידים בשחרית שהוא עובר משום בל תוסיף ולהכי פוסק אפילו באמצע הברכה ובהא אפילו רבי יוחנן מודה דלא קאמר ר"י הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן אבל תפלת חובה לא קאמר. ורב האי גאון ז"ל כתב הא דאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו דווקא ע"י חידוש אבל בלא חידוש אסור. והביא ראיה מדאמרי' לקמן אמר רב יהודה א"ר שמואל התפלל ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו כדי שתהא תפלתו תחנונים יתפלל ואם לאו לא יתפלל אלמא שלא התיר להתפלל אלא בחידוש והא דנקט צבור לא מפני שהיחיד אין צריך חידוש אלא נקט צבור לרבותא דלא אמרינן יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ולא צריך חידוש אלא אפי' בצבור צריך חידוש. ועוד הביא ראיה רבי' יונה ז"ל לדבריו מדאמרי' בפ' אין עומדין (דף לא.) יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש ע"י דניאל וזמנין תלתא ביומא וגו' דודאי לא קמיבעיא ליה אם חובה שיתפלל אדם כל היום כולו אלא בתפלת רשות קמיבעיא ליה והשיב לו דלא יתפלל אלא ג"פ. א"כ היכי קאמר רבי יוחנן שמותר להתפלל כל היום אלא ודאי ר' יוחנן לא קאמר אלא היכא שמחדש בה דבר והא דפרק אין עומדין הכי קאמר יכול יתפלל אדם כל היום כולו בלא חידוש. והשיב לו דאסור כמי שמתפלל לחובה הואיל ואין עושה תפלתו תחנונים לחדש בה דבר. והשתא ניחא מה שמקשים למ"ד תפלת ערבית רשות למה הזכיר בפסוק שלשה זמנים לא היה לו לומר אלא שני הזמנים שהן חובה. אלא ודאי כך הוא הענין דלמ"ד תפלת ערבית רשות נ"מ במה שנכתב זמנה בפסוק שאם ירצה מתפלל בנוסח שתי תפלות אחרות שהן חובה אבל משלשה ואילך אין לו להתפלל אלא בחידוש והא דאמר שאין לו להתפלל בלא חידוש היינו היכא שיודע בודאי שהתפלל אבל ספק התפלל ספק לא התפלל כשהוא חוזר ומתפלל אין צריך חידוש דכיון דחוזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה. מה שכתב רב אלפס ז"ל שאין היחיד מתפלל תפלת המוספין נדבה לפי שאינו מתנדב יש מקשים עליו אע"פ שאינו מתנדב קרבן מוסף סתם מ"מ מקריב עולות שהן מקרבנות מוסף כמו יחיד שאין מקריב תמיד אלא מתנדב עולה כמו התמיד שהיה עולה. ומתרצי' מפני שעיר חטאת שבמוסף שאינו בא בתורת נדבה. מיהו קשה ממוסף של שבת שאין בו שעיר ואמאי קאמר על כל מוסף סתם שאין היחיד קרב אותו נדבה. וי"ל אע"פ שיכול להביא קרבנות של מוסף שבת בתורת נדבה מ"מ אין יכול להביאם בשבת. לפי תירוץ זה אפילו תפלת יוצר אין להתפלל נדבה בשבת לפי

שאין שום קרבן קרב נדבה בשבת. ורב האי ז"ל כתב שהיחיד מתפלל תפלת שבת נדבה בין תפלת שחרית ומנחה בין תפלת מוסף:

הלכה טז

אמר רב יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו כדי שתהא תפלתו תחנונים יתפלל ואם לאו אל יתפלל:

הלכה יז

אמר רב נחמן כי הוינא בי רבה בר אבוה איבעיא לן הני בני בי רב דטעו ומתחילין בתפלת חול בשבת מהו שיגמרו. אמר להו גומר כל אותה הברכה דבדין הוא דבעי לצלויי שמנה עשרה ומפני כבוד השבת לא אטרחו רבנן. הרב ר' אשר ז"ל מלוני"ל היה אומר דוקא בברכת אתה חונן בלבד שהיא ברכה ראשונה אמרינן דגומר כולה אבל אם נזכר בשאר ברכות פוסק אפילו באמצע הברכה. וליתא כיון דמפרש טעמא דמשום דבדין הוא דבעי לצלויי שמנה עשרה א"כ אין לחלק בכל הברכות אלא כמו שגומר בראשונה כך גומר בכולן. ומיהו נראה כיון שתולה הטעם דגברא בר חיובא הוא ומשום כבוד שבת לא אטרחו היינו דווקא ערבית ושחרית ומנחה אבל מוסף שאין מתפללין אלא ז' פוסק אפילו באמצע הברכה. והראב"ד ז"ל כתב. דלא שנא דאפילו תפלת המוספין ראויה היתה לכל י"ח ברכות ואם התפלל י"ח ברכות וחידש בה דבר מועט במוספין יצא כדאמרינן בירושלמי פ' תפלת השחר בענין כמה ישהה בין תפלת יוצר לתפלת מוסף כדי הילוך ארבע אמות. רבא אמר צריך לחדש בה דבר. ר' זירא בעי קמיה דר' יוסי מהו צריך לחדש בה דבר אמר ליה אפי' אמר ונעשה לפניך את חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף יצא וכן משמע בירושל' שאכתוב בסמוך שהיו מתפללים במוסף של ר"ח וחול המועד י"ח ברכות וכן היה ראוי בשבת וי"ט אלא שהקלו בתפלת המוספין כמו שהקלו בשאר תפלות הלכך במוסף נמי בר חיובא הוא ואם התחיל גומר:

הלכה יח

אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללים אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים יתפלל ואם לאו לא יתפלל לפי שצריך לשחות עם הצבור במודים שלא יראה ככופר למי שחבריו משתחוים לו. וה"ה אם יגיע למודים או לאחת מן הברכות ששוחין בהן כשש"ץ מגיע למודים שפיר דמי כיון שהוא משתחוה עם חבריו. אבל הגמרא לא פסיק ליה למינקט כה"ג ולא מסתבר לפרושי דמשום מודים דרבנן צריך שיגמור תפלתו קודם מודים. ור"ת ז"ל כשהיה עומד באמצע התפלה והיה מגיע למודים היה משתחוה עם הצבור באמצע הברכה אבל לא בתחלה וסוף דאמרינן לקמן (דף לד.)

אין לשוח בתחלת הברכה וסוף אלא באבות ובמודים מיהו לכתחלה אין לעשות כן אם לא שיצטרך אדם להתפלל ולסמוך גאולה לתפלה. וכן לענין קדושה אם יגיע לש"ץ כשאומר נקדישך יאמר עם הש"ץ מלה במלה כל מה שהוא אומר. ואין זה קרוי הפסק ואם התפלל וצבור אומרים קדושה או יהא שמיה רבא כתב רש"י בסוכה פרק לולב הגזול (סוכה דף לח:) בשם ה"ג וכן פר"ח ז"ל שישתוק ויכוין למה שהצבור אומרים והוי כעונה. אבל ר"ת ור"י ז"ל אומרים דכיון דשומע כעונה הוי הפסקה אם ישתוק וקצת יש ראיה מכאן דאי שומע כעונה אמאי קאמר הכא דלא יתחיל אם לא יוכל לגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה למנ"מ ישתוק ויכוין ויהיה כעונה. מיהו נוכל לומר דענייה חשיבא טפי. ועוד מוסיף בירושלמי דברים אחרים דגרסינן בירושלמי בפרק תפלת השחר לא התפלל שחרית ובא ומצאן שמתפללין של מוסף אם היה יודע שאם יתחיל יגמור עד שלא יתחיל ש"צ כדי לענות אחריו אמן יתפלל. ואם לאו אל יתפלל. באיזה אמן אמרו חד אמר באמן של האל הקדוש. וחד אמר באמן של שומע תפלה מ"ד בהאל הקדוש בשבת ומ"ד בשומע תפלה בחול. ומשמע מתוך ירושלמי זה שהיו מתפללים במוסף שבחול כגון בר"ח ובחולו של מועד י"ח ברכות והיה תמיה רבי חיים הכהן ז"ל על מנהג שלנו שאין אנו מתפללים בהם רק שבע ברכות. וגם בגמ' דידן לא הוזכר שבע ברכות כי אם בשבתות וי"ט דחיישינן לטירחא אבל בראשי חדשים ובחול המועד דלא חיישינן לטירחא שהרי מתפללים בשחרית ערבית ומנחה י"ח ברכות א"כ אף במוסף יהיה ראוי לנו להתפלל י"ח והרב אלחנן ז"ל היה אומר כי בגמ' דידן יהיה מוכח שאין להתפלל בשום מוסף י"ח ברכות שאם היה מתפלל י"ח ברכות היה אומר גם ברכות מוסף אז יהיה י"ט ברכות ואמרינן לקמן בפרק תפלת השחר (דף כ"ט.) תמני סרי תיקון תשסרי לא תיקון. ולא תיקשי מענינו דדוקא ש"ץ הוא שאומרה ברכה בפני עצמה אבל יחיד כוללה בשומע תפלה. ואין לומר נכלול תפלת מוסף בעבודה כמו בתפלת שחרית. דא"כ בפרק במה מדליקין (שבת דף כד) הוה ליה למיתני מוסף בהדי ערבית ושחרית ומנחה שמתפללין שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה. ועוד כיון דלא נתקנה התפלה אלא בשביל המוסף די לנו בז' ברכות. גם נראה שאין לגרוס בירושלמי בא ומצאן מתפללין של מוסף דלמה לו להזכיר בתפלת המוסף דין זה בתפלה של חול נמי היה יכול להשמיענו. ובתוספתא דברכות נמי יש סמך למנהג שלנו. דקתני כל שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים ערבית ושחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בהודאה ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ובימים שהיה בהן קרבן מוסף כגון ר"ח וחול המועד (ערבית) שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין

אותו ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע. וריב"ל אומר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל במאי קמיפלגי רב הונא סבר היחיד אומר קדושה. ור' יהושע ב"ל סבר אין היחיד אומר קדושה. וכן אמר רבי יצחק אין היחיד אומר קדושה. אמר רב אדא בר אהבה מנין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי'. אבל קדוש של סדר קדושה יחיד אומרה שאינו אלא כמי שקורא הפסוק ומתרגמו. וקדושה שביוצר י"מ שאין היחיד אומרה אלא יאמר ואומרים ביראה קדוש וברוך. וי"א שיחיד אומר וכן יראה כי אינו אלא סיפור דברים בעלמא היאך המלאכים הן מקדישין אבל כשאנו אומרים נקדישך ונעריצך כמו שהמלאכים מקדישין אין לומר בפחות מי'. וכ"ע מיהא מיפסק לא פסיק איבעיא להו מהו שיפסיק ליהא שמיה רבא ומסיק דלא פסיק:

הלכה יט

גרסי' בפרק כל כתבי הקדש (דף קיט:) אריב"ל (פ) כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה שנא' בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'. מה טעם בפרוע פרעות משום דברכו השם:

הלכה כ

גרסי' בגמרא דסוטה (דף מ) בזמן שש"ץ אומר מודים העם מה הם אומרים. אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנחנו מודים לך. פירוש על מה שזכיתנו מכל האומות וקרבתנו להודות לך ושמואל אמר מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי כל בשר על שאנו מודים לך. ר' סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך. נהרדעי אמרי משום ר' סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו על שאנו מודים לך. רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו ותקיימנו ותחננו ותקבצנו מארבע כנפות ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעבדך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך. אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו. בירושלמי מסיים בה ברוך אתה ה' האל ההודאות:

הלכה כא

רבי יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם. תנא רבי יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם וקורא למעלה מרבי יהודה בן בתירא. אמר ליה בני פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינה מקבלת טומאה אף ד"ת אינם מקבלין טומאה. אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כתלתא סבי. כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה.

כרבי יאשיה בכלאים. כרבי אילעי בראשית הגז. כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא. ואמרי לה לנטילותא. מ"ד לטבילותא כרבי יהודה בן בתירא מ"ד לנטילותא כרב חסדא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא. איכא מאן דאמר הא דאמר בטלוה לטבילותא בין לדברי תורה בין לתפלה. ואיכא מאן דאמר ה"מ לדברי תורה. אבל לתפלה בעי טבילה ולא טבילה דוקא אלא רחיצה בט' קבין וכתב רב האי גאון ז"ל כיון דבגמרא ליכא האי מילתא נקוט מנהגא דכל ישראל בידך שכל בעלי קריין אף על פי שאין להם מים אין מתפללין עד שירחצו:

הלכה כב

א מתני' היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר. ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא. ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים. וכמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות:

ב גמ' ת"ר היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו ד' אמות והתניא לצדדין לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. פירוש שיש נהר לפניו. (ת"ר) המתפלל ומצא צואה במקומו [אמר רבה] אע"פ שחטא תפלתו תפלה אמר רבא האי זבח רשעים תועבה הוא. נראה לר"י דמיירי במקום שראוי להסתפק ולתלות שיש שם צואה הלכך פשע מתחלה ולכך תפלתו תועבה. אבל אם אינו מקום שראוי להסתפק לא מיקרי זבח רשעים ואם התפלל תפלתו תפלה ואין צריך לחזור לברך ולהתפלל והביא ה"ר יונה ז"ל ראיה לדבריו מברייתא דלעיל היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ארבע אמות. ולא אמרינן שיתפלל פעם אחרת כי באותו מקום לא היה ראוי להסתפק לתלות שיש שם צואה:

הלכה כג

ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתים לו על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר. פסק ה"ר יוסף ב"ר משה ז"ל דאפילו נפלו על בגדיו כיון דעביד טיף טיף נבלעים מהרה. כדאמר לקמן (דף כה.) מי רגלים שנבלעו בבגד או בקרקע ואין בהם טופח כדי להטפיח מותרין. ונראה דאפילו יש בהם טופח כדי להטפיח מותר. דמדאורייתא אינו אסור אלא כנגד העמוד בלבד כדאמרינן לקמן (שם) ורבנן הוא דגזור וכיון שכבר הוא עומד בתפלה לא גזור ואוקמוה אדאורייתא. להיכן הוא חוזר. רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר חוזר למקום שפסק לימא בהא קמיפלגי מ"ס אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומ"ס למקום שפסק. אמר רב אשי האי שהה ולא שהה מיבעי ליה

אלא דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. והב"ע בדלא שהה ובהא קמיפלגי מ"ס גברא דחוי הוא ולכך יחזור לראש. ולא דמי למהלך במבואות המטונפות דאמר לקמן (דף כד:) שחוזר למקום שפסק היכא דלא שהה דהתם גברא לאו דחוי הוא אלא שהמקום גורם. ומ"ס גברא חזי הוא דאפילו בשעה שהמים שותתין הוא ראוי להתפלל דלא אסרה תורה במי רגלים אלא כנגד העמוד ושותת לא חשיב כנגד העמוד ורבנן הוא דאחמור היכא דלא היה עומד בתפלה. דכ"ע שהה חוזר לראש. אבל לא הוה מצי למימר דכ"ע לא שהה אין חוזר לראש ובדשהה קמיפלגי [ומאן דס"ל חוזר לראש משום גברא דחוי הוא] משום דלכ"ע הוי גברא חזי כיון דאין חוזר לראש דכיון דע"י שום הפסק אינו צריך לחזור ולהתפלל מה שהתפלל כבר אם כן שפיר מצי להתפלל אע"פ שלא היה יודע שהיה יכול להעמיד עצמו מלהטיל מים עד שיגמור את תפלתו. אבל אם הוה מצי למימר הכי הוה משני ליה דקיימא לן אפילו שהה בה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש דאמרינן בפרק ב' דמגילה (דף יח:) אין הלכה כרבי מני שאמר משום ר' יהודה גבי מגילה שאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ור' יוחנן נמי קאמר בפרק בתרא דר"ה (דף לד:) שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ומסיק התם דפליג אדר' אבהו דאמר חוזר לראש והלכה כר' יוחנן בכל מקום. ועוד שר' אבהו תלמידו הוה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב והכי איתא לקמן בפירקין (דף כד:) גבי ר' אבהו דהוה אזיל במבואות המטונפות ובעא מינה דר"י להיכא ליהדר. ואמר ליה ר' יוחנן לדידי לא סבירא לי למיפסק ואף אם שהה כדי לגמור את כולה אין צריך לחזור לראש. אבל לדידך דסבירא לך דצריך להפסיק וסבירא לך דהיכא דשהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש הכא נמי חוזר לראש. והקשה רבינו שמשון ז"ל מקוצי חדא דאין זה דרך שישיב הרב לתלמיד לפי מה שסובר התלמיד כיון שהוא מסופק ושואל ממנו. ועוד מנ"ל הא דרבי אבהו ס"ל היכא דשהה באמצע כדי לגמור את כולה חוזר לראש ופי' הוא דודאי דהיכא דשהה באמצע כדי לגמור את הכל בלא דחוי ואונס אלא שהה מעצמו ואם היה רוצה היה יכול לגמור כה"ג אין חוזר לראש כי ההיא דמגילה כשקורא לסירוגין וכן ההיא דר"ה דשמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא אבל היכא דשהה מחמת שהיו מים שותתים על ברכיו לא היה יכול להתפלל באותה שעה דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. והשתא ניחא הא דרבי אבהו לקמן דה"ק ליה לדידי לא סבירא לי להפסיק הלכך לא היה צריך לחזור לראש אבל לדידך שהפסקת דסבירא לך שאין המקום ראוי לקרות אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. כתב רב האי דהלכתא כמ"ד שחוזר למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש: גרסינן בפרק בני העיר (מגילה דף

כז:) תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין והמשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל. אמר ליה רב נחמן בשלמא משתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל דתנן כמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות. אלא המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין אי הכי קדישתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא. תני ישהה כלומר הא דקתני ירחיק ישהה הוא ואמרינן בשלמא משתין ישהה כדי הילוך ארבע אמות ואח"כ יתפלל משום ניצוצות אלא המתפלל ישהה כדי הילוך ארבע אמות ואחר כך ישתין מאי טעמא. אמר רב אסי כל ארבע אמות תפלתו של אדם שגורה בפיו ורחיש מרחשן שפוותיה:

הלכה כד

ת"ר היה צריך לנקביו לא יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה. אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה ל"ש אלא שלא יכול לעמוד על עצמו אבל אם יכול לעמוד על עצמו מותר. זו היא גירסת רב אלפס ז"ל. ולי נראה אע"פ דיכול לעמוד על עצמו כיון שצריך לנקביו אינו מותר לכתחלה כדאמר בברייתא בסמוך היה צריך לנקביו אל יתפלל. וברוב ספרים גרסינן אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה. ועד כמה אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה עד פרסה. תניא אידך היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ואמר רב אסי ואיתימא רב חיננא בר פפא שמור נקביך בשעה שאתה בא לעמוד בתפלה לפני:

הלכה כה

גרסי' בפרק אלו הן הלוקין (מכות דף טז:) אמר רב אחא המשהה נקביו קעבר משום בל תשקצו אמר רב ביבי בר אביי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא עובר משום בל תשקצו:

הלכה כו

איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע ומשתין בהן מים מי חיישינן שמא יפנה בהן או לא אבל בית הכסא עראי פשיטא שמותר. אבל בית הכסא קבוע מיבעיא ליה אי חיישינן שמא יפנה בהם ואע"ג דתניא לקמן הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונכנס לאו משום הכניסה צריך לחלוץ אלא משום שרוצה לעשות צרכיו. ומתוך קושיא זו היה גורס רב האי גאון מהו שיכנס אדם לבית הכסא צנוע פירוש שסופו להיות קבוע ולאו קושיא היא כדפרישית. רבינא שרי ורב אדא בר אהבה אסר. אתו שיילוה לרבא אמר להו אסור חיישינן שמא יפנה בהם:

הלכה כז

ת"ר הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונכנס וכשהוא יוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן אלו דברי ב"ש וב"ה אומרים אוחזן בידו ונכנס. ר"ע אומר אוחזן

בבגדו ונכנס. בבגדו ס"ד זימנין דמישתלי ונופלים אלא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס. ולא יניחם בחורים הסמוכים לר"ה שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפילין בחורים הסמוכין לר"ה ובאת זונה אחת ונטלתן ואמרה ראו מה נתן לי פלוני באתנני. כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה על הגג ונפל ומת. באותה שעה התקינו שיהא אוחזם בבגדו ובידו ונכנס. א"ר מיאשה בריה דריב"ל משמיה דריב"ל הלכה גוללן כמין ספר ואוחזן בידו בימין כנגד לבו. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח. אמר רבי יעקב בר אחא אמר ר' זירא ביום גוללן כמין ספר ובלילה עושה להם [כמין] כיס טפח ומניחן אמר רבה בר בר חנה ל"ש אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אם אין שהות ביום כדי ללובשן עושה להם כיס טפח ומניחן אמר אביי ל"ש אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח. אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא כי הוה נקיט ספרא דאגדתא הוה יהיב לן וכי הוה נקיט כיסתא דתפילין לא הוה יהיב לן אמר הואיל ושריוה רבנן ננטרן:

הלכה כח

תנו רבנן לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם מים ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי כדאמר בסוכה (דף כו.) אבל כשהן בראשו מותר להשתין בהן בבית הכסא עראי וגם מותר לישן בהן שינת עראי כדאמר בסוכה הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח. וא"ת היאך שינת עראי מותר והלא אסור להסיח דעתו מהם ובשעה שמתנמנם נמצא שמסיח דעתו מהם. והיה אומר ר' יונה ז"ל מתוך דברי רבי' משה ז"ל מצאנו תירוץ לדבר זה דודאי היסח הדעת לא הוי אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שעוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת דאי לא תימא הכי איך יוכל אדם להניח תפילין כל היום. וכן נמי כשנתנמנם אין כאן היסח הדעת כי הוא שוכח הבלי העולם ואין כאן קלות ראש. אמר שמואל מעות וסכין וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן. ואע"ג דשרו בבית הכסא קבע כדאמרינן לעיל אוחזן בבגדו ובידו ונכנס לבית הכסא עראי אסור מ"ט בית הכסא קבע ליכא ניצוצות לפיכך שרי. בית הכסא עראי איכא ניצוצות ולפיכך אסור אפילו לאוחזן בבגדו ולהשתין. וא"ת היאך אפשר בבית הכסא דליכא ניצוצות והלא אי אפשר לגדולים בלא קטנים. וי"ל דבבית הכסא קבוע עושה צרכיו מיושב וכלין מי רגלים וליכא ניצוצות אבל כשמשתין מעומד אינן כלין ואיכא ניצוצות ומצוה לשפשף כדי שלא יראה ככרות שפכה ויוציא לעז על בניו:

הלכה כט

תניא כשהוא נפנה מגלה מאחריו טפח ומלפניו טפחיים ותניא אידך מאחריו טפח ומלפניו ולא כלום ולא קשיא הא באיש והא באשה:

הלכה ל

גרסי' בפרק המקבל (בבא מציעא דף קה:) אמרי דבי רבי ינאי לתפלה ולתפילין ארבע קבין. לתפלה דתניא הנושא משאוי על כתפו והגיע זמן תפלה פחות מארבע קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל. ד' קבין מניחו ע"ג קרקע ומתפלל. לתפילין דתניא הנושא משאוי על ראשו ותפילין בראשו אם תפילין רוצצות אסור ואם לאו מותר. באיזה משאוי אמרו במשאוי של ד' קבין:

הלכה לא

תני רבי חייא המוציא זבל על ראשו ותפילין בראשו הרי זה לא יסלקם לצדדין ולא יקשרם בידו מפני שנוהג בהם מנהג בזיון אבל קושרם בזרועו במקום תפילין. משום רבי שילא אמרו אפילו מטפחת של לחם (זהו גירסת ר"ח ס"א שלחן) אסור להניח על הראש שיש בו תפילין. ויש גורסין אפילו מטפחת שלהן כלומר אפילו מטפחת של תפילין שהוא דבר מועט אסור מפני שגנאי הוא לתפילין לשום עליהם משוי ורבינו משה ז"ל כתב שמותר לשום המצנפת בראש אחר שהניח התפילין דסבירא ליה שלא אסרו אלא מטפחת שנראה גנאי לתפילין לפי שאינו דרך מלבוש אבל דבר שדרכו לשום בראשו כל היום כגון מצנפת וגלימא וכיוצא בו מותר. ויש מקשה עליו מדאמר בירושלמי רבי יחנן לא הוה מנח תפילין אלא מפסחא לפסחא והוה חזיק רישיה מפסחא ועד עצרת. ופי' ר' יוחנן היה חושש בראשו מקרירות לכך לא היה רשאי להניח תפילין אלא פעם אחת בשנה ועל אותו פעם בלבד היה צריך לחגור ראשו ולעטפו מפסח ועד עצרת. ואם איתא דמותר לשום מצנפת או כובע על התפילין למה לא היה מניח תפילין בכל יום ויכסה ראשו כמו שהיה רגיל. ותירץ ה"ר יונה ז"ל שכל כך היה חושש בראשו שלא הועיל לו כיסוי שהיה מכסה ראשו לפי שגובה התפילין מפסיק בין הכובע ובין הראש והרוח נכנס בינתים ומזיק לו:

הלכה לב

אמר ר' יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפילין ונכנס ופליגא דר' חייא בר אבא דאמר ר' חייא בר אבא מניחן על שולחנו וכן הדור לו. ועד אימת אמר רב נחמן בר יצחק עד זמן ברכה וכן הלכה:

הלכה לג

אמר רב חסדא האי סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין אסור למיצר ביה זוזי. אזמניה ולא צר ביה צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי וכן הלכתא. וליתא לדאביי דאמר הזמנה מילתא היא דגרסינן בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז:) אתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור רבא אמר מותר. אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא. רבא אמר מותר דהזמנה לאו מילתא היא וקי"ל דאביי ורבא הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם:

הלכה לד

בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפילין תחת מראשותיו. תחת מרגלותיו לא קמבעיא לי מפני שנוהג בהם מנהג בזיון כי קמבעיא לי תחת מראשותיו מאי א"ל הכי אמר שמואל מותר ואפילו אשתו עמו. והלכתא כשמואל ואע"ג דאיתותב מ"ט כל לנטרינהו טפי עדיף. היכא מניחן אמר רבי ירמיה מניחן בין כר לכסת שלא כנגד ראשו אמר רב נחמיה בריה דרב יוסף יומא חד הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין ואתאי ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דההוא יומא יום טבילה הוה ולאגמורי הלכה למעשה הוא דבעי:

הלכה לה

בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה שנים שהיו ישנים בטלית אחד מהו שזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש וזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו. מתקיף לה רב יוסף אשתו ולא מיבעיא אחר אדרבה אשתו כגופו אחר לאו כגופו. מיתיבי שנים שהיו ישנים בטלית אחד זה מחזיר פניו וקורא ק"ש וזה מחזיר פניו וקורא ק"ש ותניא אידך היה ישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא ק"ש אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם. ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר. בשלמא לרב יוסף לא קשיא הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא. אמר לך שמואל לרב יוסף מי ניחא והא תניא היה ישן במטה ואשתו ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם. אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא. לדידי נמי אחר תנאי היא. פסק רב אלפס כרב יוסף דאשתו כגופו ומותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא ואסור ורבינו יצחק ז"ל כתב כיון דלא איפסיק הלכתא לא כשמואל ולא כרב יוסף עבדינן לחומרא כברייתא דפליגא אדרב יוסף ולא יקרא אפילו אשתו עמו אם אין טליתו מפסקת בינו לבינה אע"ג דהאמורא יש לו כח לשבש הברייתא כדאמר רבא לעיל ואף על גב דאיתותב שמואל הלכתא כוותיה. ה"מ היכא דהאמורא יודע הברייתא ומשבש אותה אבל אם האמורא אומר דבר מסברא דנפשיה ונמצא ברייתא דלא כוותיה

סמכינן אברייתא דאילו היה יודע האמורא הברייתא לא הוה פליג עלה. אמר מר היו בניו ובני ביתו קטנים מותר ועד כמה. אמר רב חסדא תינוקת בת אחת עשרה שנים ויום אחד תינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד. אידי ואידי עד דאיכא שדים נכונו ושערך צמח. וכתב רבינו משה ז"ל דווקא לשתים עשרה ולאחת עשרה בעינן שדים נכונו ושערך צמח. אבל כשהגיע תינוק לי"ג ותינוקת לי"ב אף על פי שלא הביאו הסימנים כבר יצאו מתורת קטנים ואין קורא עמהם בלא הפסקה ואם הביאו אלו הסימנים קודם אחת עשרה לתינוקת וי"ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר:

הלכה לו

ת"ר היה ישן בטליתו ואין יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש. וי"א על לבו. ות"ק הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר. והלכתא לבו רואה את הערוה אסור. וכן פסק רבינו חננאל מדפריך סתמא דגמרא והרי לבו רואה את הערוה וה"ר שמעיה ז"ל כ' בשם רש"י ז"ל שמצא בתשובת הבבלי לבו רואה את הערוה מותר מדסבר ת"ק די"א דלבו רואה את הערוה מותר והוי כרבים לגבי יחיד. ומיהו נראה מדלא פליגי אמוראי לקמן אלא בעקבו רואה את הערוה משמע דבלבו מודו אביי ורבא דאסור. ואע"ג דשמואל אית ליה בפ"ק דסוכה (דף י:) היה ישן בכילה מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא ק"ש ולבו רואה את הערוה מותר. לא קיימא לן הכי אלא כאביי ורבא דאינון בתראי דמשמע דמודו בלבו דאסור. וכן היה נוהג ר"ת ז"ל כשהיה רוחץ בחמין צלולין והיה רוצה לשתות היה מתכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה:

הלכה לז

א"ר יצחק טפח באשה ערוה למאי הלכתא אילימא לאסתכולי בה והאמר רב ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבפנים עם תכשיטין שבחוץ לומר לך כל מי שמסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה לא קשיא הא באחרת והא באשתו ולק"ש. ודבר שרגיל להיות מכוסה באשה ודוקא באחרת אבל בעצמה הא אמרי' לעיל האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה: ואמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר גלי שוק עברי נהרות וכתיב תגל ערותך. אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב פירוש לשמוע ולא לענין ק"ש. אמר רב ששת שער באשה ערוה בנשים שדרכן לכסות שערן אבל בתולות שדרכן לילך פרועות מותר לקרות כנגדן:

הלכה לח

א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו. מיתיבי התולה תפילין יתלו חייו דורשי חמורות אמרו והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפילין. ואסיקנא רבי בכיסתא תלה אבל תפילין גופייהו אסור לתלותן בין ברצועה בין בקציצה:

הלכה לט

א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק ונתעטש ורק. וממשמש בבגדו בתפלתו. ולא היה מתעטף. והיה מניח ידו על סנטרו. וממשמש בבגדו פירש"י להעביר הכנה העוקצתו ולא היה מתעטף בטליתו אם נפל. ותרי מילי נינהו ור"ח פירש דחדא מילתא היא כלומר היה ממשמש בבגדו ותקנו שלא יפול מעל ראשו אבל אם נפל מעליו לא היה מתעטף בו דחשיב ליה הפסק ומניח ידו על סנטרו פרש"י בשעה שהיה מתעטש או מפהק שלא יראה פתיחת פיו. ורב אלפס גורס לא היה מניח ידו על סנטרו בשעת תפלה משום דנראה כגסי הרוח. מיתיבי המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה והמגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר. והמגהק והמפהק בתפלתו הרי זה מגסי הרוח. המתעטש בתפלתו סימן רע לו. וי"א ניכר שהוא מכוער. הרק בתפלתו כאילו רק לפני המלך. בשלמא מגהק ומפהק ל"ק כאן לאונסו וכאן לרצונו אלא מתעטש אמתעטש קשיא. לא קשיא כאן מלמעלה כאן מלמטה. דאמר רב המנונא המתעטש בתפלתו סימן יפה לו כשם שעושין לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה. אלא רק ארק קשיא. רק ארק נמי לא קשיא אפשר כדרב יהודה דאמר רב יהודה נזדמן לו רוק מבליעו בכסותו. ואם טליתו נאה מבליעו באפרקסותו. אמר רבינא זימנא חדא הוה קאימנא אחורי דרב אשי איתרמי ליה רוק פתקיה לאחוריה ואמינא ליה לא סבר מר להא דרב יהודה. אמר לי אנא אנינא דעתאי. בירושלמי אמר רבי חנינא אני ראיתי את רבי מפהק ומתעטש ונותן ידו על פיו. אבל אינו רוקק. רבי יוחנן אמר אפילו רוקק כדי שיהא פיהו נקי. לפניו אסור לאחריו מותר. לימינו אסור לשמאלו מותר דכתיב יפול מצדך אלף וגו'. כ"ע מודו דרקוק אמנטולין דהוא אסור פירש הנגיד כמטייל כלומר שלא מאונס ריב"ל אמר הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבת עינו רבי יונה רקיק ושייף רבי ירמיה ורבי שמואל בר חלפתא אמרו המתפלל אל ירוק עד שילך ארבע אמות וכן הרוקק אל יתפלל עד שילך ארבע אמות. [וכן המטיל מים אל יתפלל עד שילך ד' אמות] ולקמן בפ' בתרא (דף סב:) שרינן רקיקה ומנעל בבית הכנסת:

הלכה מ

אמר מר המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש אבל אם אינו יכול לכוין לבו בלחש מותר. אפילו בהגבהת קול. דהכי אמרינן בירושלמי בפרק תפלת השחר רבי אבא בר זבדא מצלי בקלא [רבי יונה כד הוה מצלי בכנישתא הוה מצלי בלחישא כד הוה מצלי בביתא הוה מצלי בקלא] עד דילפין בני ביתיה צלותא מיניה. פירוש כל כך היה מתפלל בקול להעיר רוח הכוונה עד שבני ביתו היו שומעין ולומדין התפלה ממנו. וה"מ ביחיד אבל בצבור לא מ"ט דילמא אתי למטרד צבורא:

הלכה מא

תניא היה עומד בתפלה ונתעטש ממתין עד שיכלה הרוח ויתפלל בקש להתעטש מהלך לאחריו ארבע אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח וכשיכלה הרוח אומר רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו חרפה וכלמה בחיינו רמה ותולעה במותנו ומתפלל וכתב בעל ה"ג וחוזר לתפלתו. בא להשמיענו שחוזר למקום שפסק:

הלכה מב

אמר רב הונא ת"ח אסור לעמוד במקום הטנופת לפי שאי אפשר לו בלא הרהור תורה. ואמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובה"כ. תניא לא יהלך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש. ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק. לא פסק מאי. אמר רבי מיאשא בר בריה דריב"ל משמיה דריב"ל עליו הכתוב אומר חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. רב אדא בר מתנה אמר כי דבר ה' בזה. רב אשי אמר הוי מושכי העון בחבלי השוא. פסק מאי. אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים. וכשחוזר חוזר למקום שפסק ואע"פ ששהה כדי לגמור את כולה והכי מסקינן בסוף מסכת ר"ה וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה. אבל בתפלת י"ח לחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ולמעלה כתבתי אף בתפלה נמי אם שהה בלא אונס אין חוזר לראש:

הלכה מג

אמר רב הונא היתה טלית חגורה על מתניו קורא קריאת שמע. תנ"ה היתה טלית של בגד ושל עור ושל שק חגורה על מתניו קורא קריאת שמע ובתפלה עד שיכסה את לבו:

הלכה מד

אמר רב הונא שכח ונכנס לבית הכסא בתפילין מניח ידו עליהן עד שיגמור. מאי עד שיגמור. אמר רב נחמן בר יצחק עד שיגמור עמוד הראשון. ונפסוק וניקום. משום הא דתניא רבי שמעון בן גמליאל אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן. סילון החוזר מביא לידי ירקון:

הלכה מה

אתמר צואה על בשרו או שהיו ידיו בבית הכסא פירוש שהיתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו או שהכניס ידיו דרך חור לבית הכסא ואינו מריח ריח רע רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש ר"ח אמר אסור לקרות ק"ש אמר רבא מאי טעמא דרב הונא דכתיב כל הנשמה תהלל יה כיון שאינו מריח מותר. מ"ט דרב חסדא דכתיב כל עצמותי תאמרנה צריך שיהא כל גופו נקי אע"פ שאינו מריח. ופסק ר"ח ז"ל כרב חסדא דאסור אע"ג דר"ח תלמידו דרב הונא אזלי' לחומרא וכן פסק בא"ז. ורב אלפס ז"ל כתב דקי"ל כרב הונא חדא דהוא רבו דרב חסדא ועוד דמקשי' מיניה בפרק אמר להם הממונה (יומא דף ל'.) דאמר רב פפא צואה במקומה אסור לקרות ק"ש פירוש צואה בפי טבעת. היכי דמי אי דנראה פשיטא ואי דלא נראה לא נתנה תורה למלאכי השרת. לא צריכא יושב נראית עומד אינה נראית. מ"ש מצואה על בשרו דאתמר צואה על בשרו או שהיו ידיו מטונפות מבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש. במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא. מדקא מקשי מינה שמעינן הלכתא היא וכן מסתבר וי"א דהא דשרי רב הונא בצואה על בשרו לא איירי אלא בצואה שעומדת על בשרו במקום המתכסה מאליו בלא המלבושים כגון בין אצילי ידיו וכיוצא בו אבל במקום הנראה אין כיסוי המלבוש מועיל ואסור. ודייקי ליה מדפריך התם אי דנראה פשיטא מהיכא פשיטא ליה הא רב הונא שרי כיון דמכוסה בבגדיו ואי משום שהיא במקומה אכתי לא אסיק אדעתיה דבמקומה אסור טפי. ורב אלפס ורבינו משה ז"ל גורסין או ידיו מטונפות מבית הכסא מותר. ולא נהירא גירסא זו דהיכי שרי ליה רב הונא כיון שהצואה נראה. ואם מיירי ביבשה אפילו הכי אסור דאמרינן צואה כחרס אסורה:

הלכה מו

אתמר ריח רע שיש לו עיקר רב הונא אמר מרחיק ארבע אמות וקורא ק"ש רב חסדא אמר מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח וקורא. תניא כוותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולים ולא כנגד אשפה שריחה רע. היה מקום גבוה י' טפחים או נמוך עשרה

טפחים יושב בצדו וקורא ק"ש. י"מ כי היכי דהפסקה מועלת לצואה הכי נמי מועלת לריח רע. ורבינו משה ז"ל כתב כיון שהריח מגיע אליו אין הפסקה מועלת כלל. ואם לאו מרחיק כמלא עיניו ואפילו בלילה אם היה במקום שיכול לראותה ביום צריך להרחיק דאמרינן בירושלמי רבי אילעי וחבריו הוו יתבין קמי פונדקי ברמשא אמרין ליה מהו למימר מילי דאורייתא אמר לון מכיון דאילו הוה יומא חזינן מה דקמן ברם כדון אסירא. אבל כשהוא גבוה עשרה או נמוך עשרה אפי' כשהוא רואה אותה מותר כיון דהוא מקום מיוחד לעצמו קרינן ביה והיה מחניך קדוש. ולפי זה נראה דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפי' רואה אותה אפי' בתוך ד' אמות אם אין הריח מגיע אליו רשות אחרת היא דפתח כנעול דמי והוי ליה כצואה בעששית ומותר. אע"פ שאין מריח בעינן ד' אמות לאחריו. ולפניו כמלא עיניו. וכן לתפלה. וריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח וקורא דהלכתא כרב חסדא משום דתניא כוותיה. אע"ג דבצואת כלבים ובצואת חזירים לית הלכתא כהך ברייתא מכל מקום בהך ריח רע שיש לו עיקר לא פליגא אידך ברייתא עליה. אמר רבא לית הלכתא כהא מתניתא אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים וצואת חזירים בזמן שיש בהם עורות. פירש"י לית הלכתא כי הך מתניתא דלעיל דאסרה צואת כלבים וחזירים באין בהן עורות משמע אבל בצואת תרנגולים לא איירי ולא פליג אמתני' דלעיל ומיהו נראה מדהזכיר זו הברייתא צואת אדם היא דאסירא בכל ענין כלבים וחזירים דווקא במקום שיש בהם עורות. וצואת תרנגולים ושאר בהמות לא הזכיר משמע שאין בהם איסור כלל. ואפי' את"ל לאסור צואת תרנגולין דוקא בלול שלהם שיש בו סרחון. אבל הגדלים בבית ואין שם כי אם מעט אין לאסור. ירושלמי מרחיק מגללי בהמה ד' אמות ר' שמואל בר רב חסדא אמר ברכים ובלבד בשל חמור. ר' חייא בר אבא אמר בבא מן הדרך. ולוי אמר מרחיקין מצואת חזיר ד' אמות. מצואת הנמיה ד' אמות. מצואת התרנגולים ד' אמות. א"ר יוסי בר אבין בשם רב הונא ובלבד באדומים ורבי ירמיה בשם רבי זעירא אמר נבלה שמסרחת ד' אמות א"ר חנינא מתניתא אומרת כן כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות א"ר שמלאי תפתר במשרה של כובסין. א"ר מני אם במשרה תנינא ולא במים הרעים ולא במי המשרה מתוך הירושלמי זה משמע דאין צריך להרחיק מצואת בהמה אלא בחמור כשבא מן הדרך. ודלא כרבינו משה ז"ל שלא התיר אלא כנגד מי רגלים של בהמה. ויש אומרים שצריך להרחיק מצואת חתולים לפי שריחה רע מאד ודינה כמו צואת נמיה. אלא שהזכיר נמיה בירושלמי לפי שהיו רגילין בתוך ביתם כמו שאנו מגדלים עכשיו חתולים:

הלכה מז
בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו. אמר להו אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי ולא אמרן דשרו אלא בדברי תורה אבל בקריאת שמע לא. ובדברי תורה נמי לא אמרן אלא בדחבריה אבל בדידיה לא עד שיכלה הריח:

הלכה מח
איתמר צואה עוברת אביי אמר מותר לקרות קריאת שמע כנגדה. רבא אמר אסור. והלכתא כרבא. אמר רב פפא ופי החזיר כצואה עוברת דמי אע"ג דסליק ואתי מנהרא:

הלכה מט
אמר רב יהודה ספק צואה בבית מותר. באשפה אסור. ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותר. סבר לה כרב המנונא דאמר מי רגלים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד. וכדרבי יונתן דר' יונתן רמי כתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה וכתיב ויתד תהיה לך על אזנך וגו' וכסית. הא כיצד הא בגדולים והא בקטנים. אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזור בהו. וכי גזור בהו רבנן בוודאן אבל בספיקן לא גזרו. ובוודאן עד כמה. אמר רב יהודה אמר שמואל כל זמן שמטפיחין. גניבא משמיה דרב אמר כל זמן שרישומן ניכר אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה. מי רגלים כל זמן שמטפיחין. היכי דמי צואה כחרס. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל זמן שזורקין אותה ואינה נפרכת. ואיכא דאמרי כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. ולישנא בתרא חומרא הוא דאפי' אם נפרכת בזריקה אסורה והכי קי"ל (כל) מימי רגלים כל זמן שמטפיחין היינו טופח להטפיח כתנא קמא דרבי יוסי כך פי' גאון:

הלכה נ
ואם לאו יתכסה במים ויקרא ואוקימנא לה במים עכורים. אבל במים צלולים לא משום דלבו רואה את הערוה. איתמר עקבו רואה את הערוה מותר. נוגע אביי אמר אסור רבא אמר מותר. רב זביד מתני לה להא שמעתתא הכי. נוגע ד"ה אסור. רואה אביי אמר אסור רבא אמר מותר שלא נתנה תורה למלאכי השרת. והלכתא נוגע אסור. רואה מותר. וה"ה לכל האברים הנוגעים בערוה אסורין. והא דנקט עקבו משום דקאמר רואה את הערוה אע"פ שהוא כנגדו ורואה מותר:

הלכה נא
אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה. ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה מ"ט התם והיה מחניך קדוש אמר רחמנא והא איכא. והכא כתיב לא יראה בך ערות דבר והא קא חזייה. אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק. אמר רבא וברוק

עבה. ירושלמי ר' זירא ור' אבא יתבין וחזיין צואה. רבי אבא רקיק עליה. א"ר זירא כמן ימא לטיגנא. כלומר אין ביטול הרוק מועלת אלא לשעה מועטת כמהלך מן הים לטיגנא שהוא דבר מועט ואח"כ הרוק מתיבש וחוזרת הצואה למקומה. אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש. ולא אמרינן דסנדליה בטיל גבי גופיה ולא חשיב כיסוי. בעי מר בריה דרבינא דבוקה בסנדלו מהו פירוש שהסנדל נוגע בצואה מהו תיקו. וכל תיקו דאיסורא לחומרא:

הלכה נב

אמר רב יהודה כנעני ערום אסור לקרות קריאת שמע כנגדו. אעפ"י דכתיב בהו אשר בשר חמורים בשרם וגו' הא כתיב בהם ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו הילכך המל את הגר צריך לכסות ערותו בשעת הברכה. ויש שנוהגים גם כן כשמלין את הקטן ויש אומרים דאין צריך דהא אמרינן לעיל דאם היו בניו ובני ביתו קטנים ישן עמהן בטלית אחד וקורא ק"ש. ואין ראיה מהתם דקורא ק"ש לרואה את הערוה. וה"ר יונה ז"ל כתב דודאי בקטן כ"כ לא חשבינן ליה ערוה ואין צריך לכסותו בשעת הברכה. וגם נראה כיון דלתקוני המילה קאתי קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש ואין בו באותה שעה משום לא יראה בך ערות דבר:

הלכה נג

מתני' עד שיתן לתוכן מים כמה מיא רמי ואזיל. אלא ה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיתן לתוכן מים. ת"ר כמה מים יטיל לתוכן כל שהוא. רבי זכאי אומר רביעית. א"ל רב יוסף לשמעי' עייל לי רביעית כרבי זכאי. וכן הלכתא ל"ש בתחלה ול"ש בסוף ול"ש בכלי ול"ש בקרקע. ורבי' משה ז"ל כתב רביעית למי רגלים של פעם אחת. ואם יותר צריך להוסיף לפי השיעור:

הלכה נד

ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן. ואע"פ שאין בהם כלום ואפי' הטיל בהן רביעית מים לא מהני כיון דמיוחדים לכך הויא להו כבית הכסא ואפי' אין בהן ריח רע ומיהו בכולי גמרא שמזכיר גרף ועביט מיירי בשל חרס. ויש להסתפק אם ה"ה (הכא) בעביט של עץ ושל זכוכית. ומסתבר דבעץ אסור מפני שהוא מובלע בתוכו ומלא זוהמא אבל בשל זכוכית מותר. בין לפני המטה בין לאחר המטה רשב"ג אומר לאחר המטה קורא מיד לפני המטה אינו קורא. אבל מרחיק ד"א וקורא. רשב"א אומר אפי' בית מאה אמות לא יקרא עד שיניחם תחת המטה או עד שיוציאם. קסבר כל הבית כולו כארבע אמות דמי אמר רבא אין הלכה כרשב"א אמר רב יוסף בעאי מיניה

מרב הונא מטה פחות מג' כלבוד דמי. שלשה ארבעה וחמשה ששה ושבעה ושמנה תשעה מאי א"ל לא ידענא. עשרה לא קמיבעיא לי. אמר ליה אביי שפיר עבדת דלא איבעיא לך דעשרה רשות אחריתי היא. אמר רבא הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי עשרה רשות אחריתי. משלשה ועד עשרה כבר בעי מיניה רב יוסף מרב הונא ולא קפשיט ליה הלכך אזלינן לחומרא רש"י פירש דהך בעיא קאי אמונחים תחת המטה וגאון פירש דארשב"ג קאי דקאמר דמטה חוצצת ואמר רב יוסף דפחות מג' אינה חוצצת מג' ועד עשרה קמיבעיא ליה. ופסק הלכה כרשב"ג מדבעי רב יוסף אליביה. רב אלפס ז"ל לא הביא זאת הבעיא כלל ונראה משום דמפרש לה דארשב"ג קאי ואיהו סבר דהלכה כת"ק:

הלכה נה

תניא בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו המטה עד שיוציאן או עד שיניחם כלי בתוך כלי. אמר אביי ל"ש אלא שהניחם בכלי שאינו כליין אבל הניחם בכלי שהוא כליין אפילו י' מאני כחד מאנא דמי: אמר רבא גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי אריב"ל ס"ת עושה לו מחיצה גבוה י' טפחים וה"מ היכא דאין לו בית אחר. אבל יש לו בית אחר מנח ליה התם. והא דקתני בברייתא עד שיניח כלי בתוך כלי לא קאי אס"ת אלא אתפילין. ודוקא ס"ת אבל שאר ספרי הקדש וחומשין כיון שאינם עשוין בגלילה סגיא להו בכלי על כלי:

הלכה נו

כמה ירחיק מהם ומן הצואה ד' אמות. אמר רבא אמר רב הונא ל"ש אלא לאחריו אבל לפניו מלא עיניו. וכן לתפלה. לא יעמוד אדם כנגד בית הכסא ויקרא ק"ש ויתפלל [ואע"פ שאין בו צואה] דא"ר יוסי בר' חנינא בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה. ודוקא ישן אבל חדש מותר להתפלל נגדו. אמר רבא הני בתי כסאות דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומות דמי וכשאין בהן ריח רע. ודידן אע"פ שהן סתומין רגילין להשתין בהן מים ואין ראוי לקרות כנגדן:

הלכה נז

גרסי' בפרק יציאות השבת (שבת דף י:) א"ר אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקימנא במרחץ חדש שעדיין לא רחץ בו אדם אבל מרחץ ישן לא. תניא הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדים שם לבושים יש שם ק"ש ותפלה ואין צ"ל שאלת שלום. מניח תפילין ואין צ"ל שאינו חולץ. נכנס למקום שבני אדם מקצתם עומדים ערומים ומקצתם עומדים לבושים יש שם שאלת שלום ואין שם ק"ש ותפלה ואינו חולץ

תפילין ואינו מניח לכתחלה. מקום שבני אדם עומדים ערומים אין שם שאלת שלום ואצ"ל ק"ש ותפלה וחולץ תפילין ואין צ"ל שאין מניח. אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם ליתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום שמו של הקב"ה שלום הוא אמר רבא בר מחסיא א"ר חמא בר גוריא אמר רב שרי למימר הימנותא בבית הכסא ואע"ג דכתיב האל הנאמן ההוא כמו דאת אמרת האל מהימנא שם גופיה לא איקרי נאמן: והזמנה לבית הכסא למיקם בגויה ולצלויי בעיא ולא איפשיטא. ולא כ' כאן דעבדינן לחומרא כדכתב בבעיא דלעיל דדבוקה לו בסנדלו משום דהתם ה"ל ספיקא דמילתא דאורייתא אבל הכא ה"ל תיקו דמילתא דרבנן. דלא אסרה תורה אלא בבית הכסא ישן עצמו אבל בבית הכסא חדש שאין בו צואה אינו אסור אלא מדרבנן ומבעיא ליה בהזמנה בעלמא אי חיישינן לבזיון או לא ולא איפשיטא ועבדינן לקולא מיהו נראה מדקאמר רב חסדא לעיל מתפלל אדם כנגד בית הכסא דלית ביה צואה ומוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור:

הלכה נח

מתני' זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע ומשמשת שראתה נדה צריכים טבילה ורבי יהודה פוטר מהא מתני' שמעינן דזבין וזבות ונדות ויולדות כולהו חייבין בתפלה דדייקינן טעמא דזב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע הן דצריכין טבילה. הא זב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה שכבת זרע אין צריכין טבילה לדברי הכל וכן הלכה: הדרן עלך מי שמתו

פרק ד

הלכה א

א תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום. עד חצות ותחלת זמנה יראה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אתמיד השחר (ריש פרק ב' דיומא) אע"ג דעיקר מצותה עם הנץ החמה כדכתיב ייראוך עם שמש (פרק א' ס"ס י') מ"מ אם התפלל בזו השעה יצא והתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד ה"ה לכל זמן המוקדם. תפלת המוספין כל היום מן הבקר עד הערב כמו קרבן מוסף שהיה כשר כל היום כולו ואפילו מן הבקר מדאיצטריך קרא ביומא פרק אמר להם הממונה (יומא דף לד.) דנסכים קודמין למוספין הא אי ליכא קרא מוספין כשרין ליקדם. אע"ג דכתיב בבקר גבי נסכים וכן

תפלת המוספין יכול להתפלל בבקר וה"נ אמרינן בפ"א דמסכת עבודה זרה (דף ד'.) לא ליצלי אינש צלותא דמוספין בתלת שעי קמייתא בריש שתא ביחיד:

ב גמ' תפלת השחר עד חצות ורמינהו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כי תניא ההיא לוותיקין דא"ר יוחנן וותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה אבל כ"ע סברי כרבנן עד חצות ואע"ג דליתא לרבנן דאמרי. עד חצות היכא דטעה וצלי לבתר ד' שעות שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה:

הלכה ב

א"ר יצחק טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה ב' וא"ת אמאי צריך להתפלל שחרית שתים היכא דלא התפלל ערבית והא קי"ל דתפלת ערבית רשות והלכתא כרב באיסורי וכן קשה לקמן בשילהי פירקין (דף ל:) הא דקאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בלילה אין מחזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש בלילה הא לאו הכי מחזירין אותו ואמאי הא תפלת ערבית רשות וי"ל דנהי שהיא רשות אין לבטלה אם לא מפני צורך שעה כגון מפני מצוה עוברת ושרי המייניה דלא מטרחינן ליה בפ"ק דשבת (דף ט:) וכן עלה על מטתו בירושלמי דאין מטריחין אותו לירד. תדע שהרי יעקב אבינו עליו השלום תיקנה ואסמכוה אהקטרת אברים ופדרים שמצותם כל הלילה וכמו דאינהו לא מעכבי כפרה ואיהי נמי מצוה בעלמא יש בה ואין לבטלה אם לא מפני צורך שעה ואם תאמר הא דאמרי' בשילהי יומא (דף פז:) אמר רב תפלת נעילה פוטרת של ערבית. רב לטעמיה דאמר צלותא יתירה היא וכיון דצלי תו לא צריך ופריך והאמר רב תפלת ערבית רשות כלומר ולמה צריך לפוטרה ומאי קושיא והלא אין לבטלה בחנם אם לא מפני הצורך וי"ל דהתם נמי לא בחנם היא שהרי מצוה להכין לסעודה במוצאי יוה"כ שהוא כעין י"ט דאמרינן במדרש בת קול יוצאה ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וגם הוא עיף מן התפלה ומן התענית ואין להטריחו מידי דהוה אשרי המייניה או עלה למטה וכן משמע בירושלמי דפירקין דאין לבטלה בחנם דאמר בירושלמי למ"ד דתפלת ערבית חובה אין תפלת נעילה פוטרת אותה ולמ"ד רשות פוטרת אותה אלמא דאין לבטל אותה אם לא שתפטרנה תפלה אחרת אע"פ שהירושלמי פליג אגמרא דידן אהא דאמרי' ביומא דרב לא איירי אלא לדברי האומר חובה מ"מ יש להביא ראיה משם דאין לבטלה בחנם וה"ג כתב גבי אין מקדשין את החדש בלילה אע"ג דתפלת ערבית רשות כיון דשוי עילויה חובא אי לאו טעמא דאין מקדשין את החדש בלילה היה צריך לחזור ולהתפלל ולא נהירא דאמרינן בפ"ק דשבת דלמ"ד תפלת ערבית רשות כיון דשרי ליה המייניה לא מטרחינן ליה הא אי לא שרי

המייניה מטרחינן ליה וצריך שיתפלל קודם שיאכל אע"פ שלא התפלל כלל וכי תימא כיון דהתפלל בשאר לילות שויה עילויה חובה אם כן למה הוצרך לתרץ ביומא דרב דאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית לדברי האומר חובה קאמר אפי' לדברי האומר רשות ניחא כיון דשויה עליה חובא בשאר לילות: מתפלל שחרית שתים פירשב"ם ז"ל דאם לא נזכר עד המנחה כיון שעברו שני זמנים של תפלה עבר יומו בטל קרבנו דלא תקנו חכמים שיחזור ויתפלל כיון שעברו שני זמני תפלות. איבעיא להו טעה ולא התפלל תפלת מנחה מהו שיתפלל ערבית שתים פרשב"ם אבל לא מיבעיא ליה טעה ולא התפלל מוסף מהו שיתפלל ערבית שתים דמילתא דפשיטא היא דאינו חוזר ומתפלל כיון שעבר זמן המוסף כיון שמזכיר בתפלה את קרבן המוסף אינו ראוי להתפלל אלא בזמן הקרבת המוסף אבל שאר התפלות אע"פ שנתקנו כנגד הקרבנות מכל מקום אינו מזכיר בהן קרבנות ורחמי נינהו והלואי שיתפלל אדם כל היום ת"ש דאמר רב הונא בריה דרב יצחק אמר רבי יוחנן טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים ואין בזה משום עבר יומו בטל קרבנו ודוקא בשכח אבל ביטל במזיד לא ועליו הכתוב אומר מעוות לא יוכל לתקון כתב גאון וזה לשונו ביטל מעוות שאינו יכול לתקון הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא הוא אבל שכר מצוה לית ליה משמע דאם רוצה לחזור ולהתפלל שתים לתשלומין שביטל רשאי ושכר תפלת רחמי אית ליה. ת"ר טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל בליל שבת שתים של שבת טעה ולא התפלל מנחה בשבת יתפלל במ"ש שתים של חול מבדיל בראשונה ואין מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו. טעה ולא התפלל מנחה בשבת נראה שאם שכח ולא התפלל יעלה ויבוא במנחה בראש חדש לא יתפלל במוצאי ר"ח שתים כיון דאין לו להזכיר של ר"ח למה יחזור ויתפלל י"ח כיון שכבר התפלל אותה ולא דמיא להא דאמרי' הכא מתפלל במוצאי שבת שתים של חול ויוצא בה בשל שבת דשאני הכא דאף בשבת ראוי לו להתפלל י"ח אלא מפני הטורח תיקנו שבע ברכות הלכך כשלא התפלל במנחה שבע יצא באותן י"ח ברכות שמתפלל במ"ש דאינון נמי שייכי לשבת וה"ה נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח ולא הזכיר של שבת אע"פ שלא יצא באותה תפלה ואם היה נזכר מבעוד יום היה צריך להתפלל ז' ברכות אפי' הכי לא יתפלל במ"ש שתים כיון שהתפלל כבר י"ח ברכות וחכמי פרובינצ"א היו אומרים כיון שלא יצא ידי חובתו בזו התפלה הוה ליה כאילו לא התפלל וצריך להתפלל שתים לערב אע"פ שאין מזכיר של ר"ח או של שבת והדבר מוכרע לכך היה אומר רבינו יונה ז"ל שהנכון לצאת מן הספק שיתפלל אותה לערב בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר דכיון שמתפלל אותה על

דרך הספק אין לך חדוש גדול מזה כדפרישית לעיל (פרק מי שמתו סי' ט"ו). למימרא כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ורמינהו טעה ולא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא כתב רב האי גאון אע"פ שנשאר בקושיא כיון דלא קאמר תיובתא לאו משבשתא היא דטעמא דמסתבר הוא דכיון דאבדיל בשניה גליא דעתיה דכיון בראשונה לשם תשלומין ושניה משום חובה ואין להקדים של תשלומין לחובת הזמן וצריך להתפלל אותה של תשלומין פעם שנית מיהו אם לא הבדיל באחת מהם או שהבדיל בשניהן אין מחזירין אותו דאין כאן גלוי דעת דראשונה לתשלומין וכן משמע מדפריך למימרא כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי משמע הא אי כמאן דצלי דמי יצא ידי שתים אע"פ שלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה ראשונה עלתה לו לשם חובה ושניה לשם תשלומין:

הלכה ג

איתמר רבי יוסי בר חנינא אומר תפלות אבות תקנום ריב"ל אומר תפלות כנגד תמידים תקנום תניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר היה קרב והולך עד חצות ר"י אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר היה קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד הערב היה קרב והולך עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד הערב היה קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבעוד יום היו קרבים והולכין כל הלילה ומפני מה אמרו ושל (קרבן) מוסף כל היום שהרי קרבן מוסף קרב והולך כל היום רבי יהודה אומר עד ז' שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות איזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה פלג המנחה אחרונה אחד עשר שעות פחות רביע. ואיכא דאיבעיא להו לר' יהודה עד ועד בכלל או דילמא עד ולא עד בכלל ומסקנא עד ועד בכלל דיקא נמי דקתני העיד רבי יהודה בן בבא על תמיד השחר שקרב בארבע שעות אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנא בבחירתא כוותיה: תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה א"ל רב חסדא לרבי יצחק התם קאמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנא בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא א"ל ולא מידי ואסקינן דהשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר מאן דעביד כמר עביד ומאן דעביד כמר עביד. כתב הגאון דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כרבי יהודה דאם איתא דרבי יהודה ליתא

לדרבנן ואם איתא דרבנן ליתא לדרבי יהודה לכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דאי אפשר לו לעשות פעם כרבי יהודה ופעם כרבנן:

הלכה ד

אריב"ל אסור לעבור כנגד המתפללים איני והא רבי אמי ורבי אסי הוו עברי חוץ לארבע אמות של תפלה הוא דעברי:

הלכה ה

אמר רבי הודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו אבל חוץ לארבע אמות שרי ותניא רבי אליעזר בן חסמא אומר המתפלל אחורי רבו או כנגד רבו והנותן שלום לרבו והחולק על ישיבתו של רבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שמסתלקת מישראל והנותן שלום לרבו פירש"י כמו לשאר אדם ואינו אומר שלום עליך רבי וביושלמי משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל דגרסי' בירושלמי נהיגי גבייהו דלא שייל זעירא בשלמא דרבה ומקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו מיהו בגמרא דידן (רפ"ד דנזיר כ:) אמרינן תוך כדי דבור כדי שאילת תלמיד לרב והאומר דבר שלא שמע מפי רבו ואומרו מפי רבו:

הלכה ו

ואמר רבי חייא בר אבא רב צלי של שבת בערב שבת ר' יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת רב צלי של שבת בע"ש מפלג המנחה ולמעלה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע בעונתה ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מכוין למצוה להוסיף מחול על הקדש לא חייש לסמיכה. והיה מדליק הנר [קודם שיתפלל] ומקבל עליו שבת מבעוד יום. והא דאמרינן בפ' במה מדליקין (שבת דף כג:) גבי הדלקת הנר ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר אין זו הקדמה כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה כי יכול לקבל עליו שבת מבעוד יום ובלבד מפלג המנחה ולמעלה. אמרינן בירושלמי רבי מפקד לאבידן אמוריה אכריז קמיה ציבורא מאן דמצלי ליצלי דרמשא אדיומא קיים וכל הני אמוראי וכן תנאי דלקמן שהתפללו של מוצאי שבת בשבת ואמרו הבדלה על הכוס כרבי יהודה סבירא להו. ואפשר שהיה להם אונס שלא היו יכולין להבדיל במ"ש שהיו צריכין להחשיך על התחום לדבר מצוה כי פשיטא שלא היו ממהרין להבדיל ולהתפלל של מוצאי שבת בשבת אם לא מחמת אונס ונראה אע"ג דסבירא לן כרבי יודא לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה לענין תוספת שבת וי"ה וי"ט דקיימא לן שהוא מן התורה פ"ק דר"ה (דף ט.) אין צריך כל כך שיעור

גדול לתוספת מיהו נראה שצריך שיעור מדאמרינן בביצה בריש פרק המביא (דף ל.) ובשבת בריש השואל (דף קמח:) דהא תוספת די"ה דאורייתא והא נשי דידן אכלו ושתו עד אורתא ולא מחינן בידייהו. ומסתמא לא היו אוכלין ממש עד אורתא שאינן יכולות לצמצם אלא פירשו מלאכול קודם הלילה. אלמא קודם אותו הזמן יש תוספת דאורייתא ולא נתברר יפה מה שיעור יש לאותו תוספת. אבל לענין מצה היה אומר ה"ר יעקב מקורביל שאין לאכול מצה עד שתחשך מדאמרינן בתוספתא דפסחים אמרו עליו על הלל שהיה כורך פסח מצה ומרור ואימת אוכלן משתחשך והיינו טעמא משום דכתיב בפסח ואכלו את הבשר בלילה הזה ולילה ממש בעינן. ומצה איתקש לפסח דאם אכלה מבע"י לא יצא ידי חובתו ולא שייך כאן תוספת: רב צלי של שבת בע"ש. א"ל רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת אמר ליה אין בדילנא ומי בדיל והאמר רבי אבין פעם אחת התפלל רבי של שבת בע"ש ונכנס למרחץ ושנה לנו פרקו ועדיין לא חשכה אמר רבה ההוא להזיע וקודם הגזירה הוה. איני והא רבה שרא ליה לרבא בר ליואי לכברויי סלי בפניא דמעלי שבתא. התם טעותא הוה. וטעותא מי הדרא והאמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים וסבורים היו לומר שחשכה ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מו"ש בשבת ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה השמש ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו. שאני צבור דלא מטרחינן להו להתפלל שנית כמו דמטרחינן ליחיד אבל מלאכה (בשבת) אלו ואלו מותרין. רב צלי של שבת בע"ש איבעיא להו רב צלי של שבת בע"ש אומר קדושה על הכוס או אין אומר קדושה על הכוס. ת"ש דאמר רב יודא אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס ור' יאשיה מצלי של מו"ש בשבת אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס ת"ש דאמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס:

הלכה ז

תפלת הערב אין לה קבע מאי אין לה קבע (אין לה) [אינה] קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות דאמר רב יודא אמר שמואל תפלת ערבית ר"ג אומר חובה ור' יהושע אומר רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקי"ל הלכה כרבא מיהו ה"מ היכא דלא צלי ליה כלל אבל היכא דצלי ליה תפלת ערבית כבר שוויה עילויה חובא ואי טעי אהדרו לרישא כדקאמר רב (סוף פירקין) טעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום (ושמעי' מינה שאם טעה בערבית בראש חודש אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום) וש"מ

שאם טעה בערבית בשבת או בימים טובים שמחזירין אותו ואמרינן נמי (ד' כו.טעה) ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים והא ד"ה הוא דליכא מאן דפליג עלה ואפי' למ"ד רשות חובה הוא דלית ליה אבל מצוה איתא והאידנא נהוג עלמא לשוויה חובה:

הלכה ח

תנו רבנן היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין ר' יודא אומר מתפלל של מוספין ואחר כך מתפלל של מנחה שזו היא מצוה עוברת וזו אינה עוברת. אמר רבי יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין ה"ג וכך היא שנויה בזבחים פ"ק (דף יב.) ובפרק כל התדיר (זבחים דף צא.) דהלכה כרבנן דהכא ואם כן יש ליזהר כשמאחרים ביום הכפורים תפלת שחרית עד אחר שבע שעות שיש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת המוסף ובירושלמי דפירקין גרסינן רבי חייא בשם רבי יוחנן תפלת המנחה ותפלת המוסף תפלת המנחה קודמת הוו בעו למימר בשאין שהות ביום להתפלל שתיהם. אבל אם יש שהות ביום להתפלל שתיהם תפלת המוסף קודמת ר' נתן בר טובי אמר אפילו יש שהות ביום להתפלל שתיהם תפלת המנחה קודמת והתניא הקדים תפלת המנחה לתפלת המוסף יצא בדיעבד אין לכתחלה לא הוא פתר לה בשלא הגיע זמן לתפלה כהא דריב"ל דהוה מפקיד לתלמידיו אי הוה לכון אריסטון ומטא יומא לשית שעי עד דלא (סליקתון) [תסקון] לאריסטון תיהוון מצלי דמנחה עד שלא (תסקון) [תשרון] משמע שכך א"ל דבשעת מנחה קטנה שהוא עיקר זמן המנחה אז יש להקדים תפלת המנחה קודם תפלת מוסף אבל במנחה גדולה דשבע שעות אין לחוש. ומיהו גמרא דידן לא סבר הכי דאפי' בשעה שביעית פסקינן כרבנן שצריך להקדים תפלת המנחה וי"מ דהא דקאמר היו לפניו שתי תפלות מתפלל של מנחה תחלה היינו דווקא שצריך עתה להתפלל שתיהם כי ההיא דירושל' שרוצה ליכנס לסעודה גדולה ואי אפשר לו להתחיל עד שיתפלל כיון שצריך להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודמת שהיא תדירה וגם עיקר זמנה. אבל אם אינו צריך להתפלל תפלת המנחה יכול להקדים תפלת המוספין ולאחר תפלת המנחה עד סמוך לדמדומי החמה:

הלכה ט

אמר ר"א כל המתפלל תפלת שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי וגו' [אמר ריב"ל המתפלל תפלת המוספין לאחר ז' שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי וגו'] מאי משמע דהאי נוגי ממועד לישנא דתברא

הוא כדמתרגם רב יוסף תברא על תברא ייתי על שנאיהן דישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלם רב נחמן בר יצחק אמר מהכא בתולותיה נוגות והיא מר לה:

הלכה י

א"ר נחמן אסור לאדם שיקדים תפלתו קודם תפלת הצבור ובצבור שנו:

הלכה יא

א"ר הונא אסור לאדם שיטעום קודם תפלת המוספים ולית הלכתא כוותיה ולא כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה ואפי' התחיל בהיתר צריך להפסיק כדמוכח פ"ק דשבת (דף ט:) וכן משמע לישנא דאסור לטעום כלום ואין הלכה כן ומותר לאכול כשיגיע זמן תפלת המנחה וכן פסק ר"ת פרק קמא דשבת דמוקי מתניתין דלא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה ולא לאכול סעודה גדולה ובמנחה גדולה אבל סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה מותר להתחיל וכן נמי סמוך למנחה קטנה דלא חיישינן לאמשוכי כלל בסעודה קטנה דבשל סופרים הלך אחר המיקל וסתמא דגמ' דקאמר התם האי לישנא קמא ולישנא בתרא רב אחא בר יעקב קאמר לה ואע"ג דהאי דמשני גמרא בלישנא קמא אליבא דריב"ל משני ולא קיימא לן כוותיה משמע הא אליבא דידן אין אנו צריכין להעמיד המשנה במנחה גדולה. מ"מ כיון דאוקמי הכי ולא קמשני מידי אליבא דידן שמע מינה דהלכתא הכי ורב אלפס ז"ל כתב כלישנא בתרא לחומרא דאפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה אסור:

הלכה יב

א מתני' רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי:

ב גמ' ת"ר בכניסתו מהו אומר י"ר מלפניך ה' אלהי שלא אכשל בדבר הלכה ושלא אומר על טהור טמא ולא על טמא טהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ואל יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם וביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינן מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי עולם הבא והם רצים לבאר שחת:

הלכה יג

א מתני' ר"ג אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה ר' עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה ואם לאו יתפלל מעין י"ח:

ב גמ' הני תמני סרי תשסרי הוויין אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה ת"ר שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיתקן ברכה לצדוקים ירד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו טעה בברכת הצדוקים מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה ודלמא הדר ביה אלא שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל ל"ש אלא שלא התחיל בה אבל אם התחיל בה גומרה. ר' יהושע אומר מעין י"ח מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אמר הביננו ה' אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבנו ליראתך לסלוח היה לנו להיות גאולים ורחקנו ממכאוב ודשננו בנאות ארצך והנפוצים מארבע כנפות קבץ והתועים בדעתך ישפטו על הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה טרם נדבר ואתה תשמע כי אתה הוא העונה בכל עת צרה וצוקה פודה ומציל בא"י שומע תפלה אמר רב נחמן אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ ממצ"ש וי"ט מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת אמר רב ביבי בר אביי כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים מפני שצ"ל שאלה בברכת השנים וקאמרי רבנן דהני מילי בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק אין מתפלל הביננו:

הלכה יד

אמר רבי תנחום אמר רב אסי טעה ולא אמר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מיתיבי טעה ולא אמר שאלה בברכת השנים וגבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ל"ק הא ביחיד והא בצבור בצבור מ"ט משום דשמעה לה מש"צ אי הכי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מפני ששומעה מש"צ מיבעיא ליה אלא אידי ואידי ביחיד אבל בצבור אפי' נזכר אחר שומע תפלה אינו חוזר דהא שמיע ליה מש"ץ וכן כתב בה"ג שאם שכח אדם יעלה ויבא או כל דבר שצריך לחזור ולהתפלל יכוין דעתו וישמע מפי ש"צ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף ויצא ידי חובתו כדאמרינן בשילהי ר"ה (דף לד:)

כשם שהוא מוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי ואע"ג דאמרינן התם דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות אריסי דאניסי וטרידי אבל דעיר לא היינו היכא דלא התפלל כלל אבל היכא שכבר התפלל מוציא את הבקי וכן פי' בשאלתות דרב אחאי (פרשת ויצא). ל"ק הא דאדכר מקמיה שומע תפלה הא דאדכר לבתר שומע תפלה ומפרש בירושלמי חוזר לשומע תפלה ואין צריך לחזור לברכת השנים דגרסינן בירושלמי בפרק אין עומדין רבי זירא בשם רב הונא אמר אם לא שאל בברכת השנים אומר בשומע תפלה דכוותיה אם לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אומר בשומע תפלה ומה אם שאלה שהיא מדוחק אומר בשומע תפלה אזכרה שהיא מריוח לכ"ש והא תני אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר בתחיית המתים מחזירין אותו א"ר אבא מרי אחוה דרב יוסף בשלא אמר בשומע תפלה להיכן חוזר ר"ש בר בא בשם רבי יוחנן בר"ח אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לעבודה אף הכא אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה וכן פסק ה"ר יוסף ז"ל בשם ר"ח שחוזר לשומע תפלה ומיהו בגמ' דידן לא הזכיר לומר גבורת גשמים בשומע תפלה ואפשר דפליג אירושלמי בהא או שמא פשוט היה לו הק"ו כדאיתא בירושלמי מיהו מצאתי ברוב הספרים שכתוב בהן טעה ולא אמר הזכרה בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה וגם רב אלפס ז"ל הביא כן אלמא פליג אירושלמי וא"ת הא אמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לג.) בעו מיניה מרב ששת טעה בזו ובזו מהו אמר להו חוזר לראש פי' שתיקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס כשטעה בתפלה אומרה על הכוס וא"צ לחזור ולהתפלל ואי טעה על הכוס חוזר ומתפלל הכא נמי כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה היה לו לחזור לראש לברכת השנים ושמא יש לחלק דשאני הכא די"ח ברכות כולן כתפלה אחת הן ולא אטרחוהו רבנן לחזור לראש כמו גבי הבדלה שנתקנה בתפלה ועל הכוס דתרי עניני נינהו ובה"ג כתב דאי אידכר קמי שומע תפלה אומרה בשומע תפלה ואי לא הדר לראש ומשמע שר"ל אם לא אמרה בשומע תפלה חוזר לברכת השנים דהיינו רישא דידהו ולישנא לא משמע דאיירי כשסיים כל י"ח ברכות ואז חוזר לראש י"ח ונראה דסברי ה"ג דגמ' דידן פליג אירושלמי מההיא דפרק אין עומדין טעה בזו ובזו וכל דבריהם דברי קבלה ויש לסמוך עליהם וכן כתב הראב"ד ז"ל עוד כתב שם בירושלמי א"ר זירא בשם רבי חנינא היה עומד בטל והזכיר גשם מחזירין אותו בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבוהו חכמים להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר וקס"ד דהא דקאמר בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו משום דלא הזכיר טל הוא דמחזירין אותו ולהכי פריך

כיון דלא חייבוהו חכמים להזכיר אמאי מחזירין אותו ומשני דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל להההוא דלא מצלי ולא מיקל כלומר הא דמחזירין לא בשביל שלא הזכיר טל אלא לפי שעומד בשעה שאין מזכירין אלא טל דהיינו בקיץ והזכיר גשם שהוא סימן קללה והיינו דלא דמי ההוא דמצלי ומיקל כלומר שהזכיר גשמים שלא בעונתם להההוא דלא מצלי ולא מיקל פירוש שלא אמר לא טל ולא מטר ותו פריך בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השנים ולא הזכיר בברכת המתים מחזירין אותו בההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר כלומר אם לא הזכיר כלל מחזירין אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו כל זה בהזכרת גבורות גשמים והא דקאמר מטר לאו דוקא דהוה ליה למימר ולא גשם אבל לענין שאלה שהוא תפלה אם לא הזכיר מטר מחזירין אותו:

הלכה טו

ואם טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שאומרה על הכוס כתב בעל ה"ג כיון שתלוי הדבר בכוס היכא שאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל וה"ר יונה ז"ל היה אומר אף אם לא היה לו כוס מזומן בלילה אם יודע שימצא כוס למחר אין צריך לחזור ולהתפלל:

הלכה טז

א"ר תנחום א"ר אסי א"ר יהושע בן לוי טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה סיים חוזר לראש וקאמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר את רגליו אבל לא עקר את רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרינן כי לא עקר את רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא כשהוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אע"ג דלא עקר את רגליו חוזר לראש וכן הלכתא דלעולם חוזר עד דאיכא תרתי דלא עקר את רגליו וגם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו:

הלכה יז

א ונראה דכל אותן דאין מחזירין כגון על הנסים דחנוכה ופורים ויעלה ויבא דראש חדש ועננו וכיוצא בהם כיון דסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר ואם יחזור הוי ברכה לבטלה וה"ר אלחנן ז"ל היה ר"ל כל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה חוזר והביא ראיה מהא דאמר לקמן בפ' שלשה שאכלו (דף מט:) לגבי יעלה ויבא דברכת המזון שאם לא פתח בהטוב והמטיב תקנו ברכה חדשה אע"פ שאם פתח בהטוב והמטיב אין מחזירין אותו א"כ ה"נ אע"ג דכשפתח בברכה אין מחזירין אותו

כל זמן שלא פתח יחזור לראש לאותה ברכה עצמה כמו שתקנו שם ברכה חדשה ולאו ראיה היא דשאני התם שכבר סיים ברכת המזון דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ואין שם הפסק באמצע הברכה אבל הכא אם יחזירוהו לאותה. ברכה בדבר שאין לחזור הוי הפסק באמצע תפלתו. וה"ר יונה ז"ל הביא ראיה דאין לחזור מהא דאמר טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה משמע דמיד שסיים ברכת עבודה דיינינן לה בטעות ולכך אמר לשון חוזר ואע"פ שלא התחיל עדיין ברכה אחרת ורבינו יצחק ז"ל ראה לר"ת ז"ל שחזר לאחר מודים בדבר שאם לא אמר אין מחזירין אותו ולא מסתבר כלל דהיכא שאם עקר רגליו אינו חוזר לראש גם אם סיים הברכה אינו חוזר לעבודה ואפשר שהוא היה מפרש אין מחזירין אותו אינו חייב לחזור ואם רוצה חוזר מיהו גם זה יתכן אם סיים תפלתו שיכול לחזור לראש דלא גרע מתפלת נדבה אבל באמצע התפלה כיון דאינו מחויב לחזור נ"ל דהוי הפסק אם הוא חוזר:

ב מתני' ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים:

הלכה יח

א רבי יהושע אומר המהלך במקום הסכנה יתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך [את שארית ישראל] בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם לפניך בא"י שומע תפלה:

ב גמ' מאי קבע אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים פר"ח ז"ל דסברי רבנן אם אמרה בלשון תחנונים אפי' דומה עליו כמשאוי הוי תפלתו תפלה ולא בעי אלא לשון תחנונים בלבד. ת"ר המהלך במקום גדודי חיה וליסטין מתפלל תפלה קצרה מאי תפלה קצרה אחרים אומרים צרכי עמך בית ישראל מרובים ודעתם קצרה יהר"מ ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה בא"י ש"ת: אריב"ל הלכה כאחרים א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטא לא תרוי ולא תחטא וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי היא אמר ר' יעקב אמר רב חסדא זו היא תפלת הדרך ואמר ר' יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך שיתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך י"ר מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותחזירני לביתי לשלום בא"י ש"ת. אמר אביי לעולם לישתף אינש נפשיה בהדי צבורא אימת מצלי לה א"ר יעקב אמר רב חסדא משעה שיאחז בדרך ועד כמה עד פרסה. בה"ג כתב מי שיש לו לילך פרסה או יותר יברך אבל פחות מפרסה אינו מברך וי"מ עד כמה נידון אותו באחיזת הדרך ויכול לברך אותו עד פרסה כלומר

בתוך פרסה ראשונה יכול לומר אבל לאחר פרסה לא ונראה פי' ה"ג עיקר אם יש לו עדיין ללכת הרבה למה לא יברך אבל כשיש לו לילך פחות מפרסה בקרוב לעיר לא הוי מקום סכנה וא"צ לברך. והיכי מצלי לה. רב חסדא אמר מעומד רב ששת אמר מהלך וכדרב חסדא טפי עדיף דהא רב ששת קאי וקמצלי לה דאמר מהיות טוב אל תקרא רע מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה הביננו בעי תלתא קמייתא ותלתא בתרייתא וכי מטי ליישוב לא בעי לצלויי תפלה קצרה לא בעי לא תלתא קמייתא ולא תלתא בתרייתא וכי מטי ליישוב בעי לצלויי הביננו מעומד תפלה קצרה אפי' מהלך ואע"ג דאמרי' לקמן גבי השכים לצאת לדרך ר"ש בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל ולא חייש לתפלה די"ח מעומד היינו טעמא כיון שהם י"ח ברכות והיה צריך להתעכב בהן יהיה לבו טרוד מחמת העיכוב ולא יוכל לכוין אבל הביננו אין בה אריכות דברים כל כך ויכול לכוין מעומד מהא שמעינן דלא מצלי אינש הביננו אלא בשעת הדחק כגון המהלך במדבר וכיוצא בו:

הלכה יט

א מתני' היה רוכב על החמור ירד ואם אינו יכול לירד יחזיר פניו ואם אינו יכול להחזיר פניו יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה יושב בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים:

ב גמ' ת"ר היה רוכב על החמור אם יש לו מי שיאחז חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא ריב"ל הלכה כרבי ואפי' שלא במקום סכנה כי קשה לו העיכוב ומתפלל במהלך ואין מחזיר פניו לירושלים כיון שרוכב על בהמתו ורוכב לדרכו ולא כמו שפירש הרב ר' יוסף דאיירי במקום סכנה. ת"ר סומא או מי שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין את לבו כנגד אביו שבשמים שנאמר והתפללו אל ה' היה עומד בח"ל יכוין כנגד א"י שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם היה עומד בא"י יכוין כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל העיר הזאת היה עומד בירושלים יכוין כנגד בהמ"ק שנאמר והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבהמ"ק יכוין דעתו כנגד בית קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד הכפורת היה עומד אחורי הכפורת הופך פניו לבית הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכוונים לבם לאביהם שבשמים א"ר אבין ואיתימא רבינא מאי קרא כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שהכל פונין לו וכהך שמעתתא קי"ל ודלא כהאי שמעתתא דב"ב פ'

לא יחפור (בבא בתרא דף כה) דפליגי תנאי ואמוראי התם אם שכינה במזרח או במערב והתם נמי מסיק כשמעתתא דהכא אמר ליה רב חביבא לרב אשי אתון דקיימתון אצפונה דא"י אדרמו אדרומי מה שאנו מכוונים האידנא למזרח מפני שאנו במערבה של א"י:

הלכה כ

אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי פי' רש"י קודם היום ולא נהירא דזמן תפלה אינו אלא משיעלה עמוד השחר כמו תמיד הבוקר ור"ח ז"ל פירש מקדימין מעלות השחר דעיקר זמן תפלה הוא מהנץ החמה אבל בעוד לילה אין לו להקדים ולהתפלל. כמאן כהאי תנא דתניא השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא ומתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא ר"ש בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל במאי קמיפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר מיסמך גאולה לתפלה עדיף מרימר ומר זוטרא בשבתא דריגלא הוו מכנפי בי עשרה ומצלו רב אשי מצלי בהדי צבורא מיושב וכי הוה אתא לביתיה הוה קאי ומצלי אמרו ליה רבנן ליעבד מר כמרימר ומר זוטרא אמר להו טריחא לי מילתא אמרו ליה ליעביד מר כאבוה דשמואל ולוי אמר להו לא חזינן להו לרבנן קשישי דעבדי הכי רבינו חננאל ז"ל פסק כאבוה דשמואל ולוי דאפי' רב אשי דבסמוך לא פליג עלייהו אלא לא חזינן רבנן קשישי קאמר והיינו טעמא דמהלך בדרך אינו יכול לכוין הלכך טוב יותר שיקדים ויתפלל מעומד. אבל רב אשי היה מתפלל מיושב לכך לא היה רוצה להקדים ועוד דעיקר תפלתו היתה מעומד אלא שרצה להתפלל עם הצבור מיושב ובה"ג פסק כר' שמעון בן אלעזר ומסתבר טפי כמו שפסק רבינו חננאל ז"ל כיון דרב אשי לא פליג אדרב ושמואל הלכתא כוותייהו:

הלכה כא

א מתני' ר"א בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר וחכ"א בחבר עיר ושלא בחבר עיר רבי יהודה אומר משמו כל מקום שיש חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין:

ב גמ' יתיב רבי חנינא קרא קמיה דר' ינאי ויתיב וקאמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר"א בן עזריה א"ל פוק קרא קראיך לברא אין הלכה כר' יהודה דאמר משום ר"א בן עזריה. א"ר יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי דצלי והדר צלי א"ל ר' ירמיה לר' זירא ודלמא לא כוון דעתיה מעיקרא והשתא כוון דעתיה א"ל תא חזי מאן גברא רבה דקא מסהיד עליה מכאן משמע דמי שלא כוון דעתו לכל הפחות באבות שצריך לחזור ולהתפלל. ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי ר' יצחק בר אבדימי בשם רב אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן

עזריה. רבינו חננאל ז"ל גורס אין הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה אלא כרבנן דאמרי בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר ולהכי נוהגים להתפלל תפלת מוסף ביחיד ולהכי מייתי נמי להא דר' אמי ור' אסי דלא הוו מצלי אלא ביני עמודי לאשמעינן דאפי' תפלת המוספין היו מתפללים ביחיד כרבנן:

הלכה כב

כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו מאן דאמר כדי שתתחולל דכתיב ויחל משה ומאן דאמר כדי שתתחונן דכתיב ואתחנן אל ה'.

הלכה כג

תניא טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירי אותו מפני שתפלת המוספין לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו מפני טורח הצבור אבל ביחיד מחזירין אותו ואם לא הזכיר בתפלת מוספין חוזר ולא סמכינן על מה שהזכיר בשחרית דדוקא אתפלה שעדיין לפניו סמכינן ולא על התפלה שהזכיר בה כבר ולא סמכינן נמי על מה שיכול לומר במנחה כי דוקא בשחרית ומוסף שרגילים להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת המוסף לתפלת המנחה אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו מפני שאין מקדשין את החדש אלא ביום: הדרן עלך תפלת השחר

פרק ה

הלכה א

א אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את לבם למקום. ואפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. ואפי' נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק:

ב גמ' מה"מ א"ר נחמן בר יצחק אמר קרא עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה מאי וגילו ברעדה. א"ר אדא בר מתנה אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה אבייי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דקא בדח טובא א"ל וגילו ברעדה כתיב. [א"ל אנא תפילין מנחנא] ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה קא בדח טובא א"ל ולא סבר לה מר בכל עצב יהיה מותר א"ל אנא תפילין מנחנא וכל כך למה דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחי אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אמרו עליו על ריש לקיש שלא מלא שחוק פיו מכי שמע מיניה דר' יוחנן רביה. גרסי' בפ"ק דגיטין (דף ז.) שלחו ליה למר עוקבא זמרא

מנלן דאסור. שירטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים ושלח להו בשיר לא ישתו יין אי מהתם ה"א זמרא במנא הוא דאסור אבל בפומא שרי קמ"ל דאסור. רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא גדיל כלילא לברתיה א"ל לא סבר לה מר הסר המצנפת והרם העטרה בזמן שהמצנפת בראש כהן גדול עטרה בראש כל אדם אין המצנפת בראש כהן גדול נסתלקה העטרה מראש כל אדם א"ל דומיא דכ"ג בגברי. גרסי' בסוף סוטה (דף מח.) אמר רב אודנא דשמעה זימרא תעקר אמר רבא זימרא בביתא חורבא בסיפה שנאמר קול ישורר בחלון חורב בסף וגו' אמר רב יוסף זמרן גברי וענין נשי פריצותא זמרן נשי ועני גברי כאש בנעורת למאי נ"מ לבטולי הא מקמי הא. א"ר יוחנן כל השותה יין בארבע מיני זמר מביא חמש פורענות לעולם שנאמר הוי משכימי בבוקר שכר ירדופו וגו' והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם מאי כתיב בתריה לכן גלה עמי מבלי דעת וגו' פי' גאון הא דאמרינן זימרא בפומא אסור ה"מ כגון נגינת של אהבת אדם לחבירו לשבח יפה ביפיו כדרך שהישמעאלים קורין לה אשעא"ר. אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה אין אדם מישראל נמנע מזאת ומנהג כל ישראל לאומרם בבית חתנים ובבית המשתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמוחה בזאת: גרסינן בפרק חלק (סנהדרין דף קא.) ת"ר הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק [בבית המשתאות] בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו העכו"ם אמר לה הקב"ה בתי א"כ מה יעשו בשעה שהן אוכלין ושותין ושמחים אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הן יעסקו במקרא ונביאים וכתובים ואם בעלי משנה הם יעסקו במשנה ובהלכות ובאגדות. ואם בעלי גמרא הם יעסקו בהלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג העיד ר"א בר"ש משום ר' יהושע בן חנניא הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם:

הלכה ב

ת"ר אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה ה"ד הלכה פסוקה אמר אביי כי הא דא"ר זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים רבנן עבדי כמתני' רב שימי בר אשי עביד כברייתא דתניא אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה וכן אל יפטר אדם מחבירו לא מתוך שיחה וכו' אלא מתוך דבר שמחה וכן אין השכינה שורה על ישראל אלא מתוך שמחה שנאמר ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים ולכך

נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפלה כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר שמחה של מצוה שעוסק בד"ת: ירושלמי ר' ירמיה אומר לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דבר הלכה א"ר ירמיה העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה:

הלכה ג

ת"ר המתפלל צריך שיכוין את לבו אבא שאול אומר סימן לדבר תכין לבם תקשיב אזנך אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא (סנהדרין דף כב) המתפלל צריך שיראה את עצמו כאלו שכינה שרויה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד גרסי' בפ' מצות חליצה (יבמות דף קה) ר' חייא ור"ש הוו יתבי ונפיק מלתא מביניהו פתח חד ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים פתח אידך ואמר המתפלל צריך שיכוין את לבו למעלה שנאמר נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים אדהכי והכי אתא ר' ישמעאל בר' יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בתפלה אמר להו כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו. אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מפני כריעות והשתחואות וא"ת הא אמרינן לקמן בסוף פירקין (דף לד) אם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדים אותו שלא ישחה ואין לומר דהכא איירי בתחנונים שהוא אומר אחר תפלתו ולא בי"ח ברכות דמשמע דמיירי דומיא שהיה מתפלל עם הצבור וי"ל דודאי בסוף כל ברכה וברכה אין לשחות אלא באמצע מותר לשחות וכשהיה מגיע לסוף הברכה היה זוקף ולכך יש נוהגין בר"ה ויוה"כ כשמתפללים זכרנו ובכן תן פחדך ששוחין וכשמגיעים לסוף הברכה זוקפים שאין לשחות בסוף הברכה אלא היכא דתיקון והעיקר נ"ל דמיירי בתחנונים שהיה אומר אחר י"ח ברכות דאי בתוך י"ח היכי קאמר אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת והלא אסור לצאת ממקומו עד שיגמור את תפלתו:

הלכה ד

יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש ע"י דניאל שנאמר וזימנין תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה יכול משבא דניאל לגולה הוחלה ת"ל כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה ת"ל וכוין פתיחן ליה בעליתה נגד ירושלם יכול יהא כוללן בבת אחת כבר מפורש ע"י דוד ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה יכול ישמיע קולו בתפלתו כבר מפורש ע"י חנה שנאמר וקולה לא ישמע יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל כבר מפורש ע"י שלמה לשמוע אל הרנה

ואל התפלה רנה זו תפלה תפלה זו בקשה אין אומר דברים לאחר אמת ויציב כדי שיהא סומך גאולה לתפלה אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יום הכפורים אומר: גרסי' לקמן (דף לד) א"ר יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות אלא באמצעיות אמר רב הונא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לרבו אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו: דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל מנא לן ממשה דכתיב ה' אלהים אתה החלות להראות וגו' וכתיב בתריה אעברה נא ואראה:

הלכה ה

גרסי' בפרק כל כתבי הקודש (דף קיח) אמר רבי יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף כי אמרינן בפסוקי דזמרה ומאי ניהו מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה ותקינו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח הלכך מיבעי ליה לאינש דלא לאישתעויי מכי מתחיל ברוך שאמר עד דמסיים ליה שמונה עשרה:

הלכה ו

כתב רב עמרם ז"ל שאם נכנס אדם לבהכ"נ ורואה שאם יאמר כל אלו הפסוקים שלא יוכל להשלים ולהתפלל תפלתו עם הצבור שיאמר ברוך שאמר ומזמור של תהלה לדוד דאמרי' בפ"ק (דף ד) כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא ואגב אותו מזמור תיקנו לומר עד סיום תהלים הלכך טוב הוא שידלג כדי שיקרא ק"ש ויתפלל עם הצבור וכתבו בשם הר"י ז"ל שאמר בשם רבותיו ז"ל שאם נכנס בשעה שש"ץ מתחיל יוצר ואין לו שהות לומר אפי' מזמור תהלה לדוד טוב הוא שיקרא ק"ש בברכותיה ויתפלל עם הצבור ואח"כ יקרא פסוקי דזמרה עם הברכות שלפניה ושלאחריה לפי שהתפלה רצויה ומקובלת עם הצבור:

הלכה ז

גרסי' בסוף ר"ה (דף לה) אמר ר' אלעזר לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל אמר רב מסתברא מילתיה דר"א בברכות של ר"ה ושל יוה"כ ושל פרקים אבל שאר ימות השנה לא וכמה היא של פרקים משלשים ולהלן:

הלכה ח

אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה וחנה היא מדברת על לבה א"ר אליעזר מכאן למתפלל שצריך שיכוין את לבו רק שפתיה נעות א"ר אליעזר מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע מכאן שלא ישמיע

קולו בתפלה ויחשבה עלי לשכורה מכאן ששכור אסור להתפלל ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין א"ר אליעזר מכאן לרואה [ע"ב] דבר שאינו הגון בחבירו שצריך להוכיחו ותען חנה ותאמר לא אדני מכאן לחושדין אותו בדבר ואין בו שצריך להודיעו ויען עלי ויאמר לכי לשלום א"ר אליעזר מכאן לחושד את חבירו בדבר ואין בו שצריך לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנאמר ואלהי ישראל יתן את שלתך וגו' אני האשה הנצבת עמכה בזה מכאן שאסור לישב בד"א של תפלה בין מלפניו ובין מלאחריו בין מהצדדים צריך להרחיק ד"א עמכה בז"ה בגימטריא תריסר היינו ד"א לכל רוח וכ' בתשו' הגאונים דוקא כשהוא יושב ובטל אבל אם עוסק בתפלה כגון בק"ש וברכותיה וכיוצא בהן אפי' יושב שפיר דמי:

הלכה ט

גרסי' בפ' הדר עם הנכרי (דף סד.) אמר רבה בר רב הונא שתוי יין אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה היכי דמי שתוי יין והיכי דמי שכור שתוי יין שיכול לדבר בפני המלך שכור שאינו יכול לדבר בפני המלך. ירושלמי בפ"ק דתרומות רבי זעירא בעא קומי ר' איסי שכור מהו לברך א"ל ואכלת ושבעת וברכת ואפי' מדומדם פי' ואפי' כל כך שתוי שאינו יכול לדבר כראוי דהכי משמע מושבעת וברכת:

הלכה י

א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זימרא היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה מרעה לטובה ופר"ח ז"ל בתענית חלום ופירש בה"ג שאומר עננו באלהי נצור ואע"פ שקובע ברכה לעצמה כיון שאינה בתוך י"ח ברכות אין לחוש או שמא כוללה באלהי נצור וגרסינן בירושלמי דתפלת השחר ר"ח שחל להיות בתענית היכן מזכיר של תענית במוסף ר' זעירא אומר בהודאה ר' אבא בר ממל אומר בעבודה ר' אבינא אומר אומרה ברכה רביעית ר' אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית וכן נפיק עובדא כהדא דר' אבא ונראה שיש טעות סופר בירושלמי דהכי יש לגרוס ר' אבינא אומר אומרה ברכה חמישית כלומר שיאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום ר' אבא אומר מה מצינו בכל מקום ברכה רביעית אף כאן ברביעית כלומר שאומר קדושת היום בברכה רביעית אף כאן יאמר קדושת היום בברכה רביעית ועננו יאמר בחמישית ובש"ץ מיירי שקובע ברכה לעצמה כמו שאומרה בכל פעם בין גואל לרופא אבל יחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור כמו שפי' בה"ג ואם הלכה כר' אבא בר ממל שאמר בירושלמי שאומר עננו בעבודה יכול להיות שגם יחיד בתענית חלום אומר בעבודה ודלא כפי' בעל

הלכות גדולות ובירושלמי שפוסק כר' אבא אין לעמוד עליו אם פוסק כר"א בר ממל דאמר בעבודה או כר' אבא דמסייע לר' אבינא דאמר ברכה חמישית ואני אומר דמסתבר דר"ל ר' אבא בר ממל דלא הוה שביק הגמרא רבי אבינא שהוא עיקר המימרא ויאמר רבי אבא שלא היה אלא מסייע:

הלכה יא

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו את לבם למקום מנה"מ אריב"ל אמר קרא אשרי יושבי ביתך ואריב"ל המתפלל צריך שישהה שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו קודם תפלתו מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך אחר תפלתו מנין שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך:

הלכה יב

אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי עכו"ם פוסק מיתיבי ראה אנס בא כנגדו ראה טפסר בא כנגדו לא יהא מפסיק (כנגדו) אלא מקצר ועולה לא קשיא הא דאפשר לקצר והא דלא אפשר לקצר: ירושלמי היה עומד ומתפלל בסרטיא או בפלטיא הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון בלבד שלא יפסיק את תפלתו משמע היכא שיכול להנצל כשיתרחק לצד אחר אין לו להפסיק ולדבר אבל מלכי עכו"ם צריך לפסוק כדי להשיב להם שלום ואם מתחלה היה יכול להתרחק לצד אחר וינצל בזה יתרחק כדי שלא יצטרך להפסיק בדבור:

הלכה יג

אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק ירושלמי קמרתיח נחש כנגדו פוסק ואם פוסק בג' ראשונות חוזר לראש ואם באחרונות חוזר לעבודה: א"ר יצחק ראה שוורים פוסק דתני רב יוסף מרחיקים משור תם חמשים אמה ומשור המועד כמלא עיניו:

הלכה יד

[א] מתני' מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושואלים את הגשמים בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת. ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה ר"א אומר בהודאה:

[ב] גמ' א"ר חייא בר אבא אנשי כנה"ג תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו חזרו וקבעו בתפלה והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס איתמר נמי א"ר בנימין בר יפת שאל ר' יוסי את ר' יוחנן בצידן ואני שמעתי המבדיל בתפלה מהו שיבדיל על הכוס א"ל צריך שיבדיל על הכוס א"ל רבינא לרבא הלכתא מאי א"ל כי קידושא מה קידושא

אע"ג דמקדש בצלותא מקדש אכסא אף הבדלה נמי אע"ג דמבדיל בצלותא מבדיל אכסא וכ"ש אם הבדיל על הכוס שצריך שיבדיל בתפלה דעיקר התקנה היתה בתפלה: בעא מיניה רב חסדא מרב ששת טעה בזו ובזו מהו כגון שאכל קודם שהבדיל אע"ג דאמרי' בפסחים (דף קה) טעם מבדיל מ"מ באיסור אכל. א"ל חוזר לראש והלכתא כת"ק דאמר הבדלה בחונן הדעת וביו"ט שחל באחד בשבת קי"ל כרב ושמואל דתקינו לן מרגניתא בבבל ותודיענו:

הלכה טו

מתני' האומר יברכוך טובים הרי זה דרך הצדוקים ופי' יברכוך הטובים אבל לא הרעים וזהו דרך הצדוקים כי כל מה שברא הקב"ה לכבודו בראו והכל חייבין לברכו וי"מ טובים אותם שהשפעת להם והם שבעים על דרך ונשבע לחם ונהיה טובים (ירמיה מד):

הלכה טז

א האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו:

ב גמ' ההוא דנחית קמיה דר' חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא החזק והעזוז והאמיץ והיראוי אמר ליה סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך אנן הני תלתא דאמרינן אי לאו דמשה כתבינהו באורייתא ואנשי כנסת הגדולה תקנינהו לא הוינן אמרינן להו ואת אמרת ואזלת משל למלך ב"ו שהיו לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו ובתפלה מיירי שאין לו להוסיף על מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה אבל בינו לבין עצמו לית לן בה. מודים מודים משתקין אותו וכן האומר שמע שמע כאלו אומר מודים מודים מיתיביה הקורא את שמע וכופלו ה"ז מגונה מגונה הוא דאיקרי אשתוקי לא משתקין ליה לא קשיא הא דאמר מלתא ותנייה והא דאמר פסוקא ותנייה פירש"י פסוקא וכפליה משתקין ליה דמיחזי כשתי רשויות ולפיכך אותם בני אדם שאומרים ביוה"כ אחר סיום תפלת נעילה שתי פעמים או ג' פעמים שמע ישראל משתקין אותן דמחזי כשתי רשויות אבל מה שאומרים ה' הוא האלהים כמה פעמים אין לחוש דבקרא נמי כתיב ב"פ ה' הוא האלהים ורב אלפס ז"ל כ' דאי אמר מלתא ותנייה משתקין אותו אבל אם אמר פסוקא ותנייה מגונה הוא דהוי ולא משתקין ליה:

הלכה יז

מתני' העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטירוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי אבל אם לאו מפני הטירוף לא חשיב הפסקה מה שעונה אמן שצורך תפלה חשיב ליה וה"נ אמרי' במדרש בטעמי חסרות ויתרות אמור להם מלא וי"ו מלמד שש"ץ אומר לכהנים על

כל דבור ודבור ולא חשיב הפסק דצורך תפלה הוא ורבינו תם ז"ל היה אומר דאין ש"ץ יכול להפסיק ולקרות כהנים שיעלו לדוכן דהפסקה היא ואפי' ליהא שמיה רבא אסור להפסיק ואפי' המלך שואל בשלומו ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והא דאמרי' בסוטה פ' ואלו נאמרים (סוטה דף לח) דלשנים קורין כהנים אחזן קאי ולא אשליח צבור כן תנא בספרי אמור להם מלמד שהחזן אומר להם אמרו ובירושלמי דפירקין קאמר ובלבד שיהא החזן ישראל וכן כתוב בפר"ח ז"ל לשנים קורא החזן כהנים אבל ש"ץ המפסיק עבירה היא בידו ובערוך פי' חזן ש"ץ וטעות הוא דחזן הוא המתעסק בצרכי בהכ"נ וש"ץ הוא המוציא את הצבור ידי חובתם בתפלה ועוד אמרי' בסוטה (דף לט) אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדבור מפי הקורא ובסוף קאמר אין ש"ץ רשאי להתחיל שים שלום עד שיכלה אמן מפי הקהל אלמא ש"ץ לאו היינו החזן הקורא:

הלכה יח

מתני' העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מהיכן הוא מתחיל מברכה שטעה זה. ירושלמי בטטי אישתק באופנים אתון שיילון לר' אייבון אמר לון ר' אייבון בשם ריב"ל זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק והא תנינא מתחיל בתחלת ברכה שטעה זה אמר להו מכיון דעניתון קדושתא כמו שהיא תחלת ברכה וא"צ לחזור לראש ברכת יוצר.

הלכה יט

גמ' ת"ר העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם מסרב ביותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח כיצד יעשה ראשונה מסרב בשניה מהבהב שלישית פושט את רגליו ויורד:

הלכה כ

אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה רב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר פירש"י אם דילג ברכה ואח"כ נזכר בה אומרה אף שלא במקומה ולא נהירא דהא אמרינן לעיל בפ' תפלת השחר (דף כח) שמעון הפקולי תקן י"ח ברכות על הסדר לפני רבן גמליאל ביבנה ובפ"ב דמגילה (דף יז) מפרש טעמא לכולהו למה נסדרו כסדר הזה ועוד תנן במגילה הקורא את המגילה למפרע לא יצא ותנא וכן בהלל וק"ש ותפלה ופרשב"ם ז"ל אין להם סדר שאם טעה ודילג ברכה אחת ולבסוף נזכר ששכח יתחיל מאותה ברכה שטעה בה ויאמר מכאן ואילך הכל על הסדר וא"צ לחזור לאתה חונן כמו שחוזר בראשונות בראש ובג' אחרונות לעבודה וראיה לדבר מדתניא בתוספתא דמכילתין בפ"ב הקורא את שמע וטעה והשמיט בה פסוק אחד

לא יתחיל ויקרא אותו פסוק עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק וגומר עד סוף וכן בהלל וכן במגילה וכן בתפלה ותניא נמי בפ"ב דמגילה (דף יח) שאם השמיט פסוק אחד במגילה חוזר וקורא כל הסדר מאותו פסוק ואילך והתם משוה יחד סדר תפלה ומגילה וק"ש ונ"מ להך פירושא בתענית צבור שש"ץ קובע ברכה לעצמו ואומר עננו בין גואל לרופא אם שכחה ולא אמרה במקומה אינו אומרה כי היה צ"ל אח"כ כל הברכה על הסדר והויא ברכה לבטלה אבל לפירש"י אומרה במקום שהוא נזכר ואין כאן ברכה לבטלה וכן אם שכח ולא אמר המלך המשפט בין ר"ה ליוה"כ דאמרינן לעיל (ספ"ק) דמחזירין אותו לפירש"י יאמר אותה ברכה במקום שנזכר ולפי' רשב"ם ז"ל יתחיל השיבה שופטנו ויאמר על הסדר ובה"ג פסק כרב אסי דאמר אין להם סדר חדא דרב הונא הוי כמו תלמיד חבר לגבי רב אסי ועוד דפרכינן לרב הונא ממתני' ודחיק לשנויי אליביה דכולהו אמצעיות כחדא ברכה דמיין ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכן פסק ר"ח ז"ל:

הלכה כא

אמר רב יהודה לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות ופר"ת ור"ח ז"ל דהיינו דוקא בצרכי יחיד אבל בצרכי רבים שרי דהא כולהו ג' אחרונות צרכי צבור נינהו ועם מה שעבד מסדר שבחו לרבו יכול לשאל צרכי צבור דשבח וכבוד הוא לרב שהרבים צריכין לו וכן נהגו לומר זכרנו [ומי כמוך ובכן] בראשונות ומטעם זה נהגו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות וכן ר' אליעזר הקליר ז"ל שהיה מא"י מקריית ספר ובימיו היו מקדשים ע"פ הראיה שהרי לא תיקן שום קרוב"ץ ליום שני ויש אומרים שתנא הוא כדאמר בפסיקתא כד דמיך ר"א בר' שמעון קראו עליו דורו מכל אבקת רוכל דהוא תנא קרוב"ץ דרשן ופייטן והוא תיקן קרוב"ץ לאומרה בג' ראשונות ועוד שאנו אומרים יעלה ויבא ועל הנסים בג' אחרונות אלמא צרכי צבור שאני:

הלכה כב

ת"ר אלו הברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף אם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדים אותו שלא ישחה (פ' ת"ה דף כח ע"ב) א"ר תנחום א"ר יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה כלומר שיהו בולטים החוליות שבשדרה לאחריו מלשון פקק הגפן שהוא קשר שבגפן שבולט לחוץ עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו פי' רב האי ז"ל שאם היה איסר מונח בקרקע כנגד לבו שיראה אותו ר' חנינא אמר כיון שמנענע ראשו שוב אינו צריך ואמר רבא והוא דמצער נפשיה ואתחזי כמאן דכרע אלא שאינו בריא ואינו יכול לכרוע כראוי: ירושלמי בפרק מאימתי קורין הכל שוחין עם ש"ץ בהודאה

ר' זירא אומר ובלבד במודים תניא הכורע בהודאה של הלל ובהודאה של ברכת המזון ה"ז מגונה:

הלכה כג

גרסי' בפרק הוציאו לו את הכף (דף נג) א"ר אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחריו ואח"כ יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו כאלו לא התפלל ומשום שמעיה אמרו נותן שלום לימינו ואח"כ לשמאלו שנאמר מימינו אש דת למו ואומר יפול מצדך אלף ורבבה מימינך רבה חזייה לאביי דהוה יהיב שלום לימינא ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לשמאל דידך דהוא ימינו של הקב"ה אמר רב חייא בריה דרב הונא חזינא להו לאביי ורבא דפסעין להני ג' פסיעות בכריעה אחת ומשמיה דרב מרדכי אמרינן כיון שפסע ג' פסיעות לאחריו התם איבעיא ליה למיקם משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה ככלב ששב על קיאו אלא מיבעיא ליה למיקם התם עד דפסע (נ"א דפתח) ש"צ וכי פסע ש"צ חוזר לאתריה ואיכא מאן דאמר עד דמטי ש"צ לקדושה:

הלכה כד

א מתני' המתפלל וטעה סימן רע לו ואם ש"צ הוא סימן רע לשולחיו מפני ששלוחו של אדם כמותו אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף:

ב גמ' המתפלל וטעה אהייא אמר רב ספרא משום חד דבי ר' ינאי באבות איכא דמתני לה אברייתא המתפלל צריך שיכוין את לבו באחד מהן אמר רב ספרא משום חד דבי ר' ינאי באבות הא דא"ר אלעזר בסוף תפלת השחר (דף ל) לעולם ימוד אדם בעצמו אם יכול לכוין לבו יתפלל פי' אם יכול לכוין. באחד מהם ובאבות כדאמר הכא א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות שנאמר וכוין פתיחן ליה בעיליתיה [נגד] (קבל) ירושלם: הדרן עלך אין עומדין

פרק ו

הלכה א

א כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין אומר בפה"ג ועל פירות האדמה אומר ב"פ האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא

אומר המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאין:

ב גמ' ת"ר קדש הלולים לה' מלמד שטעון ברכה לפניו ולאחריו מכאן אמר ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך מסקינן דמסברא ידעינן שאסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וקרא אסמכתא בעלמא הוא ועיקר קרא בא לנטע רבעי שצריך חילול ועוד דריש ליה דבר שטעון שירה טעון חילול דבר שאין טעון שירה אין טעון חילול ופליגי ביה תנאי חד תני נטע רבעי וחד תני כרם רבעי וקי"ל כמאן דתני כרם רבעי דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל כדאיתא לקמן בפירקין (דף לו) והלכתא אין נטע רבעי נוהג עכשיו וכרם רבעי צריך לפדותו אחר הקצירה (נ"א הבצירה) על שוה פרוטה ושוחקו ומטילו לנהר. ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל ומאי תקנתיה אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו כדי שלא יבא לידי מעילה אמר רב יהודה אמר רב כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' וגו' לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה:

הלכה ב

אמר רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ ודוקא היכא דחושש בגרונו ושתי ליה על ידי אניגרון דהוי ליה שמן עיקר. דתניא החושש בגרונו לא יערענו בשמן לכתחלה בשבת אבל נותן הוא שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע אבל היכא דאכל ליה ע"י הפת הוה פת עיקר ושמן טפל ותנן כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה ואי שתי ליה משתא אזוקי מזיק ליה ולא מברך עליה. קימחא דחיטי רב יהודה אומר בורא פרי האדמה רב נחמן אומר שהכל נהיה בדברו רב יהודה אומר ב"פ האדמה הא פירא הוא ואע"ג דאישתני במילתיה קאי רב נחמן אומר שהכל נהיה בדברו הואיל ואישתני אישתני נראה דלא איירי בקמח הנטחן דק דק שעושים ממנו פת דאין ראוי לברך עליו ב"פ האדמה ולא דמי לכוסס חטה ואורז דהנהו ראויין לאכול בזה הענין אבל קמח לא מתאכיל כלל אלא איירי בקמח שלא נטחן כל כך ויש בו עדיין טעם חטים וראוי לאכול בזה הענין אי נמי אפי' בקמח שנטחן לגמרי אלא שעשוי מחטין של קליות ואותו קמח ראוי לאכילה וכתב רב אלפס ז"ל דמסתבר כרב נחמן דלא רגילין אינשי לספויי קמחא וי"א מדקא"ל רבא לרב נחמן לא תפלוג עליה דרב יהודה דשמואל ור' יוחנן קיימי כוותיה אלמא דהלכתא כרב יהודה ואע"ג דרב נחמן דחי ליה מסברא רבא לא קבל סברתו וגם רב נחמן גופיה לא אמר שהכל נהיה בדברו

מטעם שאין דרך בני אדם לאוכלו דא"כ הוה ליה למימר מי דמי התם דרך הוא לאכול שמן ע"י אניגרון אבל קמחא אין דרך בני אדם לאכלו והיאך פסק כרב נחמן מטעמא דאיהו גופיה לית ליה ואפשר דרב אלפס ז"ל שפסק מטעם שאין דרך לאכלו ס"ל דנחלקו בקמח שאינו של קליות שנטחן דק דק וחושש סברתו מעצמו לפי שסברתו שדבר פשוט הוא שאין ראוי לאוכלו ולפי זה בקמח של קליות הלכתא כרב יהודה וכיון דפלוגתא הוא ראוי לברך עליו שהכל:

הלכה ג

א"ר זירא א"ר הונא אמר שמואל קרא חייא וקמחא דשערי מברכין עלייהו שהכל קורא רב יהודה אמר בפה"א ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו הואיל וסופו להקשות וגם לא נטעי אינשי אדעתא למיכל קורא ולא דמיא להא דתני על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בפה"א דהתם נטעי אינשי אדעתא למיכל גם את העלין ואת התמרות והלכתא כוותיה דשמואל הלכך לולבי גפנים ושקדים דקין שאוכלין בקליפתן החיצונה דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי אלא כדי לאכול הפירות כשיגמרו מברכים עליו שהכל. שקדים המרים כתב בעל ה"ג קטנים ב"פ העץ גדולים ולא כלום דכיון דיותר הם ראויין לאכילה בעודן קטנים נטעי אינשי להו אדעתא דהכי ומיהו בפ"ק דחולין (דף כה:) אמרינן גבי מעשר שקדים המרים קטנים חייבים גדולים פטורים מתוקים גדולים חייבים קטנים פטורים ר' ישמעאל ב"ר יוסי אומר משום אביו זה וזה לפטור ואמרי ליה זה וזה לחיוב א"ר אילעא הורה ר' חנינא בציפורי כמ"ד זה וזה לפטור זה וזה קאי אמרי' בין גדולים בין קטנים ודלא כפירש"י שפי' זה וזה לפטור קטנים מרים ומתוקים זה וזה לחיוב גדולים מרים ומתוקום דלפטור ולחיוב משמע דאיירי בדבר אחד וסוגיא דשמעתין מדמי אהדדי מעשר וערלה וברכה והלכך יראה דמברכין אקטנים שהכל מיהו אמרינן בשמעתין דר"א אומר צלף מתעשר תמרות אביונות וקפריסין אבל עלי צלף לא לכ"ע אע"ג דחשיבי לענין דמברכין עליהן בפה"א כדאיתא בשמעתין היינו משום דאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה אבל לענין מעשר לא חשיבי אפי' כירק ובשקדים המרים נמי אפשר אע"ג דלענין מעשר לא חשיבי פירי כיון דלא נגמרו לענין ברכה חשיבי כיון דראוין לאכילה קצת ונהנין מהם אבל גדולים מרים אזוקי מזקי ואין מברכין עליהם כלל. ומיהו אם מיתק אותם ע"י מים או דברים אחרים מברך עליהם ב"פ העץ כמו אם היו מתוקין בתחלת ברייתן: אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחו"ל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ומסיק דסבר כר"ע דאמר צלף אין מתעשר אלא אביונות בלבד והא דלא קאמר הלכה כר"ע משום דהוה משמע דהלכה כמותו אפי' בא"י קמ"ל

כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אבל בארץ לא רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות דערלה ואכיל קפריסין אמר לו כמאן כר"ע וקסברת דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכו' וכתב רב אלפס ז"ל וכן כתוב במקצת ספרים נוסחא מבעל ה"ג והלכתא זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פירא הוא גבי ברכה נמי לאו פירא הוא ולא מברכינן עליהם ב"פ העץ אלא בורא פרי האדמה. ולא נהירא דמשמע דהא דאכיל מר בר רב אשי קפריסין לאו משום דהלכה כר"ע אלא משום דהמיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל. וכיון דבא"י פירא הוא לענין ברכה נמי פירא הוא ואין חילוק בברכה בין חו"ל לא"י וקי"ל כההיא ברייתא דעיקר היא דפרכינן מינה לרב לעיל ומשמע דרב ס"ל כוותיה אלא דמיקל כר"ע בחו"ל. וה"ר אליעזר ממיץ הקשה היאך אנו מברכים על היין ב"פ הגפן הא לא מיקרי פרי לענין בכורים דתניא בפ' העור והרוטב (חולין דף קכ:) פרי פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה הביא ענבים ודרכן מנין ת"ל תביא אלמא אי לאו יתורא דקרא הוה ממעטין יין מפרי והתם נמי לא מרבי אלא הביא ענבים ודרכן אבל יין גמור לא אלמא לא מקרי פרי ור' יהושע נמי פטר לקמן (דף לח.) דבש תמרים מתרומה דלא מיקרי פרי יש לומר משום דילפינן מערלה שנקרא יין פירי דתנן במס' תרומות [פ"יא מ"ג] ומייתי לה בפ' העור והרוטב (שם) אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הענבים ומן הזיתים והתם יליף פרי פרי מבכורים שמשקים הבאים מהם כמותם הלכך לענין בפה"ג נמי חשיב פרי ובערלה אי לא הוה כתיב ביה אכילה ה"א בלא קרא שמשקה היוצא ממנו נקרא פרי ובכורים נמי שמצריך פסוק דמשקה חשוב פרי היינו משום דהוה ילפינן מערלה דכתיב ביה אכילה והכי נמי מצרכינן קרא בפ' העור והרוטב (שם לעיל) להמחה את החלב וגמעו דחייב וכן חמץ וכן שרצים ונבלת עוף טהור אבל אי לא כתיב בהו אכילה ממילא הייתי חושב משקה כאוכל:

הלכה ד

תניא קליפי רמון והנץ שלו או קליפי אגוזים (והנץ שלו) והגרעינין חייבין בערלה משום דהוו שומר ודרשינן את פריו לרבות את הטפל לפריו אבל גרעינין מדחייבין בערלה אלמא פרי נינהו. מכאן יש ללמוד על כל גרעיני פירות דמברכין עליהם בורא פרי העץ ובלבד שלא יהו מרים שיהא נהנה מהן:

הלכה ה

תנן מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית ב"ש אומרים כל האילנות משיוציאו וב"ה אומרים החרובין משישרשרו (נ"א משישלשלו) וגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו

ושאר כל האילנות משיוציאו ואמר רב אסי הוא בוסר הוא גירוע ושיעורו כפול הלבן מכאן יש ללמוד שאין מברכין בפה"ע על הבוסר כשהוא פחות מפול הלבן אבל מברך עליו בפה"א כמו קפריסין דאמרינן לעיל בפה"א ושאר האילנות משיוציאו מיד חשוב הוא לברך בפה"ע ואם מסופק בבוסר מתי הוא כפול הלבן יברך בפה"א דקי"ל כמתני' אם בירך על פירות האילן בפה"א יצא יאע"ג דבגמ' (מ.) מוקי ליה כר' יהודה מ"מ קי"ל הכי כיון דסתם לן תנא כר' יהודה:

הלכה ו

פלפלי רב ששת אמר שהכל נהיה בדברו רבא אמר ולא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר כס פלפלי ביומא דכפורי פטור מיתיבי ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא מה ת"ל עץ מאכל עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזה זה פלפלין מלמד שהפלפלין חייבין בערלה ל"ק הא ברטיבתא והא ביבשתא וקי"ל כרבא ופלפלי וזנגבילא יבשתא וכן כל כיוצא בהן כגון גרופל"י ונגלי"ן ולא כלום וטעמא לפי שאין רגילין לאוכלן חיין כי אם לערבן עם שאר דברים ועל אגוז שקורין מושקט מברכין עליו בפה"ע ועל הקנה שקורין קניל"א צינמון מברכין עליו בפה"א וכן כל אותן שהוא ידוע שהוא פרי [האילן] מברך עליהם בפה"ע ושאינו פרי בפה"א ושאינו ידוע מברך שהכל ועל הסוק"ר כתב בעל ה"ג בפה"ע והוא יערת הדבש והמריח בקנה מברך אשר נתן ריח טוב בפרי האדמה כיון שעיקרו עומד לאכילה כדאמרי' לקמן (דף מג:) האי מאן דמרח אתרוגא אומר אשר נתן ריח טוב בפירות ולא מברך בורא פירות (ס"א עצי) בשמים כיון שעיקרן עומד לאכילה. רב אלפס ז"ל כתב פלפלי רטיבתא בפה"א ולא נהירא מדפריך מערלה ומשני הא ביבשתא והא ברטיבא מכלל דרטיבתא פרי העץ הוא ומברכין עליו בורא פרי העץ אבל בזנגבילא רטיבא בפה"א ביבשתא לא כלום:

הלכה ז

חביץ קדירה וכן דייסא כעין חביץ קדירה כגון דאיכא בהן דובשא רב יהודה אומר שהכל ורב כהנא אומר בורא מיני מזונות אמר רב יוסף נקוט דרב כהנא בידך דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת מינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וכן הלכתא דהא רב יוסף מייתי מינייהו ראיה הלכך כל שעיקרו מחמשת המינין אפי' רובו ממין אחר מברכין עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אבל תבשיל שנותנין שם קמח להקפות המאכל ולדבקו לא חשיב עיקר כדאמרינן לקמן (דף לט.) האי תבשילא דסילקא דשדו ביה קימחא לדבוקי בעלמא הוא דעבידי ומברכין עליו בורא פה"א ואע"ג דהלכתא כוותייהו בהך מימרא קמייתא בהך מימרא תנינא דקאמר

כל שהוא מה' מינין מברכין עליו בורא מיני מזונות לאפוקי אורז לא קי"ל כוותייהו דאיתותבו (דף לז.) מהך ברייתא דתניא הכוסס את החטה מברך עליה ב"פ האדמה טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות מברך בתחלה המוציא ולבסוף ג' ברכות ואם אין הפרוסות קיימות מברך בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג':

הלכה ח

הכוסס את האורז מברך עליו בפה"א טחנו אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומקשה עלה דהך ברייתא ומתרץ לה תני גבי אורז ולבסוף ולא כלום וקי"ל דכל לבסוף ולא כלום מברך עליו בנ"ר וכן פירש"י שאין מברכין עליו מברכת פירות של (הארץ) [א"י] אלא בורא נפשות הלכך על אורז אם אפאו ועשה ממנו פת או שבשלו ועשאו כעין דייסא מברכין עליו תחלה בורא מיני מזונות אע"פ שאינו מן ז' המינין כיון שזה נקרא מזון כי הוא משביע וסועד הלב ולאחריו בנ"ר דלא נתקנה ברכת מעין שלש כ"א על שבעת המינין והא דתניא לעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו כמעשה קדירה אברכה ראשונה קאי שמברכין עליו בורא מיני מזונות ויש ספרים שכתב בהם מלשון ה"ג אבל אורז לא מברכין עליו במ"מ דלא קי"ל כר' יוחנן בן נורי אלא שהכל ולאו מלתא היא דר' יוחנן בן נורי ס"ל אם אפאו מברך עליו המוציא דלחם גמור חשיב ליה אבל רבנן לחם לא חשיב ליה אבל מזון חשיב ליה ורב אלפס ז"ל כתב ופת דוחן מברך עליו בתחלה שהכל משום דמשמע ליה שאין דין האורז והדוחן שוה מדנקט במלתייהו דרבנן הכוסס את האורז ולא נקט דוחן ונ"ל דלאו ראיה היא דלא נקט אורז אלא לאפוקי דר' יוחנן בן נורי להשמיענו דאין לו דין חטין דקתני ברישא וכן משמע ההוא דלעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברכין עליו תחלה וסוף כמעשה קדירה והכי מסתבר דדוחן מזין זיין וסועד את הלב כמו אורז הלכך מברכין לפניו במ"מ ולבסוף בנ"ר אבל העושה פת או תבשיל ממיני קטניות ליתא בכלל מזון ומברך עליו שהכל ובנ"ר וחסרונן כלומר בורא נפשות וכל מה שהם חסרים על כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל שאר דברים שברא בעולם שלא היו הנפשות חסרות כל כך אם לא בראם כי אינם אלא להתענג ובירושלמי מסיים בה ברוך אתה ה' חי העולמים ומה שכתב רב אלפס דהא דמברכין על. האורז במ"מ הני מילי בדאיתיה לאורז בעין אבל ע"י תערובת לא היינו כשהרוב ממין אחר דבכי האי גוונא בחמשת המינין אפי' רובו ממין אחר מברך עליו בורא מיני מזונות:

הלכה ט

הכוסס את החטה מברך עליו בפה"א ולא פירש איזו ברכה יברך אחריה ויראה שיברך ב"נ ולא ברכה מעין שלש דלקמן (דף מד.) מפרש ברכה אחת מעין שלש וקאמר דעל חמשת המינין מברך על המחיה ועל הכלכלה ועל פירות העץ ועל פרי העץ שלא מצינו בשום מקום שתקנו ברכה אחת מעין שלש על האדמה ועל פרי האדמה והא דאמר בשמעתין כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת ר"ג אומר שלש ברכות וחכ"א ברכה אחת מעין שלש היינו בשלקינהו ועבדינהו כעין דייסא אבל הכוסס את החטין או שלקינהו ואיתנייהו בעינייהו אינו מברך לאחריו אלא ב"נ ואע"ג דחטה כתיב בקרא כיון דאין אכילתה חשובה כל כך לא חשיבא ברכה (נ"א אכילה) לברך עליו מעין ג' מיהו מדכייל בדברי חכמים כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת משמע אפי' אכלו חי דומיא דשבעת המינים דרישא ובמחזור דר"ת ז"ל היה כתוב הכוסס את החטה מברך ברכה אחת מעין ג' על האדמה ועל פרי האדמה והוגה מבחוץ מברכין עליו ב"נ וכן כתב בה"ג בורא נפשות בכוסס את החטה או שלקינהו [ואיתנייהו] בעינייהו ונכון להחמיר שלא לאכול חטין או שלקות בעינייהו אם לא בתוך הסעודה משום ספק ברכה אחרונה ואמרינן בירושלמי דפירקין דר' ירמיה בעי הדין דאכל סולת מהו מברך בסופה אמר ר' יוסי ולהכי לא אכל סולת ר' ירמיה מיומיה לפי שהיה מסופק בברכה אחרונה שאם היה מסופק בברכה ראשונה יכול לברך שהנ"ב דתנן על כולם אם אמר שהנ"ב יצא אבל ברכה אחרונה אין לו לברך אלא ברכה שנתקנה:

הלכה י

אמר רב יוסף האי חביצא אי אית ביה פרורין כזית מברך עליו מתחלה המוציא למ"ה ולבסוף מברך עליו שלש ברכות דלית ביה פרורין כזית בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה א' מעין ג' ורב ששת אמר אפי' פרורין שאין בהן כזית אמר רבא והוא דאיכא עליהם תורייתא דנהמא וכן הלכתא חביצא פירש"י שמבשלין לחם בתוך האילפס וקשה לפירושו א"כ מה מייתי רב יוסף ראיה מפרורי מנחה שלא נתבשלו וי"ל כיון שנטגנה בשמן חשוב הוא כנתבשל מיהו קשה מאי מייתי עלה מליקט מכולם כזית דאיירי בה' מינין דהתם לא איירי לא במבושל ולא במטוגן ועוד קשה לפירש"י דלרב ששת תיקשי ליה מברייתא דלעיל אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך עליהם בורא מ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומפרש בירושלמי פרוסות קיימות בכזית אין פרוסות קיימות בפחות מכזית ופר"ת חביצה הם פירורי לחם שנדבקין יחד ע"י חלב ודבש ובערוך פי' שהם פירורי לחם הנדבקים זה בזה ע"י מרק וכל דבר הנדבק יחד קרוי חביצא כעין

חביצא דתמרי וג' חילוקים יש בהן היכא שנתבשלו אם יש בהן כזית מברך עליהם המוציא ושלש ברכות ואם אין בהן כזית אע"ג דמחזי דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא אין מברך עליו אלא בורא מ"מ דכיון שהוא מבושל אינו חשוב תואר לחם ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר ע"י דבש או מרק אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אף על פי שאין בו תואר לחם ואם אין בפרוסות כזית אם יש בו תואר לחם מברך עליו המוציא ואם אין בו תואר לחם מברך עליו בורא מ"מ והיכא שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא שהוא מפורר דק דק אע"פ שאין בהן כזית ואין בהן תואר לחם מברך עליו המוציא ושלש ברכות דכיון שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת בשם הר' יונה ז"ל וכן נראה מתוך ההלכה ולא כדברי רבינו חננאל ז"ל שאמר דהא דאמרינן (דף לט) פת הצנומה בקערה מברך עליה המוציא דאיירי בדאיכא עליה תוריתא דנהמא [שאין אנו צריכין לזה אלא] כיון דאין דבר אחר מעורב עמו אינו יוצא מתורת לחם ומברכין עליו המוציא:

הלכה יא

כי אתא רבין אמר רבי יוחנן טרוקנין חייבים בחלה ה"ג ולא גרסינן פטורין והכי איתא בירושלמי רבי יוחנן אמר טרוקנין חייבין בחלה ואומר עליהם המוציא ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח אף על גב דבלילתו רכה וגובלא בעלמא הוי מכל מקום הוי כמו תחלתו סופגנים וסופו עיסה שחייב בחלה אבל דבר שתחלתו סופגנין וסופו סופגנין כגון שבלילתו רכה ונטגן בשמן פטור מן החלה ואין מברכין עליו המוציא מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא ואמר אביי טריתא פטורה מן החלה ולא דמי לטרוקנין דאף על פי שבלילתה רכה אופין אותה בגומא שבכירה כמו שפירש"י דנעשה לחם אבל מירתח גביל שופכין אותו על הכירה ומתפשט ואין תורת לחם עליו מאי טריתא איכא דאמרי מירתח גביל ואיכא דאמרי נהמא דהנדוקא ואיכא דאמרי לחם העשוי לכותח דתני רבי חייא לחם העשוי לכותח פטור מן החלה ואם עשאן כעבין חייב והאי כובא דארעא מברך עליה בורא מיני מזונות. ואי קבע סעודה עליה מברך עליה המוציא וג' ברכות מר זוטרא קבע סעודתיה עליה ובריך עליה המוציא ושלש ברכות אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח מאי טעמא לחם עוני קרינן ביה:

הלכה יב

ואמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברך עליה שהכל מ"ט זיעה בעלמא הוא וכתב בעל ה"ג והוא שנתן בו מים דאי לבדו הוא מברך עליו בורא פרי העץ דאישתני לעלויא כמו שמן זית ולא נהירא דהוי כמו היוצא מן הרמונים ומן התאנים דאמרינן בפרק כל

שעה (פסחים דף כד:) דחשבינן להו זיעה בעלמא ואין סופג את הארבעים אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים גבי ערלה ולא עדיף מיין תפוחים ואפשר דטעמא דגאון משום דבקרא כתיב ודבש ולא כתיב תמרים ואם כן קרא איירי בדבש הזב מאליו מן התמרים ובכלל שבעת המינין הוא ומברך עליו בורא פרי העץ וברכה אחת מעין שלש ולא דמי ליוצא מן הרמונים ומן התאנים וליין תפוחים דהני יוצאים על ידי כתישה וסחיטה אבל הזב מאליו מן התמרים היינו דבש האמור בפסוק ושכר העשוי מן התמרים או שכר שעורים מברכין עליו שהכל כדאיתא בפ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צו:) ואם תאמר בשכר שעורין אמאי מברכין שהכל והלא השעורים עיקר ומשתני לעלויא. וי"ל דאית להו עלויא אחרינא בפת כדאמרינן לעיל אי נמי כיון שהמשקה צלול עיקרו על שם המים ולא שייכא להא דרב ושמואל דכל שיש בו מה' המינים לפי שאין כאן כי אם טעם בעלמא מידי דהוה אשתיתא דאמרינן לקמן דעל רכה מברך שהכל. ותמרי דעבדינהו טרימו מברכים עלייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא דבמילתייהו קיימי כדמעיקרא:

הלכה יג

שתיתא רב אמר שנ"ב. ושמואל אמר בורא מיני מזונות אמר רב חסדא ולא פליגי הא ברכה הא בעבה עבה דלאכילה עבידא בורא מ"מ ורכה דלרפואה עבידא מברך שהכל:

הלכה יד

חוץ מן הפת ת"ר על הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ. ירושלמי רבי ירמיה בריך קומי רבי זירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה מאי כרבנן שלא לערב ראשי האותיות ואף על גב דלחם מן הארץ מעורב הוא התם אי אפשר לתקן לשון אחר לפי שהוא לשון המקרא להוציא לחם מן הארץ ירושלמי על דעתיה דרבנן הבורא פרי הגפן על דעתיה דר' נחמיה בפה"ג והאידנא נהוג עלמא לומר בפה"ג ואמרינן המוציא וסמכינן אהא דירושלמי שאין אומרים המוציא אלא שלא לערב ראשי האותיות:

הלכה טו

על הירקות הוא אומר וכו' קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה ע"י האור אף ירקות שנשתנו ע"י האור אמר רבנאי משמיה דאבייי זאת אומרת שלקות מברכינן עליהן בפה"א וקי"ל הכי דהא רב ושמואל ור' יוחנן כולהו סבירא להו דשלקות בפה"א ותניא נמי הכי יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי ולא במבושל ואע"פ שלא נימוח ולא פליג ר' יוסי עליה דר' מאיר אלא במצה משום דבעי' טעם מצה וליכא אבל בעלמא אפי' ר' יוסי מודה דשלקות במלתייהו

קיימי ומברך עליהן בורא פרי האדמה הלכך כל ירק ופרי ומיני קטניות שטובים חיין ומבושלין מברכין עליהן לאחר שנתבשלו ברכתן הראויה להן קודם בישול אבל קרא וסלקא וכרבא וכיוצא בהן שטובים מבושלים יותר מחיין כשהן חיין מברך שנ"ב וכשהן מבושלין דאישתנו לעילויא בורא פה"א ותומי וכרתי וכיוצא בהן כשהן חיין בורא פרי האדמה וכשהן מבושלין שהכל דאישתנו לגריעותא ואפי' יש מי שאוכל אותם יותר ברצון מבושלין מחיים בטלה דעתו והולכים אחר הרוב ואע"פ שאנו רגילין לאוכלן מבושלין זהו לפי ששומן הבשר ממתיק טעמו ואגוז המטוגן בדבש האגוז עיקר ומברכין עליו בפה"ע ויש שרוצים לומר כיון דאילו בשלו בלא דבש נשתנה לגריעותא והיה ראוי לברך עליו שהכל נמצא מעליותא ע"י הדבש והדבש עיקר ומברך עליו שהכל ולא מסתבר דאע"פ שנתעלה ע"י הדבש מכל מקום האגוז עיקר ורב ו אלפס ז"ל כתב דאפי' תומי וכרתי מברכי' עליהן בפה"א כשהן מבושלין ונראה דהיינו טעמא דידיה משום דסבר דרב חסדא פליג אדר"י ואדרב ושמואל ואין הלכה כיחיד במקום רבים ומיהו מסתבר דליכא מאן דפליג אהכרעה דידיה ורב נחמן אוקי פלוגתייהו בפלוגתא דתנאי ולא מיתוקמא מילתיה דעולא דאמר משמיה דר' יוחנן דשבשתא הוא וכולהו אמוראי סברי שלקות מברכין עליהן בפה"א ואף על גב דלא צריכין השתא להכרעה דרב חסדא מ"מ סברא טובה היא דכיון שנשתנית לגריעותא נשתנית ברכתו:

הלכה טז

א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מלוח ובירך עליו תחלה וסוף א"ל רבי ירמיה בר אבא לרבי זירא האי זית מלוח כיון דשקלתיה לגרעיניתיה בצר ליה שיעורא. אברכה אחרונה קבעי אבל ברכה ראשונה אפילו כל דהו מברך דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. וכן פירש"י בסוכה פרק הישן (סוכה דף כו:) גבי עובדא דרבי צדוק שהביאו לו פחות מכביצה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו דמשמע הא לפניו בירך וה"נ אמרינן בירושלמי דפירקין דכל שאומרים עליו שלש ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ כל שאין אומרים עליו שלש ברכות אין אומרים לפניו המוציא לחם מן הארץ התיבון הרי פחות מכזית שאין מברכין עליו שלש ברכות לא יברכו לפניו המוציא. א"ר יעקב ברבי אחא לשאר מינין נצרכה פי' לא אתי לפלוגי בין דבר שיש בו שיעור לדבר שאין בו שיעור אלא בין פת לשאר מיני מאכל כגון מעשה קדרה וכובא דארעא ופת הבאה בכיסנין היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו ופת אורז ופת דוחן שאין מברכין עליהם שלש ברכות אין אומרים לפניהם המוציא אף על גב דלעיל בריש פירקין (דף לה) נפקא לן ברכה לכתחלה ק"ו מלבסוף כשהוא שבע מברך כשהוא רעב

לא כ"ש מ"מ לא אמרינן דיו שלא יברך על משהו שבתחלה כמו שאינו מברך לבסוף דלאו קל וחומר גמור הוא דמה לבסוף שכן נהנה כבר כדאמר לעיל תדע דברכה לפניו לאו דאורייתא היא דהא תנן לעיל בפרק מי שמתו (דף כ:) בעל קרי מברך על המזון לאחריו ואינו מברך לפניו. וכן בפרק היה קורא (דף טז.) הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב אוכלין פתן ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה: מי סברת ר' יוחנן זית קטן אכל זית גדול אכל וכו'. ובירושלמי מייתי עובדא אחרינא. רבי יוחנן נסב זית וברך לפניה ולאחריה והוה ר' חייא בר אבא מסתכל ביה אמר מאי הדין בבלאה מסתכל לית ליה כל שהוא ממין ז' טעון ברכה לפניו ולאחריו. אית ליה ומה צריכא ליה מפני שגרעיניתיה ממעטיה. ולית ליה לר' יוחנן מפני שגרעיניתיה ממעטיה מה עבד ליה ר' יוחנן משום בריה. מלתיה דר' יוחנן אמרה שכן אם אכל אפי' פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון שהוא טעון ברכה לפניה ולאחריה והשתא אי הוה עובדא דגמרא דידן ההוא עובדא גופא דירושלמי א"כ חולק גמ' דידן על הירושל' וס"ל דאפי' בריה בעי כזית וגמ' דידן עיקר. אבל אפשר דשני מעשים הוו והאי דירושלמי הוי זית שלם כשהובא לפניו אע"ג שהשליך הגרעינים כיון שהובא לפניו שלם ונהנה מבריה שלימה מה שדרך לאכול ממנה יש כאן שיעור. אבל האי עובדא דגמרא דידן אפשר דהאי זית מליח דהובא לפניו בלא גרעין היה כי ההיא דסוף אין מעמידין (עבודה זרה דף מ:) גבי זיתי גלוסקא דקתני רבי יוסי אומר השלחים אסורים. היכי דמי שלחים. א"ר יוסי בר חנינא כל שאוחז בידו וגרעיניתו נשמטת ובהך זית איירי הכא הלכך לא הוי בריה וירא שמים יחמיר שלא יאכל פחות מכשיעור להסתלק מן הספק ויש להסתפק על ברכת בורא נפשות אם צריכה שיעור אם לאו דדילמא דוקא ברכה מעין שלש דכתיב ואכלת ושבעת וברכת הוא דבעי שיעור למר בכדי אכילה ולמר בכדי שביעה אבל בורא נפשות לא בעי שיעורא והא דפריך הכא היכי בריך ר' יוחנן על זית מליח משום דבצר ליה שיעורא אליבא דר' חייא בר אבא פריך דאמר במילתיה קאי וצריך לברך עליו ברכה אחת מעין שלש או דלמא לא נתקנה בורא נפשות שהיא דרבנן אלא דומיא דברכה אחת מעין ג' שהיא דאורייתא (ומדר' צדוק בפ' הישן שנטל פחות מכביצה ולא בירך אחריו אלא לפניו אין ראיה דילמא ברכת המזון לא בירך הא בורא נפשות בירך) ומתוך דברי ר"י משמע שאם אכל מז' מינים פחות מכשיעור שיברך אחריו בורא נפשות ולא נהירא לי דמסתבר דעל מין שראוי לברך עליו מעין ג' בשביל חסרון השיעור לא שייך ביה ברכה אחרת וכן משמע ההיא דרבי צדוק שלא בירך אחריו כלל דאילו בירך ברכה אחרת היה הספר מפרש איזה ברכה בירך וכן מצאתי בשם הרב ר' יונה ז"ל:

הלכה יז

אמר רב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמר לן האי תבשיל דסילקא דלא מפשי ביה קמחא בורא פרי האדמה דליפתא דמפשי ביה קמחא במ"מ הדר אמר אידי ואידי בורא פרי האדמה והא דשדו ביה קמחא טפי לדבוקי בעלמא הוא דעבידי ליה:

הלכה יח

ומיא דסלקא ומיא דליפתא ומיא דשבתא בפה"א דקיימא לן מיא דכולהו שלקי כשלקי ומברכינן עלייהו בורא פרי האדמה אף על פי שאין בו כ"א המרק וטעם הירקות מברך עליהן כמו שמברך על הירקות עצמן ולא דמי למי פירות דאמרינן לעיל דזיעה בעלמא הוא לפי שמשקה אין לו טעם הפרי ואפשר שאם בשל הפרי ונכנס טעם הפירות במים מברך עליהן ב"פ העץ:

הלכה יט

אמר רב חייא בר אשי אמר רב פת הצנומה בקערה מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ פי' ר"ח ז"ל בדאיכא עלה תוריתא דנהמא לפי מה שכתבתי לעיל בשם ה"ר יונה ז"ל דהיכא שאינו מבושל ואינו מחובר יחד מחמת מרק או דבש תורת לחם עליו אפי' נתפרר דק דק אפי' אין בו תואר לחם תימה במאי מיירי אי ליכא קמיה אלא פת צנומה פשיטא שצריך לברך כדאמרינן לעיל (דף לז) גבי חביצא דאפי' פירורין שאין בהם כזית מברכין עליהם המוציא ואי איכא קמיה פת שלימה פשיטא שלא יברכו על פתיתין הקטנים וגם אם איכא פתיתין גדולים פשיטא שיברך על הגדולה ולא על הצנומה לד"ה ונראה דמיירי בשיש לו פת שלם או פתיתין גדולים ועושים מהן פתיתין דקין כדי לברך עליהן המוציא ולאכול וקאמר רב דאין צריך לברך המוציא בשעה שהוא בוצע ועושה מהן פתיתין דקין כיון שמפרר אותן כדי לברך עליהן המוציא ולאכול יכול לברך לאחר בציעה כמו קודם בציעה כיון שמתחלה לצורך בציעה נעשה ובלא צנומת פתיתין דקין היה יכול להשמיענו שיכול לבצוע ולברך על הפרוסה שבידו שבצע אלא לרבותא אשמעינן אע"ג שעשה אותם פירורין דקין ואי אפשר לעשות בם בציעה בשעת ברכה אפ"ה שפיר דמי ופליגא אדר' חייא דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת כלומר שיכוין לגמור את הברכה בשעת בציעת הפת ורבא אמר מברך ואח"כ בוצע שלא יפריד הפרוסה מן הפת עד לאחר הברכה ויש שאינם רוצים לחתוך הלחם כלל עד לאחר הברכה ולא נכון לעשות כן משום דחשיב הפסקה מה שנתאחר לחתוך הלחם ושוהה בין ברכה לאכילה אלא חותך ואין מפריד הפרוסה עד לאחר הברכה ויראה לי שצריך לחתוך מעט שאם יאחז בפרוסה שיעלה הככר עמו דאם לא כן חשיב כפרוסה. וכן שנינו בפרק ג' (מ"א) דטבול יום ר"מ

אומר אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו ר' יהודה אומר אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו והלכה כרבי יהודה:

הלכה כ

ירושלמי ר' זריקא אמר ר' זירא בעי האי מאן דנסיב תורמסא ומברך עליה ונפל מיניה מהו לברוכי עליה זימנא תנייתא פירוש היו לפניו תורמוסין ונטל אחד מהן ובירך עליו ונפלה מידו ומבעי ליה אם צריך לברך עליה פעם שנית על האחרים. מה בינו לבין אמת המים אמרין תמן לכך כוון דעתו מתחלה ברם הכא לא כוון דעתו מתחלה: תני רבי חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס. אמר רב חייא בר בא הדא אמרה הדין דנסיב פוגלא ומברך עליה והוא לא אתא לידיה צריך לברוכי עליה זמן תנייתא אמר רבי תנחום בר' יודן צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה מתוך הירושלמי משמע דהא דאין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא בוצע היינו טעמא שלא יבצע קודם ברכה שמא תפול הפרוסה מידו ותאבד ויצטרך לחזור ולברך על פרוסה אחרת ויש כאן ברכה לבטלה אבל כשהוא מברך קודם בציעה על כל הפת אם תפול הפרוסה מידו יפרוס אחרת ולא יצטרך לברך אע"ג דגמרא דידן פליגא אירושלמי בהאי טעמא מ"מ למדים מירושלמי זה שאם היו פירות לפניו ודעתו לאכלם ונטל אחד מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך ברכה אחרת על הפירות שיאכל (ויברך) [ויאמר] תחלה בשכמל"ו על הברכה שעשה לבטלה וי"א שזהו לאחר שאמר אמה"ע אבל אם לא אמר אלא בא"י בלבד יסיים ויאמר למדני חקיך כדי שיהא כקורא פסוק ולא יהא מזכיר שם שמים לבטלה ופליגא אדר' חייא דא"ר חייא הכל מודים שצריך שתכלה ברכה עם הפת מתקיף לה רבא מ"ש צנומא דלא דכי כליא ברכה אפרוסה קא כליא עם הפת נמי בדכליא ברכה אפרוסה כליא אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע וי"ס דגרסינן שצריך שתכלה ברכה על הפת ופי' א' להם והלכתא כרבא:

הלכה כא

הביאו לפניו פתיתין ושלימין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלימין ר' יוחנן אמר שלימה מצוה מן המובחר. אבל פרוסה של חטין ושלימה של שעורים ד"ה מברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלימה של שעורים והלכתא כרבי יוחנן לגבי רב הונא דרב הונא ליתא לגבי דרב שהיה תלמידו וכ"ש לגבי ר' יוחנן ליתא והכי אמרינן בפ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מו:) במקום ר' יהודה ליתא במקום רבי יוסי מבעיא. הלכך מברך על השלימה ואפילו היא קטנה יותר מן הפרוסה דבהכי איירי פלוגתייהו מדנקט בפלוגתייהו פתיתין ושלימין ובתר הכי קאמר פרוסה של חטין ושלימה של

שעורים דפרוסה משמע שהיא קטנה מן השלימה. דלשון פרוסה משמע חצי השלם כמו אחד שלא יטול פרוסה (מנחות דף עז:) וכמו מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס (שבועות דף מב.) ורבותא אשמעינן אע"ג דפרוסה של חטין קטנה צריך לברך עליה תחלה משום דכל הקודם בפסוק קודם לברכה ובפלוגתייהו נקט פתיתין ושלימין ובתר הכי קאמר פרוסה של חטין משום דאיירי בפתיתין גדולים ושלימים קטנים. ובהא קאמר רב הונא מברך על הפתיתין אם ירצה לפי שהם גדולים ואפ"ה קאמר ר' יוחנן שלימה מצוה מן המובחר ואפילו היו פתיתין מפת נקיה ושלימה מפת הדראה כיון דשניהם מחטין מברך על השלימה. ובתוספתא דמכילתין (פ"ג) תניא מברכין על הדגן שהוא מן המובחר. כיצד שלימה של גלוסקא ושלימה של בעל הבית מברך על השלימה של גלוסקא. פרוסה של גלוסקא ושלימה של בעל הבית מברך על השלימה של בעל הבית. פרוסה של חטין ושלימה של שעורים מברך על הפרוסה של חטין. פת שעורין ופת כוסמין מברך על של שעורים. והלא כוסמין יפה הימנה. אלא שזו מז' המינים וזו אינה מז' המינים. ואמרינן עלה בירושלמי רבי יעקב בר אחא בשם ר' זירא דר' יהודה היא דאמר אם יש ביניהם מז' המינים עליו הוא מברך. פת טמאה ופת טהורה. ר' חייא בר אבא אומר מברך על הטהורה. פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה ר' חייא בשם ר' אחא אומר על איזה שירצה יברך וכן הדין בפת של נכרים ופת של ישראל. אמר ר' נחמן בר יצחק וירא שמים יוצא ידי שניהם כי הא דמר בריה דרבינא מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע [תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק פרוסה ושלימה מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע] א"ל מה שמך אמר ליה שלמון א"ל שלום אתה ושלום משנתך ששמת שלום בין התלמידים נראה דקאי אפרוסה של חטין ושלימה של שעורין דלא קאי אפתיתין ושלימים פלוגתייהו דרב הונא ור' יוחנן מדקאמר מניח פרוסה בתוך שלימה והא דקאמר יוצא אדם ידי שניהם על שני הלחמים קאי ובהלכות דרב אלפס כתוב שתיהם והאי דקאמר ששמת שלום בין התלמידים משום דמוקי לה בפלוגתא דתנאי. מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע פירש"י בלשון אחד בוצע מן השלימה מכל מקום יוצא ידי שניהם קרינא ביה כיון שמניח שניהם יחד הוי כאלו בוצע משתיהם ולשון שני פירש בוצע משתיהם יחד וזה נראה עיקר מדאמרינן לקמן הכל מודים לענין פסח שמניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב משמע שבוצע גם מן הפרוסה שכן דרכו של עני:

הלכה כב

אמר רב טול ברוך טול ברוך אין צריך לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפי' הבא מלח הבא לפתן א"צ לברך גביל לתורי גביל לתורי צריך לברך ורב ששת

אמר אפילו גביל לתורי אין צריך לברך דאמר רב הונא אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לפני בהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת הלכך מילי דסעודה הוא ולא חשיב הפסק וכן השוחט בהמות או עופות ואחר ששחט אחד אומר הביאו אחרים לשחוט וכל דבר שהוא מענין השחיטה לא חשיב הפסק אמר רבה בר שמואל משום רבי חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח ולפתן לפני כל אחד ואחד. רבה בר שמואל איקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה רפתא בצע לאלתר אמרו ליה הדר ביה מר משמעתיה אמר להו לית דין צריך בשש י"מ איחור עד שיביאו לליפתן מלשון כי בשש משה וי"מ אין זה צריך ליפתן מלשון היאכל תפל מבלי מלח מתרגמינן כמה דלא מתאכל בשש מדלית מילחא (איוב ו):

הלכה כג

א מתני' בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם אמר שנ"ב יצא ועל דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שנ"ב. ועל החומץ ועל הנובלות ועל הגובאי אומר שהכל נהיה בדברו ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו ובגמרא קאמר כל דבר שעושה פירות משנה לשנה נקרא עץ אבל כל דבר שצריך לזורעו בכל שנה נקרא פרי הארץ ועוד אומר סי' אחר בתוספתא [דכלאים פ"ג] כל שמוציא עליו מעיקרו עשב הוא ומברך עליו בורא פרי האדמה וכל שמוציא עליו מענפיו אילן הוא ומברכין עליו בורא פרי העץ ואם תאמר היכי מברכין על החומץ הא אמרינן בפרק בתרא דיומא (דף פא) השותה חומץ ביום הכפורים פטור דלית הלכתא כרבי דאמר חומץ משיב את הדעת ולעיל (דף לו:) גבי פילפלי יבשתא משוינן ברכה ליום הכפורים יש לומר דמיירי במזוג קצת כדמסיק התם דאז משיב הדעת אי נמי מיירי בחושש בשיניו ונתן חומץ הרבה לתוך מרק ושותהו לרפואה וחומץ עיקר מכל מקום אגב המרק אית ליה הנאה מיניה ובעי ברוכי כדאמרינן לעיל (שם) גבי שמן זית שנתנו לתוך אניגרון:

ב גמ' בירך על פירות האילן וכו'. מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא רבי יהודה היא דתנן יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא ונראה דהלכה כרבי יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה ואם בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא: ועל כולם אם אמר שהכל וכו'. אמר רב הונא חוץ מן הפת ויין רבי יוחנן אמר אפילו פת ויין וקיימא לן כרבי יוחנן לגבי רב הונא וכן נמי הא דפליגי רבי מאיר ורבי יוסי דרבי מאיר קאמר אם אמר על הפת ברוך המקום שבראו יצא ורבי יוסי קאמר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו קאמר עליה בירושלמי אמר רבי

יעקב בר אחא בר שמואל הלכה כרבי מאיר וגם לכאורה ר' יוחנן כרבי מאיר סבירא ליה אלא דהגמרא קא דחי לה. הא דקאמר רבי מאיר אם אמר על הפת ברוך המקום שבראו יצא מיירי בין בברכת המוציא ובין אחר אכילה ויצא בה ידי ברכה ראשונה כדאמרינן בנימין רעיא כרך ריפתא אמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא. והא בעינן שלש ברכות. מאי יצא נמי דקאמר ידי ברכה ראשונה. והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. דקאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא. גופא אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה. אמר אביי כוותיה דרב מסתברא. דתנן לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא עברתי מלברכך ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו. ורבי יוחנן אמר תני מלברכך ומלהזכיר שמך ומלכותך עליו. רב האי פסק הלכה כרבי יוחנן. ולעיל גבי בנימין רעיא מיירי שהזכיר גם מלכות. וי"ס דגרסינן בהו בפירוש ולרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא. ור"י היה מסופק אם הלכה כרב מדקאמר אביי מסתבר כוותיה וגם ר' יוחנן צריך להגיה מתניתין דמעשר שני. ונ"מ שאם דילג מלכות שמים [שלא] יחזור ויברך דשמא הויא ברכה לבטלה. ואם תאמר ברכה מעין שבע שאומר ש"ץ בערב שבת אין בה מלכות. וי"ל דהאל הקדוש שאין כמוהו חשוב מלכות כדאמרינן בפרק בתרא דראש השנה (דף לב.דשמע) ישראל ה' אלהינו ה' אחד זה מלכות וברכה ראשונה של שמונה עשרה כיון דאית בה האל הגדול הוא חשוב כמו מלכות. ויש אומרים לפי שאמר אלהי אברהם הוה כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם אבינו והודיע טיבו בעולם והיינו דכתיב (בראשית כד) ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי:

הלכה כד

ועל דבר שאין גידולו מן הארץ כו'. ת"ר על דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועופות ודגים אומר שנ"ב ועל הפת שעיפשה ועל היין שהקרים ועל תבשיל שעיברה צורתו אומר שנ"ב ועל החלב ועל הגבינה אומר שנ"ב ועל המלח ועל הזמית ועל כמהים ופטריות אומר שנ"ב:

הלכה כה

א מתני' היו לפניו הרבה מינין ר' יהודה אומר אם יש ביניהם ממין ז' עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה:

ב גמ' אמר עולא מחלוקת בשברכותיהם שוות דר' יהודה סבר מין ז' עדיף ורבנן סברי חביב עדיף פי' אם אחד מהמינים חביב תדיר עליו אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר

תחלה מברך על החביב ויאכל ממנו קצת ואח"כ יאכל מין אחר דחביב דלרבנן כמו מין שבע דלר' יהודה אבל כשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה פרש"י ואין הצנון. פוטר את הזית מתוך פירושו משמע דעל איזה מהם שירצה יברך תחלה דאי צריך לברך על הזית תחלה למה הוצרך לפרש שאין הצנון פוטר את הזית והלא לעולם יברך על הצנון לבסוף וכן פירש ה"ר שמעיה בשם רב האי כיון דלא פירש על איזה יברך תחלה יש לומר דמסתמא יחיד מודה לרבים ויברך על איזה שירצה תחלה ולא שרבים מודו ליחיד וכן כתב רב אלפס ז"ל דעל איזה מהם שירצה יברך ותימה דמסתמא בורא פרי העץ חשיב מבורא פרי האדמה משום דמבוררת טפי דבורא פרי האדמה כולל כל הגדל באדמה אבל ב"פ העץ מברך דוקא על מה שגדל באילן ומהאי טעמא אמרינן לעיל (דף לט.) בעובדא דבר קפרא דברכת בפה"א חשיבא מברכת שהכל לפי שהיא מבוררת יותר י"ל דלא חשיב כל כך ברכת פרי העץ כנגד ברכת פרי האדמה כמו שחשובה ברכת פרי האדמה על שהכל לפי שהכל אינה מבוררת כלל לפי שכוללת כל דבר ואם תאמר היכי קאמרי רבנן דחביב עדיף האמרינן לקמן המוקדם בפסוק מוקדם לברכה וכ"ש שיש להקדים האמור בפסוק למין שאינו נזכר כלל בשבח הארץ ותירץ ה"ר שמעיה ז"ל דההיא דלקמן דכל המוקדם וכו' היינו כשאין חביב ליה זה יותר מזה אז יקדים אותו שכתוב תחלה אבל אם המאוחר חביב יקדים וקשה מהא דאמרינן בשמעתין דרב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתי קמייהו תמרי ורמוני קדים רב המנונא בריך אתמרי בריש אמר ליה לא סבר לה מר כל המוקדם בפסוק כו' ומאי קא קשיא ליה דילמא תמרי חביבי ליה ע"כ צריך לומר דכל המוקדם דלקמן אתיא כר"י וכל הנך אמוראי דסברי לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה כר' יהודה סבירא להו וכן פסק בעל ה"ג כר' יהודה וכן כתב דבורא פרי העץ קודם לב"פ האדמה ולדידיה הא דקאמר אבל אין ברכותיהם שוין ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו ולישנא לא משמע הכי דא"כ הוה ליה למימר אין האחד פוטר את חבירו הלכך נראה דברי רב האי ודברי רב אלפס ז"ל ורש"י דמברך על איזה מהם שירצה ואין להביא ראיה לדבריהם מהא דאמרינן לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה אלמא מברך על חטה ושעורה מקמי גפן דאיכא למימר דמיירי שעשאו פת או דייסא דודאי ברכת המוציא או במ"מ חשיב מב"פ העץ אבל כוסס את החטה דליכא אלא בפה"א לא תקדום לבורא פרי העץ ואף אם תרצה להעמידו בכוסס את החטה יש לומר כך כל המוקדם בפסוק הזה בדברים שברכותיהם שוות כמו חטה לגבי שעורה וענבים לגבי תאנים ורמונים. ואם תאמר מ"ש דלרבי יהודה כשברכתן שוה צריך

להקדים ז' המינים וכשאין ברכתן שוה אין צריך להקדים וי"ל דודאי כשברכתן שוה דבברכה האחת פוטר את חבירו אז מסתבר לברך על שבעת המינים ולפטור את השני אבל כשצריך לברך על כל אחד ואחד לא שייכי זה לזה כלל כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון הלכך על איזה מהן שירצה יברך תחלה הלכך אם הביאו לפניו שני מינים ואין בהן מז' המינים כמו אתרוג ותפוח יברך על החביב תחלה לכ"ע כיון שברכותיהן שוות ואם יש בהן מין שבע קיימא לן כרבי יהודה דאמר מין ז' עדיף ויברך עליו אע"פ שהאחר חביב לו ואם יש לפניו ב"פ העץ ושהכל יברך ב"פ העץ תחלה וכן ב"פ האדמה ושהכל ב"פ האדמה קודמת. וב"פ האדמה וב"פ העץ על איזה מהן שירצה יברך ול"נ מדלא קאמר מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחביב עדיף אלמא אפילו אחד מהן חביב יכול לברך על השני כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון אין עדיפות בחביב משום דלא שייכי זה לזה כלל ומה שתלו לרבי יהודה עדיפות במין שבעה ולרבנן בחביב היינו דוקא כששניהם נפטרין בברכה אחת. אמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה שנאמר ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא ובריך אתמרי ברישא א"ל רב חסדא לא סבר לה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל המוקדם בפסוק הוא קודם לברכה א"ל זה שני לארץ וזה חמישי לארץ אמר ליה מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך וחטה וזית שכל אחד ראשון לארץ חטה קודמת וכן שעורה ותמרים שעורים קודמין לפי שנכתבו בפסוק תחלה:

הלכה כו

אתמר הביאו לפניו תאנים וענבים בתוך הסעודה אמר רב [הונא] טעונין ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם וכן אמר רב נחמן ורב ששת אמר טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכיסנין בלבד ופליגא דרבי חייא דאמר רבי חייא פת פוטרת כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקה ואף על גב דפליגא עליה בפת ביין ליכא דפליג עליה והלכתא כוותיה ביין. אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם שלא מחמת הסעודה [בתוך הסעודה] טעונין ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם ולאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם וקי"ל כר"פ. דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה פירש"י כגון בשר ופירות וכל דבר שהביאו ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה לפניהם משום דהוו להו טפילה וקשה לפירושו מאי קא משמע לן מתניתין היא מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בירך על

הפת פטר את הפרפרת ועוד קשה הא דפריך בסמוך אי הכי יין נמי נפטריה פת מאי קשיא ליה והלא כששותה יין אינו טפל לפת ואנו במידי דטפל לפת איירי לפירש"י ואין לפרש דפריך ליפטריה פת כששורה פתו ביין דאין הכי נמי דודאי הפת עיקר ואין לומר משום דיין בא לשרות האכילה במעיו הוי כאילו שותהו עם הפת דמהיכא פשיטא ליה כולי האי דמהאי טעמא הוי כמו דברים שמלפתים בהם את הפת הלכך נראה לפרש דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה היינו כגון בשר ודגים וירק ודייסא שרגילין לקבוע עיקר הסעודה עליהם ולאכול בהן את הפת הלכך אפילו אכלן בלא פת אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם כיון דעיקר הסעודה הם פוטרן ברכת הפת וכן ברכת המזון פוטרן וכן משקין הבאים בתוך הסעודה חשיבי באים מחמת הסעודה לפי שאין בני אדם רגילין לאכול בלא שתיה וחשיבי כעיקר סעודה ואין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם חוץ מן היין הואיל וגורם ברכה לעצמו טעון ברכה לפניו כדתנן במתניתין אבל לא לאחריו כדמוכח בשמעתתא דערבי פסחים (דף קג:) בעובדא דתלמידי דרב דחד מינייהו בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא ומפרש טעמא בפרק כיסוי הדם (דף פו) משום דברכת המזון הוי הפסקה אלמא דלא בירך לאחר היין שבתוך הסעודה דאי בירך לאחריו למה לי טעמא משום הפסקה דברכת המזון תיפוק ליה משום שבירך על היין ששתה וכן פירש בה"ג דברים הבאים מחמת סעודה כגון בשרא וכווריי וכל מיני בשולי דדרכייהו למיכל בהו ריפתא וכן ירקי ובוציני אין טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן. שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה פירש"י כגון דייסא כרוב ותרדין שאינן ללפת והם למזון ולשובע טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם ולא יתכן כלל דעל דייסא צריך ברכה לפניו ולא יפטר בברכת המוציא דאין לך מחמת הסעודה יותר מזה דהוה עיקר סעודה ואמרינן נמי לקמן בפירקין (דף מב) בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה ואמרינן לעיל (דף לז.) ואלו הן מעשה קדרה חלקא טרגיס וטיסני דהיינו דייסא ועוד הקשה הר"ר יוסף ז"ל דלעיל אמרינן דמברך על הצנון ופוטר את הזית משום דצנון עיקר כל שכן הכא דפת עיקר ואין לדחות ולומר דלעיל מיירי שאכל את הצנון והזית יחד דלא משמע הכי אלא שאכל זה אחר זה לבטל מרירת הצנון וכן פירש בערוך דדייסא אין טעון ברכה לפניו ולא לאחריו דממה נפשך אי חשיבא כנהמא כדאמרינן (ביצה דף טז) בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא פת פוטרת פת ואי לא חשיב כנהמא הוו כשאר תבשיל דפת פוטרה. לאחר הסעודה פירש"י דברים הרגילים לבא לאחר הסעודה כגון פירות אפילו הביאו בתוך הסעודה שלא מחמת ליפתן טעונין ברכה לפניהם דלאו טפילה נינהו ולאחריהם דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזון נינהו וכן פירש בה"ג דברים הבאים

לאחר סעודה כגון תמרי ורמוני ושאר מגדים ואייתינון וקאכיל להו בתוך הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם ולפי דבריהם פסק רב פפא כרב ששת ועוד כתב בעל ה"ג מה שחביצא ודייסא נפטרין בברכת המזון משום דהוו מין מזון אבל תמרי ורמוני ושאר דברים לאו מין מזון הוא הלכך לא נפטרו בברכת המזון וקשה לפירושו דתלו הטעם משום דמזון נינהו ולכך נפטרו בברכת המזון דאי איתא להאי טעמא הוה ליה לגמרא לפרושי אלא דתלי טעם הפטור שבאים בתוך הסעודה ועוד כל מילי דזייני לבד ממים שייכא בהו ברכת הזן ונהי דמזון לא שייך בהו מ"מ ברכת הזן וברכת הארץ וברכת ירושלים דעדיף טפי ממעין שלש לפטרן ועוד דפירות דלאחר סעודה אינו שוה למה שאמר בתוך הסעודה שהרי גם בתוך הסעודה הן באין אלא שרגילין לבא לאחר סעודה והעיקר חסר מן הספר ועוד בתוך הסעודה גבי מחמת סעודה אמאי איצטריך לאמרו פשיטא שבתוך הסעודה אוכלין אותן כיון דבאים ללפת בהן ועוד בשר ודגים וביצים וגבינה וכיוצא בהן שלא באו ללפת אלא לאכול בפני עצמם לא השמיענו רב פפא מה דינם שהרי אינם דומים לא לדבר הבא בתוך הסעודה דהיינו מזון ולא לדבר הרגיל אחר הסעודה דהיינו פירות דאלו ודאי רגילים הן לבא בתוך הסעודה ואינם מזון הלכך נראה לפרש דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות ומקרי שלא מחמת הסעודה לפי שאינן כמו בשר ודגים ומינין מלוחין שרגילים לאכול ולבא לעיקר הסעודה לפניהם טעונים ברכה לפי שברכת המוציא אינה פוטרתן כיון דלאו מעיקר סעודה הן ולא לאחריהם דברכת המזון פוטר כל מה שאכלו בתוך הסעודה והיינו כרב הונא ורב נחמן ודלא כרב ששת. לאחר הסעודה פירוש דברים שהזכרנו למעלה בין הבאים מחמת הסעודה בין הבאים שלא מחמת הסעודה אם הביאן לאחר הסעודה קודם ברכת המזון כי היו רגילים בימיהם לאחר גמר סעודה וכבר משכו ידיהם מן הפת שהיו קובעים עצמם לאכול פירות ופרפרת ולשתות יין לאחר המזון והיינו דאמרינן במתני' בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכן בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון היינו לאחר שסילק המזון קודם בהמ"ז וכיון שמשכו ידיהם מן הפת כל מה שהביאו לפניו בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם דהמוציא וברכת המזון אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה ומה שפי' רשב"ם בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קג:) דיין שבתוך המזון א"צ ברכה לאחריו משום דברכת המזון פוטרו מקל וחומר השתא ברכה אחת מעין שלש פוטרתו כל שכן ג' ברכות קל וחומר פריכא הוא דדברים הבאים (מחמת הסעודה) לאחר סעודה יוכיחו דטעונין ברכה

לאחריהן ואין בה"מ פוטרתן אלא היינו טעמא דאין טעון ברכה לאחריו משום דהוי כדברים הבאים מחמת הסעודה תוך הסעודה ואף לפניו לא היה טעון ברכה אלא משום דגורם ברכה לעצמו:

הלכה כז

ועל היין של כוס ברכת המזון כתב בעל ה"ג שא"צ לברך אחריו על הגפן ומילתא דתמיה היא ושמא חשבו דבא מחמת סעודה אע"פ שהפסיק בברכת המזון ולא מסתבר כוותייה וגם העם לא נהגו כן ודין שלישי דרב פפא אין מצוי בינינו בזמן הזה לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון:

הלכה כח

ואדם שאוכל בתחלת הסעודה פת ופירות יש להסתפק אם אכל מהן בלא פת אם יברך עליהם אם לאו וסברא הוא שלא יברך עליהם דלדידיה הוו השתא מחמת סעודה דעיקר סעודתו סמיך עלייהו ועלה לא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם הלכך כיון דעיקר סעודה הן פת פוטרתן אפילו אוכל מהן בלא פת ובירושלמי אמרינן רב הונא אכל תמרי עם פיתא אמר ליה רב חייא בר אשי פליג את על רבך שבקינהו בתר מזונך ואת מברך עליהון תחלה וסוף א"ל אינון עיקר נגיסתי פי' הם עיקר סעודתי והיאך אניחם לבסוף משמע דלאחר מזונא דקאמר היינו אחר סעודה קודם ברכת המזון כמו פטר את היין דלאחר המזון דמתני' וסובר כפסקא דרב פפא דכל מיני פירות לאחר סעודה טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן אבל בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לאחריהם אפי' אכלן בלא פת דאי בלא פת טעונים נמי ברכה לאחריהם כשאוכלן בתוך הסעודה למה ליה למימר שבקינהו לבתר מזונא יאמר לו אכול אותן בלא פת אפילו בתוך הסעודה ויברך עליהם תחלה וסוף ומיהו אין להוכיח מכאן שאם הביא פירות לאכול בהם פיתו ואכל מקצתן בלא פת באמצע הסעודה שלא יהא טעון ברכה לפניהם מדלא אמר ליה שיאכלם תוך הסעודה דכדי לברך עליהם גם בסוף אמר שבקינהו בתר מזונך:

הלכה כט

שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בדברים הבאים מחמת סעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם א"ל הואיל ופת פוטרתן אי הכי יין נמי נפטריה פת שהוא כדבר הבא מחמת הסעודה בתוך הסעודה לפי שא"א באכילה בלא שתיה ומטעם זה פוטר כל מיני משקה כדפרישית לעיל אבל בה"ג פסק שיש לברך על המים תוך הסעודה. ופי' ה"ר יו"ט ז"ל הטעם דכי פריך הכא יין נמי נפטריה פת ביין שייך לאקשויי הכי משום דזיין אבל מים לא זייני כדאמרינן בנדרים כל הזן עלי מותר במים

ומלח ואין הפת פוטרתו ולא נהירא שהיין פוטר כל שאר מיני משקים אע"ג דברכת ב"פ הגפן לא שייכא מידי לשאר משקין לפי שהיין ראש לכל מיני משקין הוא עיקר לענין ברכה וכולן טפלין לו וכן נמי כיון דפת הוא עיקר הסעודה והמשקין אינם באים אלא בשבילו הפת פוטרתן ואע"ג דלא זייני דמים נמי מיקרו באים מחמת הסעודה כדאמרינן (ב"ק דף צב:) פת שחרית וקיתון של מים מבטלן וי"א שיש לברך על המים באמצע סעודה על כל פעם ופעם דנמלך הוי שאין אדם שותה מים אלא לצמאו ולא מסתבר לי כלל כי יודע הוא שאי אפשר לו לאכול בלא שתיה ואין מסיח דעתו משתיה כל זמן שהוא אוכל והרוצה להסתלק מן הספק קודם נטילת ידים ישב במקום סעודתו ויברך על המים אדעתא לשתות תוך הסעודה:

הלכה ל

רב הונא אכל תליסר ריפתא והוא פת הבא בכיסנין מן תלת לקבא ולא בריך ברכת המוציא וג' ברכות אמר רב נחמן עדי כפנא הוא אלא אמר רב נחמן כל שאחרים קובעין סעודתן עליו צריך לברך המוציא וג' ברכות וכתב רבינו משה ז"ל דאם אחרים אינם קובעין אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם והראב"ד ז"ל כתב ואם היה קובע עליו אפי' משהו מברך עליו בתחלה המוציא ולבסוף שלש ברכות ונראין דברי רבינו משה ז"ל ואם מתחלה היה דעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל כשיעור שאחרים קובעין עליו מברך ג' ברכות אע"פ שלא בירך המוציא תחלה ומסקנא היכא דאכל ליה בתורת כיסנין בתחלה הוא מברך בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש והיכא דאכלינהו בתורת קביעות מברך עליהם המוציא ושלש ברכות דאמר רב יהודה משמיה דשמואל לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהם המוציא ואוקמי' בדקבע סעודתו עלוייהו: לחמניות פרש"י אובליא"ש ולא נהירא דלחם גמור הוא שתחלתו וסופו עיסה ומברך עליהם המוציא וברכת המזון ונראה לפרש לחמניות היינו נבלי"ש שהן דקות ואין מברכים עליהם אלא בורא מ"מ אבל אי קבע סעודתו עליהם מברך עליהם המוציא וג' ברכות ואי אכל להו [בתוך הסעודה] שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהם:

הלכה לא

רבה ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא וכו' עד אמר ליה אנן אתכא דריש גלותא סמכינן מכאן משמע שהיו רגילים להגביה השלחן קודם בה"מ לאפוקי מהנהו שמקפידים להסיר הלחם מעל השולחן קודם בה"מ מיהו אין ראיה משם כי היו להם שולחנות קטנים וכל אחד שולחן לפניו ולא היו מסירין השולחן מלפני המברך אבל אנו דאוכלין

על שולחן א' אין לסלק המפות והלחם עד אחר ברכת המזון ויש מקומות שנוהגים שלוקחין הבשר והלחם ומניחים אותו לפני המברך. ולית הלכתא הכי אלא כ"ז שלא נטל ידיו לברכה יכול לאכול דאמרי' ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לגאולה תפלה תכף לנטילת ידים ברכה ואי אמר הב לן ונבריך כנטל ידיו דמי לפרש"י ולפרשב"ם ז"ל שפירשו כיון דאמריתו הב לן ונבריך אסור לכו למשתי עד דמברכיתו ברכת המזון ויש מחלקין בין שתיה לאכילה ולא מסתבר:

הלכה לב

א בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה פי' רבינו חננאל ז"ל פרפרת פת הצנומא בקערה דלית בה תוריתא דנהמא דמברכין עליה בורא מ"מ והיינו דאיצטריך למימר על הפרפרת לא פטר את הפת אע"ג דהוי מין פת וכן מוכח בגמרא דחשיב פרפרת מעין מעשה קדרה שהן חלקא טרגיס וטסני כדאמרינן לעיל (דף לז.):

ב גמ' אמר רבה בר בר חנה ל"ש אלא בשבתות וי"ט הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה בירך על היין לפני המזון לא פטר היין שלאחר המזון במסכת נדרים (דף לח) משמע דיום הקזה וביום שנכנס למרחץ היו קובעין סעודה על היין ע"כ כתבו הגאונים ז"ל שבאלו הימים דינם כמו שבתות ויו"ט ועל פי דברי הגאונים הוגה במקצת ספרים ל"ש אלא בשבתות ויו"ט ושעת הקזה ושעה שהן יוצאים מבית המרחץ כתב הראב"ד ז"ל דוקא במקום שאין היין מצוי להן אבל במקום שהיין מצוי כגון מקומות הללו אין הפרש בין שבתות לימות החול ועוד אמרינן פטר את היין שלאחר המזון היינו יין ששותים אחר המזון ועדיין לא ברכו ברכת המזון. הוא הנקרא יין שלאחר המזון אבל ברכו ברכת המזון יין שלאחר המזון צריך לברך אחריו ואינו נפטר בברכה שבירך על היין שלפני המזון ל"ש חול ול"ש שבתות ויו"ט כדגרסינן בערבי פסחים (דף קג:) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרב איקא אמימר בריך על כל כסא וכסא מר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך אמר רב אחא בריה דרב איקא ואנא כמאן אעביד אמימר אמר אנא נמלך אנא מר זוטרא אמר אנא סבירא כרב ברונא ור' חנינא תלמידי דרב דהוו יתבי בסעודה והוה קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונבריך ולבסוף אמרו ליה הב לן ונשתי אמר להו הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך איתסר לכו למישתי

וכן הלכתא. רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביו"ט חזייה דבריך והדר בריך א"ל לא סבר לה מר להא דריב"ל אמר ליה נמלך אנא ומכיון שתלוי בדעת האדם יש ללמוד מכאן דאפי' בחול נמי אם דעתו נמי לשתות יין אחר המזון אין צריך לברך: איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון מי אמרינן התם הוא דזה לשתות וזה לשתות אבל הכא דזה לשרות וזה לשתות לא או דלמא ל"ש. נראה דיין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון דע"כ לא קמיבעיא ליה אלא מזה שבא לשרות אם פוטר יין שבא לשתות אבל יין שלפני המזון שבא לשתות פשיטא שפוטר יין שבתוך המזון מזה הטעם יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון לא מיבעיא קידוש דאין קידוש אלא במקום סעודה אלא אפילו אם הבדיל על היין פוטר היין שבתוך המזון וראיה מהא דאמרינן בערבי פסחים (דף קא.) אותם בני אדם שקידשו בבהכ"נ רב אמר ידי קידוש יצאו ידי יין לא יצאו ר' יוחנן אמר אפי' ידי יין יצאו ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דא"ר יוחנן אחד שינוי יין ואחד שינוי מקום אין צריך לברך אלמא ר' יוחנן אית ליה יש קידוש שלא במקום סעודה אפילו הכי קאמר שאין צריך לברך על היין שיצא ביין של קידוש אע"ג דר' יוחנן איתותב בשינוי מקום מכל מקום באותו מקום עצמו אין צריך לברך. רב אמר פוטר רב כהנא אמר אינו פוטר רב נחמן אמר פוטר ורב ששת אמר אינו פוטר רב הונא ורב יהודה כולהו תלמידי דרב אמרי אינו פוטר וכן הלכה אע"ג דקי"ל דהלכה כרב באיסורי מסתמא כיון שכל תלמידיו נחלקו עליו שמעו מרב שחזר בו וקי"ל דרב נחמן ורב ששת הלכתא כרב ששת באיסורי:

הלכה לג

א מתני' היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו הסיבו אחד מברך לכולן בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו אחר המזון אחד מברך לכולן והוא אומר על המוגמר ואף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה בגמרא משמע דקאי אברכת המזון כעובדא דתלמידי דרב דקאמר בתר דכריכי יתבי וקמיבעי להו ומהא דקאמר אפילו ברכת המזון לא גמירנא מה שלא נסתפקו בברכת המוציא כי לא היו עדיין קבועים יחד בברכת המוציא ופלוגתא דר' יוחנן ורב דפליגי ביין פליגי בברכה ראשונה דאין זימון ביין. הלכך מתניתין איירי בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה בברכה ראשונה אפילו בשנים אחד מברך והשני יוצא אם הסיבו אבל אם לא הסיבו אע"ג דשומע כעונה ואפילו אמר אמן לא יצא ובג' אחד מברך ברכת המזון לכולם אם הסיבו על המטות והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבה שלנו הוי קביעות כהסיבה דידהו ור"ח ז"ל פי' היו יושבים לעסק אחר ונזדמן להן לאכול מברך כל אחד לעצמו אבל הסיבו לאכול

ולא לעסק אחר אחד מברך לכולן וי"מ היו יושבים זה כאן וזה כאן שלא כסדר אכילה הסיבו שישבו סביבות השולחן כמו וישבו לאכול לחם דמתרגמי' ואיסתחרו למיכל לחמא ופירש"י עיקר דלכולהו קשה מתלמידי דרב: אחד מברך לכולן ירושלמי ריב"ל אומר בשבועה כך היא מתניתין באורחים הא בעל הבית בתוך ביתו לא פי' דבע"ה שכל בני ביתו נגררין עליו אין צריכין הסיבה כי כולן סומכים עליו: דוקא הסיבו הוא שהאחד מברך לכולן ואם לא הסיבו לא ואי אמרי ניזיל וניכול לחמא בדוכתא פלן אע"ג דלא הסיבו אלא כל אחד ואחד אוכל מככרו כמאן דקביעי דמו ואחד מברך לכולן דתניא עשרה שהיו מהלכין בדרך ואף על פי שכולן אוכלין מככר אחד כל אחד מברך לעצמו ישבו אפילו שכל אחד אוכל מככרו אחד מברך לכולן ואוקימנא כגון דאמרי ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלן ונראה דהוא הדין נמי אם אמרו נאכל כאן שקבעו מקום ובשביל שאלו היו אוכלין בדרך נקט גמרא ניזול וניכל נהמא בדוכתא פלוני שכך מנהג הולכי דרכים:

ב גמ' הסבו אחד מברך לכולן אמר רב ל"ש אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה ור"י אמר אפילו יין בעי הסבה איכא דאמרי אמר רב ל"ש אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ור' יוחנן אמר אפילו יין מהניא ליה הסבה ללישנא קמא מידי דחשיב בעי הסבה ר' יוחנן סבר דיין נמי חשיב אבל שאר דברים כולהו לא בעי הסבה וללישנא בתרא מידי דחשיב ליה מהניא ליה הסבה לרבי יוחנן יין נמי חשוב ומהניא ליה הסבה ושאר כל הדברים כולהו לא מהני להו הסבה ונראה כיון דברכה דרבנן בשל סופרים הלך אחר המיקל והלכה כלישנא קמא וכן מוכח ממעשה דבר קפרא ותרין תלמידי (דף לט) דאייתו קמיהון תורמסקין שלקות ופרגיות ונתן רשות לאחד לברך וכ"כ הרמב"ן ז"ל דפת ויין בעי הסבה אבל שאר דברים לא בעי הסבה:

הלכה לד

שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי פירש"י אין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע ובעי דעת שומע ומשמיע מתוך טעם זה יש שאומר שאם אומר המברך סברי רבותי והן מפנין בית הבליעה כדי לשמוע שפיר דמי ומיהו לא נהירא האי טעמא דאף על פי שאוכלין יכולין לשמוע הברכה ולצאת בשמיעה ונראה הטעם כמו שמפרש בירושלמי לפי שאינן יכולין לענות אמן דאין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט כדאיתא בתענית (דף ה) דגרסינן בירושלמי אין בית הבליעה פנוי א"ר מני הדא אמרה הדין דעטיש בגו מיכליה

אסור למימר ליה אסותא בגין סכנתא ואפילו שומע כעונה ויוצא בלא אמן חיישינן שמא יענה אמן ויבא לידי סכנה:

הלכה לה

והוא אומר על המוגמר אמר רבה אמר ר' ירמיה מאימתי מברכין על המוגמר משתעלה תמרתו א"ר חסדא על המוגמרות כולן מברכין עליהם בורא עצי בשמים חוץ ממוש"ק דמין חיה היא שמברכים עליו בורא מיני בשמים י"א שהמוש"ק הוא זיעת חיה ונכון יותר שחיה ידועה היא שיש לה חטוטרת בצוארה ומתקבץ שם תחלה כעין דם ואחר כך חוזר ונעשה מוש"ק והר"ז הלוי ז"ל היה אוסר לאכלו מפני חשש דם וה"ר יונה ז"ל פי' דאפשר ליתן בו טעם להתיר ולומר דפירשא בעלמא הוא אע"פ שמתחלה היה דם לא חיישינן להכי דבתר השתא אזלינן שהרי הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור ואע"ג שהאיסור נימוח בתוך הדבש כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש כמו דבש דיינינן ליה ומותר הכא נמי אע"פ שמתחלה היה דם כיון דיצא מתורת דם בתר השתא אזלינן ואע"פ שנותן טעם לשבח בתבשיל ונראה דהא אפילו ראייתו צריכה ראיה:

הלכה לו

ומשחא דאפרסמון מברכין עליה בורא שמן ערב כשרתא ומשחא כבישא ומשחא טחינא כולהו מברכין עלייהו ב"ע בשמים פי' בערוך כשרתא עיקרו שמן ומערבין בו כמה מינים מעצי בשמים שמכשיר אותו מעשה רוקח מפוטם ומברכינן עליו ב"ע בשמים וכתב הראב"ד ז"ל דווקא כשהעצים בתוכו אבל אם הוציא משם העצים אין מברכין עליו אלא בורא מיני בשמים ואם היו מעורבים בתוכו עצי בשמים ועשבי בשמים מברך בורא מיני בשמים שברכת מיני בשמים כוללת הכל:

הלכה לז

אמר מר זוטרא האי מאן דמרח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות כתב רב האי גאון דאותן ורדין שאנו קורין אותן רוז"א מברכין עליהם ברוך שנתן ריח טוב בפירות ורבינו משה ז"ל כתב ורד ומי ורד והלבונה והמצטכי וכיוצא בהם בורא עצי בשמים וכן נראה דודאי לאו פרי הוא שאין עיקרו לאכילה ומי הורד כיון שיצא מן הורד יש לברך עליהם [בע"ב] דלא גרע ממשחא כבישא:

הלכה לח

אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי דניסן וחזא אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות [ואילנות טובות] להתנאות בם בני אדם אמר

מר זוטרא בר טבי אמר רב מנין שמברכין על ריח טוב שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנה ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח:

הלכה לט

ת"ר הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן וחוזר ומברך על ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס וחוזר ומברך על השמן ורב אלפס ז"ל היה גורס ופוטר את השמן ולא נהירא דאין ברכותיהן שוות. אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע ר"פ איקלע לבי רב חנינא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס בריך אהדס ברישא אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע א"ל הכי אמר רבא הלכה כבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעביד רב אלפס כתב דהלכה כרבא ונראה שלא היה כתוב בספרו ולא היא לאשתמוטי וכו' וכן מסתברא דהלכה כבית הלל דהכרעה דר"ג לאו הכרעה היא אלא שנתן טעם לדברי ב"ש. ת"ר הביאו לפניו שמן ויין ב"ש אומרים אוחז את השמן בימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן ואחר כך על היין וב"ה אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו ומברך על היין ואחר כך מברך על השמן וטחו בראש השמש ואם ת"ח הוא טחו בכותל מפני שגנאי הוא לת"ח שיצא כשהוא מבושם בשוק:

הלכה מ

ת"ר ששה דברים גנאי הם לת"ח אל יצא כשהוא מבושם בשוק ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל ידבר עם אשה בשוק ואל ישב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש וי"א אל יפסיע פסיעה גסה ואל יצא בקומה זקופה אל יצא כשהוא מבושם בשוק במקום שחשודים על משכב זכור ולא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זוהמא מעברא ליה ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא אבל קביע ליה עידנא מידע ידיע דלעידניה קאזיל ואל יצא במנעלים המטולאים בטלאי על גבי טלאי ובפנתא ובימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה ואל יספר עם אשה בשוק אפי' היא אשתו או אפי' היא בתו או אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו ואל ישב בחבורה של עמי הארץ דלמא אתי לאמשוכי בתרייהו ואל יכנס בבה"מ באחרונה דלמא חשדי ליה בפושעים ואל יפסיע פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם מאי תקנתיה להדריה בקידושא דבי שימשי ואל יהלך בקומה זקופה משום שנא' מלא כל הארץ כבודו:

הלכה מא

א מתני' הביאו לו מליח ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפל מברך על העיקר ופוטר את הטפלה:

ב גמ' מי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בר עוירא באוכלי פירות גינוסר שנו:

הלכה מב

א מתני' אכל תאנים וענבים ורמונים מברך עליהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל וחכ"א ברכה אחת מעין שלש ר"ע אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות:

ב גמ' א"ר יעקב בר אידי אמר רב חנינא כל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רבה בר מרי אריב"ל כל שהוא משבעת המינים מברכים עליו בפה"ע ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר ליה אביי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש אמר ליה על ה' מינים על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת את אבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך והעלנו לתוכה ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה דפרי על העץ ועל פרי העץ דחמרא על הגפן ועל פרי הגפן. מיחתם מאי חתם רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה אמר רב עמרם ולא פליגי הא לן והא להו וכן על היין הוא חותם על הארץ ועל פרי הגפן בירושלמי קאמר דצריך להזכיר בה מעין המאורע בשבתות וימים טובים וראשי חדשים דגרסי' בירושלמי מהו להזכיר בהן מעין המאורע אמר רבא בר זבדא ר' זעירא הוה מזכיר בהן מעין המאורע והואיל וחש לה ר' זעירא צריכין אנו למיחש וקודם שיאמר כי אתה טוב ומטיב לכל יאמר בשבת ונחמנו ביום המנוח הזה וביו"ט ור"ח וזכרנו לטובה ביום פלוני זה כתב ר"ח היכא דאכל מיני מזונות ושתה יין ואכל פירות מז' מינים שיכלול כולן בברכה אחת ויאמר על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וחותם על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות ולא הוי חתימה בשתים שהרי היא מוציאה המחיה והיין והפירות ואם אכל פירות משבעת מינים ותפוחים א"צ לברך בנ"ר על התפוחים מפני שגם הם פרי העץ הם אבל אם שתה יין ואכל גם תפוחים צריך לברך על התפוחים וכן אם אכל בשר ושתה יין או אכל מז' המינים:

הלכה מג

א אמר ר' יצחק בר אבדימי על הביצים ועל הבשר בתחלה מברך שנ"ב ולבסוף ב"נ וכו' וכן על הירקות וכן על המים כרב אשי דאמר כי מדכרנא עבדינהו ככולהו:

ב מתני' השותה מים לצמאו אומר שנ"ב ר"ט אומר בנ"ר. לצמאו למעוטי מאי אמר רב אידי בר אבין למעוטי מאן דחנקתיה אומצא ודוקא שותה מים לפי שאין נהנה מן המים אבל שאר המשקין שנהנה משתייתן ובטעמן אפי' חנקתיה אומצא צריך לברך הואיל ונהנה כדאמרי' לעיל (דף לו.) מהו דתימא הואיל ולרפואה קא מכוין לא ליברך קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי ובסדר רב עמרם ז"ל כתב היכא דחנקתיה אומצא דאמרי' לא בעי ברוכי שדרו ביה רב פלטוי בר אבייי ראש ישיבה מקמי דלישתי לא לבריך שהכל משום דאניס לבתר דשתה מברך בנ"ר ולא נהירא דטעמא הוי משום דלא מיתהני וא"כ מה לי לפניו מה לי לאחריו אלא ודאי א"צ לברוכי כלל לא לפניו ולא לאחריו וגם קשה לדברי רב פלטוי מה הוצרך לשנות לצמאו למעוטי מאן דחנקתיה אומצא פשיטא אניס הוא אלא ודאי הא אתא למעוטי אף מברכה אחרונה: הדרן עלך כיצד מברכין

פרק ז

הלכה א

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן אכל דמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו מעשר שני והקדש שנפדו והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליו אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו מעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית והעכו"ם אין מזמנין עליהם נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם ועד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה. שלשה שאכלו כאחת כתב ה"ר יונה ז"ל דמיירי שקבעו עצמן ביחד מתחלה לברכת המוציא לדידהו בהסיבה ולדידן בישיבה אז אינם רשאין ליחלק אבל אם לא נקבעו יחד בברכת המוציא רשאין ליחלק ודקדק זה מהא דריש פרק כיצד מברכין (דף מב:) הסיבו אחד מברך לכולן ודייקינן הסיבו אין לא הסיבו לא ורמינהו עשרה בני אדם שהיו מהלכין בדרך אע"פ שאוכלים מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ישבו אע"פ שכל אחד אוכל מככרו אחד מברך לכולן קתני ישבו אע"פ שלא הסבו ומוקי לה רב נחמן כגון דאמרי ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלונית דהוי כמו הסבו והאי ברייתא בבהמ"ז אייריי דקתני בה בהדיא בירושלמי ישבו ואכלו ואם איתא דלא בעו קביעות לזימון אמאי איצטריך רב נחמן לאוקמא כשקבעו מקום תיפוק ליה מכיון שאכלו כאחד קובעתן זו האכילה אלא ודאי קביעות מתחלה הוא שמחייבן בזימון ועוד הביא ראיה

מהא דתנן והשמש שאכל כזית מצטרף מה חידוש יש בשמש יותר מבאחר אלא ודאי אשמעינן אע"פ ששאר בני אדם אין מצטרפין אלא בישיבת קבע השמש מצטרף בלא ישיבת קבע לפי שדרך אכילתו בכך ול"נ כדברי המפרשים אע"פ שלא ברכו המוציא ביחד אלא אח"כ נקבעו באכילה יחד נקבעו לזימון ואינן רשאין ליחלק ומה שהביא ראיה מההיא דכיצד מברכין לאו ראיה היא דשאני התם דאי לא אמרו ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלונית היו מתחלת הסעודה עד סופה בלא קבע ולא היה האחד יכול להוציא חבירו אבל הסבו מקצתן תחלה ובא השלישי והסב עמהם אחר שהתחילו הראשונים לאכול ולדידן אפי' בישיבה כיון שהם קבועים יחד בגמר אכילה חייבין לזמן וכן ההיא דשמש אדם אחר שהיה אוכל כעין השמש לא היה מצטרף כיון דאינו קבע:

הלכה ב

א אכל טבל כתב רבינו משה ז"ל שאינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף והראב"ד ז"ל השיג עליו וז"ל טעה בזה טעות גדול שלא אמרו אין מברכין אלא שאין מזמנים עליהם לומר שאין להן קביעות לזימון הואיל ואוכלים דבר איסור והוא כעין אכילת פירות שאין להן קביעות לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהנה ונ"ל כדבריו וכן מוכח מהא דאמרי' בפ"ק דסנהדרין (דף ו:) ובפ' הגוזל קמא (בבא קמא דף צד.) הרי שגזל סאה חטים מחבירו טחנה אפאה והפריש ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ משמע שחייב לברך אלא שברכתו היא ניאוץ כתב רשב"ם שלשה שאכלו יחד וא' מהם נזהר מפת של עכו"ם ואחרים אינם נזהרים אע"פ שאין אותו שנזהר יכול לאכול מפת של עכו"ם כיון שאותו שאין נזהר יכול לאכול מפתו מצטרפין זה עם זה לזימון ומביא ראיה מריש ערכין (דף ג.) הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים פשיטא לא צריכא דכהנים אכלי תרומה וקדשים וזר אוכל חולין מהו דתימא כיון דזר לא מצי אכיל בקדשים לא מצטרף קמ"ל כיון דכהנים מצי אכלי חולין שפיר דמי יש לי ללמוד משם שלשה אנשים המודרין הנאה זה מזה אין מצטרפין לזימון דנהי דמצי לאתשולי השתא מיהא לא אתשלו:

ב גמ' מנה"מ א"ר אסי דאמר קרא גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו א"ר חנן בר אבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מהמברך שנאמר גדלו לה' אתי:

הלכה ג

ת"ר השמש שעומד על שנים אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות עומד על שלשה אינו אוכל עמהם אא"כ נתנו לו רשות מכאן משמע שמצוה לחזר אחר שלשה כל מה שיכולין משום ברכת זימון דברוב עם הדרת מלך וכן משמע נמי בפ' כל הבשר (חולין דף

קו.) דאמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא קמיה דר' אמי ור' אסי אייתי לקמייהו כלכלה דפרי ואכלו ולא יהבו לי וקאמר ש"מ אין מזמנין על הפירות דאי מזמנים על הפירות היו נותנין לו כדי שיברכו בשלשה:

הלכה ד

ת"ר נשים מזמנות לעצמן [ועבדים מזמנין לעצמן] נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין משמע הכא דנשים חייבות בזימון ומזמנין לעצמן ותימה שלא נהגו כן י"ל הא דקתני נשים מזמנות לעצמן היינו אם רצו לזמן וכן משמע לשון הברייתא מדקתני בסיפא נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין משמע הא דקתני ברישא נשים מזמנין היינו אם רצו לזמן אבל חובה ליכא וגם מדמייתי מיניה גמרא ראיה לשנים משמע דומיא דשנים אם רצו אבל חובה לא והא דאמרי' בערכין (דף ג.) הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים וקאמר הכל לאתויי נשים לא לענין חובה קאמר אלא רצו לזמן מזמנין ונ"ל ההיא דערכין ע"כ לחיובא הוא דמרבי להו מדקתני הכל חייבין ועוד דומיא דכהנים לוים וישראלים ועוד כיון דנשים חייבות בבהמ"ז או מדאורייתא או מדרבנן למה לא יתחייבו בזימון כמו אנשים ומה שהביא ראיה מסיפא דברייתא רצו לזמן אין מזמנין משמע דרישא נמי רשות קאמר לאו ראיה היא דלעולם רישא חובה קתני וסיפא אשמעינן דאפי' אם רצו מוחין בידם משום פריצותא והא דמדמי להו לתרי בתר דמסיק דעות שאנו ויצא מכלל שני אנשים חזרו נמי לענין חובה כשלשה:

הלכה ה

אמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו כאחת ויצא אחד מהן לשוק קורין לו ומזמנין עליו ואמר אביי והוא דקרו ליה ועני שצריך להודיעו שיתכוין שיצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון אמר מר זוטרא לא אמרן אלא שלשה אבל עשרה (אין להזכיר) עד דניתי דאין להזכיר שם שמים עד שיהא אצלם:

הלכה ו

אמר אביי נקטינן שנים שאכלו מצוה לחלק פירש"י בין ברכת המזון בין ברכת המוציא והעולם לא נהגו כן וגם רש"י עצמו לא שמענו שהיה נוהג כן בברכת המוציא וכן עובדא דבר קפרא ותלמידיו דלעיל פ"ו (דף לט.) שנתן רשות לאחד מהם לברך להוציא את כולן ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה היינו משום דבתחלת הסעודה כשהן מסובין וקבועים יחד דעתם להצטרף הלכך כל א' יוצא בברכת חבירו אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקין זה מזה הלכך כלאחד מברך לעצמו. וה"ר יוסף פי' בשם רשב"ם משום דבהמ"ז דאורייתא אבל ברכה ראשונה דרבנן לא אחמור כולי האי ויוצא

האחד בברכת חבירו. תנ"ה שנים שאכלו מצוה ליחלק בד"א ששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא מכאן רוצים להביא ראיה דאשה יוצאה בבהמ"ז בשמיעה אע"פ שאינה מבינה לה"ק ואינה צריכה לברך בלשון שהיא מכירה ואין ראיה מכאן דדלמא מיירי הכא שבור מבין לשון הקודש אבל אינו יודע לברך ורש"י הביא ראיה מדתנן במגילה (דף יז.) הלועז ששמע אשורית יצא אע"פ שאין מבין הלשון ויש לדחות דפרסומי ניסא שאני כדאמר התם רבינא האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן מאי ניהו אלא פרסומי ניסא שאני:

הלכה ז

אמר רבא הא מלתא אמרית ואיתמר במערבא משמיה דר' זירא כוותי שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים שנים אין מפסיקין לאחד פירש"י דרך ארץ הוא שאחד מפסיק סעודתו לשנים עד שיזמנו עד הזן אבל שנים אין להם להפסיק לאחד אם לא שירצו לעשות לפנים משורת הדין והרב רבי יונה ז"ל כתב דהאחד חייב להפסיק והראב"ד ז"ל כתב לכאורה משמע דאם לא היה פוסק לא היו מזמנין עליו ולא היא אלא הם מזמנין עליו אע"ג דדעתו לאכול אבל [שהוא] צריך להפסיק כדי שיצא עמהן ידי זימון שכבר נתחייב בו:

הלכה ח

יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדיפתא כרכו ריפתא בהדי הדדי אמרי הא דתנן שלשה שאכלו חייבין לזמן ה"מ היכא דאיכא גדול אבל אנן חילוק ברכות עדיף לן בריך איניש לנפשיה אתו לקמיה דמרימר אמר להו ידי ברכה יצאתם ידי זימון לא יצאתם וכי תימרו ניהדר ונזמן אין זימון למפרע:

הלכה ט

בא ומצאן שהן מברכין מה עונה אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקאמרי נברך והא דאשכחינהו דקאמרי ברוך אשכחינהו דקאמרי נברך אומר ברוך ומבורך אשכחינהו דקאמרי ברוך עני אמן. כתב בעל ה"ג ואי הוו עשרה אומר איהו ברוך אלהינו (ברוך שמו) ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם אינם עשרה יאמר ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד:

הלכה י

תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותני אידך הרי זה מגונה לא קשיא הא בשאר ברכות והא בבונה ירושלים פיר"ח וה"ג דלאו דוקא נקט בונה ירושלים אלא כל סיום ברכה כעין בונה ירושלים דליכא למימר דוקא בונה ירושלים משום היכרא

דפועלים דהא לרב אשי דעני ליה בלחישה מאי איכא למימר אלא ודאי כל סיום ברכות כעין ישתבח דהוי סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה וכן יהללוך דהלל וסוף ברכות דשמונה עשרה וכן אמן אחר גאל ישראל ואין בזה הפסק כיון דצריך הוא לאומרו וכן פירש"י. ובה"ג מפרש טעם דודאי על הפירות ועל המצות אם עני אמן אחר נפשיה הוי דרך בורות שכן דרך בורים דמשתעי בתר ברכה והדר טעמי אבל בסוף ברכה הרי זה משובח והא דנקט הכא בונה ירושלים לרבותא נקטיה אע"ג דאיכא הטוב והמטיב בתריה יש לו לענות אמן וגם משום דאיירי הכא בברכת המזון נקט בונה ירושלים וכן משמע בירושלמי דפרק אין עומדין דקאמר התם תני בר קפרא הפורס על שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביאים והמברך על כל אחת מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמן ואם ענה ה"ז בור ואי תימא אית תני תנא ה"ז חכם אמר רב חסדא מ"ד ה"ז בור בעונה על כל ברכה וברכה מ"ד ה"ז חכם בעונה בסוף כתבו הגאונים רב יהודאי ורב האי ז"ל שאחר אכילת פירות וכיוצא בהם דבר הצריך לברך אחר אכילתו צריך גם לענות אמן אחר ברכתו אחרונה כיון שהוא סוף הענין והרמב"ם ז"ל כתב דוקא כשאומר שתי ברכות או יותר אבל בברכה אחת אין לו לענות אמן אחריה אפילו בסוף:

הלכה יא

אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה והאורח מברך כדי שיברך לבעה"ב מאי מברך י"ר שלא יבוש בעה"ב בעוה"ז ולא יכלם לעוה"ב ורבי מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן במעשה ידיו ולא יזדקק לפניו ולא לפנינו שום דבר והרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם ואפי' בעה"ב גדול מן האורח כדאשכחנא לעיל (דף מג.) גבי ר' חייא ורב דהוו יתבי בסעודה קמי רבי ואמר ליה רבי לרב לברך ומיהו אם בעה"ב רוצה לוותר בברכתו יברך בעצמו:

הלכה יב

עד היכן ברכת זימון פירש"י שצריכין להיות שלשה וכשהם שנים לא יאמרוה רב נחמן אמר עד נברך פירוש עד ועד בכלל רב ששת אמר עד ברכת הזן דגם היא מברכת הזימון וקשה לפירושו דקי"ל כרב ששת באיסורי ולדידן כל יחיד מברך ברכת הזן ועוד דבכל דוכתין תנן שלש ברכות [ועוד] לקמן (דף מח:) אמרינן וברכת זו ברכת הזימון אלהיך זו ברכת הזן אלמא ברכת הזן לאו היינו ברכת הזימון ונראה לפרש עד היכן ברכת הזימון אדלעיל קאי דאמרי' שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים כלומר שמפסיק לברך ברכת

זימון ואח"כ יחזור ויאכל וקאמר עד היכן ברכת זימון רב נחמן אומר עד נברך ואח"כ יתחיל לאכול רב ששת אומר עד הזן והזן בכלל משום דנברך אינה ברכה הלכך מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחת כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו ולאו משום דחשוב ברכת הזן ברכת הזימון דהא כל יחיד נמי אומר הזן אלא לענין זה שיפסיק עד שיברכו ברכה אחת לימא כתנאי דתני חדא ברכת המזון שתים ושלש ותניא אידך שלשה וארבעה (ואחד מפסיק לשנים) סברוה דלכ"ע הטוב והמטיב לאו דאורייתא מ"ד שתים ושלש קסבר [אחד מפסיק לשנים] עד הזן שתים להפסקה שלש לשאר יחיד מ"ד שלש וארבע קסבר עד נברך שלש להפסקה וארבע לברכת המזון עם הזימון והיינו אליבא דמ"ד לקמן חוזר למקום שפסק ולמ"ד חוזר לראש אליבא דרב ששת מוקי לה הכי שלש בפועלים וארבע בשאר אדם דהטוב והמטיב דאורייתא למ"ד שתים ושלש דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שתים בפועלים שלש בשאר אדם ובירושלמי גרסינן שלשה שאכלו כאחד ובקש אחד מהם לילך בי רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו ואיזוהי ברכה ראשונה דבי רב אמרי ברכת הזימון ר' זירא בשם ר' ירמיה אמר הזן את הכל ואפשר לפרש זה באחד מפסיק לשנים שבקש אחד מהם לצאת מפסיק לשנים ואח"כ יחזור ויגמור סעודתו וקשה לי לפירוש זה דלא הוה ליה למימר עד היכן ברכת הזימון בסתם כיון דלא קאי אלא אאחד מפסיק לשנים ועוד קשה מה שצריך לפרש דהני ברייתות קיימי אאחד מפסיק לשנים. ורב אלפס ז"ל פירש בענין אחר על פי הירושלמי ועל פי גירסת רוב הספרים שכתוב בהן נימא כתנאי דתני חדא שנים ושלשה מברכין ברכת הזימון ותניא אידך שלשה וארבעה והכי פירושו עד היכן ברכת הזימון כלומר שאם אכלו שלשה והוצרך אחד מהם לצאת שישב עד שיגמרו אותה ברכה רב נחמן אומר עד נברך כלומר עד שאמר ברוך הוא אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו שזו היא ברכת הזימון רב ששת אמר עד הזן את הכל נימא כתנאי דתני חדא שנים ושלשה מברכין ברכת הזימון ותניא אידך שלשה וארבעה פי' שנים ושלשה שאכלו ואין אחד מהם יודע ברכת המזון כולה בברכותיה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע השנית והשלישי יודע השלישית וקאמר דחייבין בברכת המזון לפי שכל אחד מברך ברכה שלו ונמצאת ברכת המזון עולה משנים מהן או שלשה וגמרינן מיניה דברכת המזון עם ברכת הזימון אינה כי אם שלש ברכות בלבד לפיכך אינה נחלקת אלא לשלשה אנשים בלבד ולאידך ברייתא עם ברכת הזימון הן ארבע ברכות וקי"ל כר"נ דאמר עד נברך וכן עמא דבר דכל אחד מברך ברכת הזן אלמא ברכת הזן אינה בכלל ברכת הזימון. להיכן הוא חוזר לפירש"י ולפר"י קאי אאחד מפסיק לשנים ופירש"י מיבעי ליה אליבא דרב ששת דאמר ברכת

הזימון עד הזן והוצרך זה להפסיק אכילתו להיכן הוא חוזר לברך רב חסדא אומר חוזר לראש לתחלת הזן שהרי נתחייב בזימון שהרי הוקבע לשלשה ורבנן סברי למקום שפסק לברכת הארץ כשאר יחיד מה שפירש אליבא דרב ששת ולא פירש אליבא דרב נחמן משום דמסתבר דלא מחייב לומר נברך אע"פ שכבר נתחייב בזימון דאינה ברכה ליחיד ורב אלפס ז"ל פירש להיכן הוא חוזר אותו שהוא אומר נברך שאכלנו משלו רב זביד משמיה דאביי אומר חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו משלו פעם אחרת ורבנן אמרי למקום שפסק ואומר ברוך (הוא) שאכלנו משלו ובטובו חיינו אבל באחד המפסיק לשנים ליכא למיבעי להיכן הוא חוזר דהא איהו פסיק ליה הלכתא כרב נחמן שאין מפסיק כי אם עד נברך וראיתי כתוב משום רב האי שאחד המפסיק לשנים צריך לברך המוציא וכן כתב הראב"ד ז"ל דכיון שהפסיק יצא ידי ברכה למפרע וצריך ליטול ידיו ולבצוע דהוה ליה כבני חבורה שעקרו רגליהם לצאת לקראת חתן (בפסחים דף קא:) וצריכין ברכה למפרע וכשחוזרים צריכין ברכה לכתחלה ועוד כיון שהפסיק אכילתו בבהמ"ז מיכל וברוכי בהדי הדדי אי אפשר (נ"א ועוד) איך יתכן שיאכל באמצע הברכה כי הזימון אחת מן הברכות ואיך יברך ברכה אחת ויאכל ואח"כ ישלים הברכות. ונ"ל דלישנא דמפסיק לא משמע כדבריהם ז"ל דלדבריהם אין כאן הפסק סעודה אלא סעודה אחרת היא לגמרי ולא דמי לבני חבורה שעקרו רגליהם דהכא אינו זז ממקומו גם אין כאן היסח הדעת ולא דמי למיכל וברוכי בהדי הדדי שהרי אינו מברך אלא מפסיק סעודתו כדי שיזמנו עליו וכן כתב בה"ג היכא דבעי למיפק חד מינייהו ובעי חבריה למעבד לפנים משורת הדין פסקין סעודתייהו ומזמנין עליהם עד הזן וגמר איהו ברכה כולה ונפיק וחוזרין ואוכלין וגומרין סעודתן ומברכין אלמא שאין צריכין ליטול ידיהם ולברך המוציא אבל לענין חזרה להיכן הוא חוזר בזה לא דבר בה"ג כי הוא פירש להיכן הוא חוזר כמו שפירש רב אלפס ז"ל דמיירי באותו שאומר ברוך שאכלנו משלו ואפשר דאע"ג שפירש דפסקין סעודתייהו עד הזן מ"מ כיון שאכלו אח"כ צריכים לברך ברכת הזן דשלש ברכות דאורייתא נינהו ולא מיסתבר שיצאו ידי ברכת הזן במה שהפסיקו לשלישי באמצע סעודתן וכדאי לסמוך על רב אלפס ועל ה"ג ויחיד המפסיק לשנים צריך שיחזור לתחלת ברכת הזן דנהי דיצא ידי זימון במה שאכל במה שהפסיק להם מ"מ שלש ברכות צריך לברך על מה שאכל אחריהן:

הלכה יג

ת"ר מהו אומר בבית האבל הטוב והמטיב ר' עקיבא אומר ברוך דיין האמת ות"ק הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב מר זוטרא איקלע לבי רב

אשי איתרע מלתא בבריה פתח ואמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט צדק ולוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עבדיו ועמו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות ישראל הוא יגדור פרצה זאת מעלינו ומעל האבל הזה לחיים ולשלום הרחמן הוא ימלוך עלינו לעולם ועד. בעל ה"ג כתב שאין לומר לוקח נפשות במשפט וכן רב אלפס לא כתבו בהלכותיו משום דאמרי' בשבת פ' במה בהמה (שבת דף נה:) דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ואין נראה שאין למחקו בכך וכן עמא דבר:

הלכה יד

ת"ר אין מכבדין בדרכים ולא בגשרים ולא בידים מזוהמות אלא בפתח שראוי למזוזה אין מכבדין בדרכים וא"ת הא אמרי' בשבת פ' במה בהמה (שבת דף נא:) לוי בריה דרב הונא בר חייא ורבה בר רב הונא הוו קאזלי באורחא קדמיה חמריה דלוי לחמריה דרבה בר רב הונא בעא לאפוקי מדעתיה דרבה וכו' אלמא משמע שצריך לכבד בדרכים ואמר נמי בפרק אמר להם הממונה (יומא דף לז.) וכן מצינו בשלשה מלאכים שבאו אצל אברהם מיכאל באמצע וגבריאל בימינו ורפאל בשמאלו וי"ל אם מתחלה נועדו ללכת יחדיו אז מכבדים אף בדרכים אבל אם לא נתחברו יחד אלא פגעו זה בזה והיה להם דרך למקים אחד אין צריכין לכבד זה את זה. ולא בידים מזוהמות והא דאמרינן לעיל בזמן שהן חמשה מתחילין מן הגדול היינו משום כבוד הברכה אבל לאחר שרחץ הגדול אין צריכין לכבד זה את זה:

הלכה טו

א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע ואם תאמר האמרינן בפסחים (דף קו.) גבי רב אשי דאיקלע למחוזא וכו' חזייה להההוא סבא דקגחין ושתי אלמא שמותר לשתות קודם המברך וי"ל היה מסרהב ומכין עצמו לשתות אבל לא [היה] שותה ועוד יש לחלק בין המוציא לקידוש דאמרי' בפ' ראוהו ב"ד (ראש השנה דף כט:) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אא"כ אוכל עמהם הלכך יש לו לטעום קודם אבל קידוש יכול להוציא אע"פ שיצא כבר הלכך אין צריך לטעום כלום: ירושלמי אמר רבה בשם רב המסובין אסורין לטעום עד שיטעום המברך ריב"ל אומר שותין אע"פ שלא שתה מה פליגי לא מה דמר רב שהיו כולם זקוקים לככר א' מה דמר ריב"ל כשהיה כל אחד כוסו בידו השתא ניחא דאותו סבא היה כוסו לפניו מהתם משמע דא"צ המברך להטיל מכוסו לכל כוס אחד ואחד ובלבד שלא יהו כוסות שלהם פגומים אבל אם היו פגומין צריך לשפוך מכוס של ברכה לתוך כל כוס וכוס

קודם שישתה המברך ואז לא ישתה קודם שישתה המברך וכן בהמוציא יכול כל אחד לטעום מככר שלו אם אינן זקוקים לככר אחד ובלבד שיהיה לכל אחד ואחד משנה לחם בשבת:

הלכה טז

ת"ר שנים ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין והבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו וכדבצע איבעי ליה למבצע מהיכא דבשיל שפיר (חלק דף קב:) רבה בר רב הונא עסיק ליה לבריה בי רב דניאל בר רב קטינא קדים וקא מתני ליה לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין ורב חסדא אמר מפי רוב העונין שכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה:

הלכה יז

ת"ר אין עונין לא אמן חטופה כאלו האל"ף נקודה בחטף ולא אמן קטופה שאינו מזכיר כל האותיות ולא אמן יתומה ירושלמי סוף פ' אלו דברים איזו היא אמן יתומה א"ר אבא דין דיתיב למברכה [והוא ענה] ולא ידע למה הוא עונה והא דאמרי' בפ' החליל (סוכה דף נא:) גבי דיופלסטין של אלכסנדריא של מצרים החזן היה עומד על הבימה ומניף בסודרים בשעת גמר ברכה כדי שיענו אמן התם היו יודעים סדר הברכות ועל איזו ברכה עונין אמן אי נמי כבר התפללו ולא היו חייבים באותה ברכה ולא אמן קצרה ולא יזרוק ברכה מפיו פי' לא ימהר להוציא הברכה מפיו אלא יברך במתון ובכוונה בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו שנותיו קצרה יתקצרו ימי. וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו ובלבד שלא יאריך יותר מדאי כדאמר לעיל:

הלכה יח

רב ושמואל כרכי רפתא אתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב ואכיל אמר ליה רב מאי דעתיך לאיצטרופי בהדן אנן גמר לנו סעודתנו אמר ליה שמואל אילו מייתי לי ארדילייא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן והכי הלכתא דרב נמי לא פליג עליה הילכך שנים שאכלו ואחר כך בא שלישי ואכל קודם שאמרו שנים הב לן ונבריך מצטרף עמהם והלכתא גדול מברך אע"ג דאתא בסוף סעודה:

הלכה יט

גרסי' בפ' בני העיר (מגילה דף כח.) אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל ת"ח שמברך לפניו אפי' כהן [גדול] עם הארץ אותו ת"ח חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל

תקרי משנאי אלא משניאי אבל כהן תלמיד חכם מצוה לאקדומי דאמר מר הנזקין (דף נט:) וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון:

הלכה כ

והכותי מזמנים עליו וה"מ באותו הזמן אבל עכשיו עכו"ם גמורים הם ואין מזמנים עליהם ואמאי לא יהיה אלא עם הארץ ותניא אין מזמנין על עם הארץ (בחבורה) אמר אביי בכותי חבר והאידנא אינן נזהרין מלזמן על עם הארץ גמור וכרבי יוסי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו והכי נמי אמרינן בפרק בתרא דחגיגה (דף כב:) כמאן מקבלין האידנא סהדותא מעם הארץ כרבי יוסי ואף על גב דאמרינן בפרק ואלו עוברין (דף מט:) דאין מוסרים עדות לעם הארץ וגם ר"ח כתב דהאידנא לא רגילי רבנן בהכי דמזמני אפי' עם עם הארץ ברור והרב ר' שמעון ז"ל פירש דלית הלכתא ככל הני דקי"ל היודע למי מברכין מזמנין עליו ולא נהירא דלא דמיא להא שמעתתא כלל דעם הארץ פשע במה דלא למד. תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו מצוה דרבים שאני דאלים עשה דרבים דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל דהיינו עשה דמקדשין את השם בעשרה ברבים ואפילו הוי מלתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה אפ"ה דחי עשה דיחיד דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה דמשמע דבכל ענין איירי מכאן תשובה לבה"ג שכתב שאם נקבר לו לאדם מת ביו"ט האחרון של חג שהוא מדרבנן דאתי אבילות יום ראשון שהוא דאורייתא ודחי עשה דרבים שמחת הרגל דיו"ט האחרון דרבנן דהכא משמע דעשה דרבים דרבנן דחי עשה דלעולם בהם תעבודו ועוד לא מצינו אבילות יום ראשון דאורייתא דדווקא אינות יום ראשון דאורייתא לענין אכילת קדשים ומעשר שני כדפרישית לעיל בסוף היה קורא. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכים מזמנים עליו פר"ת ז"ל הא דקאמר לית הלכתא ככל הני שמעתתא קאי אהא דאמר רב יהודה תשעה נראין כעשרה מצטרפין ואהא דא"ר אמי שנים ושבת ואהא דשני תלמידים ואהא דאמר רב הונא תשעה וארון ואהא דקטן פורח והך ברייתא דאין מדקדקין בקטן מוקי לה רב נחמן בקטן פורח ואינו יודע למי מברכין א"נ כשאין פורח אלא שיודע למי מברכים אבל לא קאי אהא דריב"ל קטן המוטל בעריסה עושין אותו סניף לעשרה אפילו אינו יודע למי מברכים ולמי מתפללין דרב נחמן ס"ל כריב"ל בברכת המזון דאמר קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו דמשמע הא אם יודע למי מברכין מזמנים עליו ובתפלה

נמי אפשר דלא פליג עליה דאפילו אינו יודע מצי סבר מצטרף לתפלה מדקאמר קטן היודע למי מברכים מזמנין עליו ולא איירי בסניף לעשרה אלמא סבר דאפי' אינו יודע עושין אותו סניף לעשרה דכולה שמעתתא מוכחא דזימון חמור מסניף עשרה מה שנהגו להתפיס לקטן ס"ת או חומש לא מוכח בשמעתתא אלא בפרקי דרבי אליעזר איתא גבי עיבור שנה מתוך אותו מדרש החמירו גם כאן אע"ג דלא דמי אהדדי דהתם לאו דבר שבקדושה הוא וכן פירש רב האי גאון דקטן עולה למנין עשרה ויראה דהיינו טעמא דאמרינן דאפילו מוטל בעריסה מצטרף דכל בי עשרה שכינה שרויה דמונקדשתי בתוך בני ישראל ילפינן דאומרים קדושה בעשרה ל"ש גדולים ול"ש קטנים קרינן ביה בתוך בני ישראל ובלבד שיהו תשעה גדולים אבל טפי מאחד לא כדאמרינן גבי עבד דטפי מאחד ליכא ליקרא דשמיא לצרפו ועבד נמי איתיה בכלל ונקדשתי דשכינה שרויה אכל מחויבי מצות בני ברית ודווקא להצטרף אבל לאפוקי אחרים ידי חובתן לא דהא אמרינן בשילהי ראש השנה (דף כט.) דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן והא דסלקי קטן ועבד ואשה דליתנהו בתלמוד תורה למנין שבעה (במגילה דף כג.) משום דס"ת לשמיעה קאי וברכה אינה לבטלה דלא מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה אלא אשר בחר בנו ואשר נתן לנו עד הנה דברי ר"ת ז"ל ואף על פי שהתיר ר"ת לעשות קטן סניף לעשרה ולתפלה בלא חומש בידו הוא לא היה נוהג לעשות כן ומה שנהגו לאחוז חומש בידו לא מצינו בשום מקום רק בפירקי דרבי אליעזר לענין עיבור שנה ושם מזכיר ס"ת והכי איתא התם בשלשה מעברין את השנה רבי אליעזר אומר בעשרה ואם נתמעטו מביאין ס"ת וכו' ואין מזכיר שם שהקטן אוחז ס"ת ואפילו אם ישנו בשום מקום לענין תפלה היינו דווקא בס"ת וחומש אחד מחמשה חומשי תורה העשויין בגליון אבל בחומשים כעין שלנו לא היו בימי חכמים ומה שיש בירושלמי קטן וס"ת עושין אותן סניפין היינו קטן או ס"ת וס"ת היינו כעין תשעה וארון כעין גמרא דידן ולית הלכתא הכי ויש ירושלמי שכתוב בו קטן וס"ת עושין אותו סניף וזה משמע קצת כמנהג העולם או שמא רוצה לומר קריאת התורה שעולה למנין שבעה. וה"ר יוסף ז"ל כתב דמסתברא דרבי יהושע בן לוי סבר כרב אשי דפליג על מר זוטרא לעיל בריש פירקין (דף מה:) גבי קורין לו ומזמנין עליו דמיקל טפי בעשרה מבזימון שלשה והתם פסקינן כמר זוטרא דמחמיר בעשרה הלכך אין הלכה כרבי יהושע בן לוי ור"ח ז"ל פירש הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו היינו כשנכנס בשנת י"ג ולא הביא שתי שערות ידועות שעדיין הוא קטן ואעפ"כ כשהוא בן י"ג מזמנין עליו אבל פחות מכן אין מזמנין עליו כלל והא דמייתי עובדא דאביי ורבא לאו לזמוני עלייהו אלא אגב

דאיירי בקטן היודע למי מברכים מייתי הך עובדא להודיע שהיו חריפים בקטנותם. ורב אלפס ז"ל כתב ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דקרי ליה קטן אפי' בן עשרה ובן תשעה כשיודע למי מברכים מזמנים עליו והכי חזינן לגאון. ובירושלמי גרסי' אמר רבי יוסי כמה זימנין אכלי' עם ר' תחליפא אבא ועם ר' חנינא בר סיסי חביבי ולא זמינו עלי עד דאייתי ב' שערות הלכך המחוור שבכולן אין עושין קטן סניף לעשרה לברכת המזון ולתפלה ולשלשה עד שיביא שתי שערות:

הלכה כא

אמר רב יהודה בר שילת משמיה דרב תשעה שאכלו דגן ואכל א' ירק מצטרפים ואפי' טבל עמהם בציר או שתה כוס אחד עמהם מצטרף ואפי' שבעה שאכלו דגן ושלשה ירק מצטרפים אבל ששה לא דרובא דמינכר בעינן והוא הדין שנים דגן ואחד ירק אבל איפכא לא. ירושלמי תנא שנים פת ואחד ירק מצטרפין מתני' כרשב"ג דתניא רשב"ג אומר עלה [למטה] והסב עמהם אפי' לא טבל עמהן אלא בציר ואפי' לא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרפין. ורב אלפס ז"ל כתב דקאמרי רבנן דוקא איצטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אין מצטרף עד שיאכל כזית דגן ולא ידענא מנא להו הא וקשה לדבריו דלעיל בריש פירקין (דף מה:) פסקינן הלכתא כמר זוטרא דמחמיר בעשרה טפי מבשלשה ונוכל לדחוק ולומר דהתם בעינן הסיבה צריך שישבו עשרה כאחד ובענין אחר לא שריא שכינה אבל הכא לענין שלשה שהן מועטין צריך שיאכלו כולם מיהו סוגיא דשמעתין לא משמע הכי דמשמע דלא בעינן שיאכל כזית דגן אלא להוציא הרבים ידי חובתן דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן: כתב בעל ה"ג דמי שאכל כזית דגן אינו מוציא אלא אותם שאכלו שיעורא דרבנן וליתא דהא ינאי וחביריו אכלו כדי שביעה ולכ"ע אם אכל שמעון בן שטח כזית היה מוציאן ואע"פ שהם אכלו שיעורא דאורייתא והוא לא אכל אלא שיעורא דרבנן [היה] מוציאן משום דאפי' לא אכל כלל יכול להוציאן כדאמר בר"ה פרק ראוהו בית דין (ראש השנה דף כט:) בכל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין וטעמא משום דכל ישראל כולן ערבין זה בזה ומיהו ברכת הלחם והיין שרוצים ליהנות מן העוה"ז ואסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה אינו מוציא אא"כ צריך לה המברך אבל קידוש וברכת מצה שאינה אלא מצוה מוציא אע"פ שיצא והוא הדין ברכת המזון וא"צ כזית דגן אלא כדי שיוכל לומר שאכלנו אבל להוציא אותם שנתחייבו מן התורה יוכל להוציאם אפי' בלא אכילה מיהו בירושלמי בפ' מי שמתו גרסי' תניא כל מצות שאדם פטור מהם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והתנינן כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את

הרבים ידי חובתן הא חייב אפי' יצא מוציא א"ר אילעאי שאני ברכת המזון דכתיב בה ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא מברך ואפשר דמדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא ומצוה מן המובחר אם כולן יודעים לברך שיברך אותו שאכל כדי שביעה ואם אינם יודעים יברך מי שאכל כזית להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה עד שיאכל כזית דגן. אבל שתיה ועלה של ירק לא מהני דבעינן אכילת דבר שראוי לומר עליו שלש ברכות או שמא ברכה אחת מעין שלש שפיר דמי מדנקט כזית דגן ולא נקט כזית פת וטעמא כיון דאיכא אכילה ואיכא ברכה דאורייתא שפיר דמי:

הלכה כב

אמר רב נחמן משה תיקן להם ברכת הזן בשעה שירד להם המן יהושע תיקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמך [ועל ירושלים עירך] ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. ולא בעי למימר שלא ברכו אותה ברכה עד דוד ושלמה דהא לקמן דרשינן כולהו מקרא אלא דוד ושלמה תקנו המטבע לפי מה שנתוסף טובה לישראל. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה בהרוגי ביתר וקבעוה בברכת המזון שכולה הודאה ואמרי' בירושלמי כשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולכך סמכוה אצל בונה ירושלים: ת"ר סדר ברכות כך הוא ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה [ואומר קדושת היום באמצע] כתב רב אלפס שאומרים נחמנו ה' אלהינו בציון עירך והעלנו בתוכה ונחמנו בה כי אתה בעל הנחמות ברוך מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים ורש"י לא כתב כך דרחם נמי היינו נחמה אלא הכי קאמר אינו צריך להתחיל ולסיים בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה היינו בתיקון הברכה דבנין ירושלים קרוי נחמה בין שיתחיל ברחם בין שיתחיל בנחמה וה"ר יוסף ז"ל פי' דרחם הוא לשון תפלה ואין לומר בשבת לשון תפלה אבל נחם אינו לשון (תפלה) [תחנונים] אלא כמו הנחם על הרעה לעמך ולא נהירא דהכל לשון תפלה זה כמו זה ואמרי' נמי בירושלמי דשבת פ' אלו קשרים תניא אסור לאדם לתבוע (כל) צרכיו בשבת ר' זירא שאל לר' חייא ברבי אבא מהו מימר רוענו. זוננו פרנסנו בשבת אמר ליה טופס ברכות כך הוא וכל שכן רחם שאינו כל כך לשון תפלה יותר מנחם. מה שכתב רב אלפס ז"ל שחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים הקשה עליו רבי אפרים מהא דאמרי' לקמן דאין חותם מושיע בני ישראל ובונה ירושלים לפי שאין חותמים בשתים ומנחם עמו ובונה הוי נמי שתים ויש מתרצים דאם היו אומרים מנחם עמו ובונה ירושלים הוו שתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא היא שינחם עמו ע"י

הבנין וה"ר יונה ז"ל היה אומר שגם זה חשוב כשתים כמו שמצינו בהבינו לעיל (דף כט.) שתיקנו וישמחו צדיקים בבנין עירך שהוא מעין ב' ברכות עלהצדיקים ולירושלים אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוה כחותם בשתים דירושלים וציון חדא הוא: תנא ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכיר בה ברית ר' יוסי אומר צריך להזכיר בה תורה הני תנאי לא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בשלש בריתות וזו בשלש עשרה ר' אבא אומר צריך שיאמר הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מאחת ומי שלא אמר כל עיקר ה"ז מגונה וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע בני ישראל בבונה ירושלים ה"ז מגונה וכל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו פירש ר"ח ז"ל וכן בכולהו אם לא אמר לא יצא ידי חובתו: ת"ר מהו חותם בה בונה ירושלים ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אף מושיע ישראל רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא פתח בחדא וסיים בתרתי אמר רב חסדא גבורתא למיחתם בתרתי והא תניא רבי אומר אין חותמין בשתים ומסקינן אפי' פתח ברחם על ישראל עמך חותם בונה ירושלים שנאמר בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס: גופא רבי אומר אין חותמין בשתים איתיביה לוי לרבי על הארץ ועל המזון ארץ דעבדא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דעבדא פירות מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים מקדש ישראל ור"ח ישראל דקדשינהו לר"ח מקדש השבת ישראל ור"ח אמר ליה חוץ מזו ומאי שנא התם חדא מלתא היא שמברך הקב"ה שמקדש השבת ור"ח אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים תרי מילי נינהו אמר רבה בר בר חנה הטוב והמטיב צריכה מלכות מאי קמ"ל כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה הא א"ר יוחנן חדא זימנא א"ר זירא לומר שצריכה שתי מלכיות חדא דידה וחדא דבונה ירושלים כדמפרש ואזיל כיון דתיקנו לומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים ראוי להזכיר בה ג"כ מלכות שלעולם אלא שלא רצו להזכיר מלכות של עולם אצל של בשר ודם ולכן תיקנו להזכיר מלכות בהטוב והמטיב הלכך בבונה ירושלים אין לומר אבינו מלכנו רועינו וכן אין לומר בשבת מלכות עם הקם אי הכי ליבעי ג' חדא דידה וחדא דברכת ירושלים וחדא דברכת הארץ אלא ברכת הארץ מאי טעמא לא משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה א"ה בונה ירושלים נמי לא תיבעי דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה הוא הדין דאפי' בונה ירושלים נמי לא בעי אלא איידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים רב פפא אמר צריכה שתי מלכיות לבר מדידה אגב דתיקנו מלכות כנגד בונה ירושלים תיקנו נמי כנגד ברכת הארץ. אמרינן במדרש

דצריך לומר בה שלש טובות ושלש גמולות ואפ"ה אינה חותמת בברוך דחשיבא מטבע קצרה דמעיקרא לא תיקנו אלא הטוב והמטיב ולבסוף הוסיפו בה דברים הללו:

הלכה כג

יתיב ר' זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל וקאמר קמיה דרב הונא טעה ולא הזכיר של שבת בבהמ"ז אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך מקדש השבת טעה ולא הזכיר של יו"ט אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים טעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא ולא ידענא אי חתם בה אי לא כתב רב אלפס ז"ל דאין לחתום בה ור"י כתב דאין לשנותה משבת ויו"ט ויש לחתום בה אבל שמחה מסתברא שלא יאמר דלא שייך שמחה בר"ח ואי איקלע יו"ט ושבת בהדי הדדי כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ויו"ט לעמו ישראל לששון ולשמחה ולזכרון ברוך מקדש השבת וישראל והזמנים וכן שבת ור"ח ואע"פ שהיא סמוכה לחבירתה פותח בה בברוך כיון שהיא מדרבנן מידי דהוי אהטוב והמטיב ועוד שאינה אלא אקראי בעלמא אמר רב מנשה בר תחליפא משמיה דרב לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ברכת הזן כדאמרי' לעיל (דף כט:) גבי י"ח שאם עקר רגליו חוזר לראש וכאן אין עקירת הרגל אחר אלא סילוק סדר ברכות דאורייתא הוי כמו הפסקה גמורה ויש מפרשים כיון שעדיין לא סיים ברכת הטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ברכת המזון דלא גרע ברכת הטוב והמטיב ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה כל זמן שלא סיים תחנונים א"צ לחזור כל התפלה ה"נ כל זמן שלא סיים ברכת הטוב והמטיב אינו צריך לחזור לברכת הזן אלא חוזר לתחלת בונה ירושלים ולא מסתבר לי דשאני התם דג' ברכות אחרונות חשובות כברכה אחת שהרי אם טעה ולא הזכיר בשים שלום בספר חיים בעשרת ימי תשובה וכן וכתוב לחיים במודים לדברי רבינו יצחק דכתב למעלה (פ"א סי' ט"ז) דמחזירין אותו אינו חוזר לאותה ברכה שדילג בה אלא חוזר לתחלת רצה דהנך שלש חשובות כאחת לענין דילוג וכן בהמ"ז נמי חשובות כולן כברכה אחת וצריך לחזור לראש. אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בבהמ"ז אין מחזירין אותו מאי טעמא בתפלה דלא מצי פטר נפשיה מהדרינן ליה בבהמ"ז דמצי מפטר נפשיה דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל לא מהדרינן ליה לאו משום דמותר להתענות בר"ח דהא אמרינן בפ"ק דמגילה ובמגילת תענית דאסור להתענות אלא הכי קאמר אי בעי לא אכיל דבר שצריך

בהמ"ז דאפשר שיאכל פירות או ירקות רק שלא יתענה אלא מעתה שבתות וימים טובים דלא סגי ליה דלא אכל פת ה"נ דמהדר אמר ליה אין דא"ר שילא אמר רב טעה חוזר לראש משמע הכא דביו"ט לא סגיא דלא אכל פת דבר שצריך לברך אחריו בהמ"ז וקשה דבפ"ב דסוכה (דף כז.) קאמר גבי מתני' דקאמר אמר ר' אליעזר י"ד סעודות חייב לאכול בסוכה דטעמא דר"א תשבו כעין תדורו מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סוכה כן ורבנן דאמרי אין לדבר קצבה סברי כדירה מה דירה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אף סוכה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל ועל כרחך היינו לא אכיל פת כלל דאי אכיל חייב לאכול בסוכה הלכך הא דקאמר הכא יו"ט דלא סגי דלא אכיל היינו דוקא בליל יו"ט הראשון של פסח וליל יו"ט ראשון של חג הסוכות והא דקאמר בפ"ב דביצה (דף טו:) ובפרק אלו דברים בפסחים (דף סח:) גבי יו"ט חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לביהמ"ד דברי ר' יהושע אפשר בבשרא ופרי דאין בהם בהמ"ז ומיהו קשה דמשמע יו"ט דומיא דר"ח ור"ח דוקא ביום דאלו בלילה אפי' בתפלה אין מחזירין אותו דאין מקדשין החדש בלילה הלכך נראה לרבינו יהודה דחייב אדם לאכול פת ביו"ט משום שמחה משום חלקהו חציו לאכילה ועיקר אכילה הוא לחם והא דאמרי' בסוכה מכאן ואילך רשות דאי בעי לא אכיל הכי קאמר רשות משום סוכה ולעולם חובה היא משום שמחת יו"ט וא"ת הא בהא תליא דכיון שהוא אוכל צריך שיאכל בסוכה וי"ל משכחת לה כגון שהוא מצטער מפני ירידת גשמים ואינו חייב לאכול בסוכה אבל חוץ לסוכה חייב לאכול משום שמחת יו"ט ודוקא מלילה ראשונה ואילך רשות אבל בלילה ראשונה בכל ענין חובה ואפי' יורדין גשמים חייב לאכול כזית בסוכה דילפינן מחג המצות:

הלכה כד

עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה. בגמ' קאמר דבקראי פליגי דר"מ סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית ר' יהודה סבר אכילה שיש בה שביעה הוי אומר עד כביצה ונראה דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו מדאמר בפרק מי שמתו (דף כ:) והם מדקדקין בעצמם עד כזית ועד כביצה אלמא דהני שיעורי דרבנן נינהו ואמרי' נמי לעיל בההיא פירקא כגון דאכל שיעורא דרבנן ופירש"י דלא אכל אלא כזית ואמרי' נמי בפ"ב דסוכה (דף כו:) דר' צדוק אכל פחות מכביצה ולא בירך אחריו וה"ה פחות מכזית לר' מאיר ואי כזית או כביצה הוי מן התורה ופחות משיעור זה א"צ לברך כדחזינן בעובדא דר' צדוק א"כ במאי משכחת לה הא דאמרי' בפ' מי שמתו דאכל שיעור דרבנן דחייב אדם לברך מדרבנן והא דאמרי' לעיל (דף מח.) להוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן לאו משום דכזית הוי שיעורא דאורייתא דאפי' לא אכל כלל

יכול להוציא המחויב מן התורה כדפרשינן לעיל (סימן כ"א) ונראה דהלכה כר"מ דאמר בכזית אע"ג דקי"ל דר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה הכא קים ליה ר' יוחנן בשיטתיה דר"מ דאכל כזית מברך עליו תחלה וסוף לעיל (דף לח:) ואמר לעיל אינו מוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן [ועוד] ר' יוחנן אמר מוחלפת השיטה וכן פסקו ר"ח וה"ג ושאלתות דרב אחאי פ' וישמע יתרו דהלכה כר"מ דאמר בכזית אע"ג דלענין יוה"כ בעינן ככותבת (יומא עג:) היינו משום יתובי דעתא וכן לענין שתיה נראה דצריך לברך על היין לאחריו אפי' שתה פחות ממלא לוגמיו אע"ג דלענין יוה"כ בעינן מלא לוגמיו לענין ברכת יין לא בעינן כולי האי כמו שחלקתי לענין אכילה ובפ"ק דעירובין נסתפק רבינו יצחק בדבר זה אם סגי בכזית בשתיה כמו באכילה או שמא כיון דדריש ר"מ ושבעת זו שתיה בעי כביצה כדדריש ר' יהודה ואכלת ושבעת אין שביעה פחות מכביצה או שמא יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה לכך טוב ליזהר שישתה פחות מכזית או רביעית להסתלק מן הספק:

הלכה כה

א מתני' כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו בעשרה אומר נברך אלהינו ולא גרסינן נברך לאלהינו בלמ"ד דגבי שיר והודאה כתיב למ"ד שירו לה' הבו לה' וכן גדלו לה' אתי אבל גבי ברכה כתיב במקהלות ברכו אלהים בעשרה והוא אומר ברכו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא במאה אומר נברך לה' אלהינו במאה והוא אומר ברכו באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל באלף והוא אומר ברכו ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים ברבוא והוא אומר ברכו כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו משלו ר' יוסי אומר לפי רוב הקהל מברכים אמר רבי עקיבא מה מצינו בבהכ"נ אחד מרובים ואחד מועטין אומר ברכו את ה' ר' ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך:

ב גמ' אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל כלומר אע"פ שיש לו לומר ברכו נברך עדיף כדי שלא יוציא את עצמו מן הכלל והכי מסקנא נברך עדיף ואם אמר ברכו אין תופסין אותו על כך ותניא נמי הכי בין שאמר נברך בין שאמר ברכו אין תופסין אותו על כך והנקדנין תופסין אותו בכך ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם בור הוא. ירושלמי שמואל אמר אינו מוציא את עצמו מן הכלל התיבון ה"ז הקורא בתורה אומר ברכו א"ר אבין מכיון דהוא אומר המבורך אינו מוציא עצמו מן הכלל:

הלכה כו

ה"ר יהודה הברצלוני ז"ל כתב בשם רב סעדיה גאון שהעולה לס"ת אחר שאמר ברכו והשומעים עונין ברוך ה' המבורך לעולם ועד גם הוא יש לו לחזור ולומר ברוך ה' המבורך דכי היכי דאמרי' לעיל דהמברך בהמ"ז חוזר למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו כמו שאמרוה אחרים ה"נ חוזר ואומר מה שאמרו האחרים ואע"פ שאומר המבורך לא הוציא עצמו מן הכלל דה"נ המברך כשאומר נברך לא הוציא עצמו מן הכלל ואפ"ה חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו: (תניא נמי הכי) כיצד רבי אומר ובטובו חיינו ה"ז ת"ח ומטובו חיינו ה"ז בור חיינו ה"ז ת"ח חיים ה"ז בור א"ר יוחנן נברך שאכלנו משלו ה"ז ת"ח למי שאכלנו משלו ה"ז בור דמתחזי כמאן דמברך לאינש בעלמא והאי (דאמר) [דאמרי'] למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו נסים שאני דמוכחא מלתא דקודשא בריך הוא דעביד ליה ניסא וא"ר יוחנן אמר נברך שאכלנו משלו ה"ז ת"ח על המזון שאכלנו (משלו) הרי זה בור דמתחזי כמאן דמברך ליה למזון אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא בתלתא דלא אידכר שם שמים אבל בעשרה כיון דאמר אלהינו מוכחא מלתא דתנן כעין שהוא מברך כך עונין אחריו נברך אלהינו אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו משלו: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא וכו' ואוקימנא כר' עקיבא דאמר מה מצינו בבהכ"נ אחד מרובין ואחד מועטין וכן פסיק רבא הלכה כר"ע:

הלכה כז

אמר רבא כי אכילנא ריפתא בי ריש גלותא מברכינן בי תלתא תלתא וליברכו עשרה עשרה שמע ריש גלותא וקפיד וליפקו בברכתא דבי ריש גלותא איידי דאוושא כ"ע לא שמעו אע"פ שנתחייבו בברכת השם בעשרה טוב להם זה ממה שלא היו יוצאין בבהמ"ז שלא היו יכולין לשמוע את המברך:

הלכה כח

אמר רבא תוספאה הני תלתא דכרכי ריפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינהו נפקי בזימון דידיה אע"פ שבירך כבר מצי למימר ברוך שאכלנו דלא גרע מבא בתוך הסעודה ואכל עלה של ירק (לעיל סי' כ"א) שאומר עמהם ברוך שאכלנו מיהו איהו לא נפיק בזימון דידהו לפי שאין זימון למפרע ודוקא שנים עם האחד אבל אם ברכו שנים אין השלישי יכול לזמן עמהם דאי לא תימא הכי א"כ לאשמעינן רבותא טפי וכי תימא דאשמעינן הך רבותא דאפי' אחד אינו יוצא בזימון שנים כיון שבירך דאין זימון למפרע הא מלתא דפשיטא היא דכיון שבירך אין זימון למפרע:

הלכה כט

א מתני' שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק וכן ד' וכן ה' ששה נחלקים עד עשרה עשרה אינן נחלקים עד שיהו עשרים:

ב גמ' מאי קמ"ל תנינא חדא זימנא שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן קמ"ל כי הא דאמר ר' אבא אמר שמואל שלשה שישבו לאכול אין רשאין ליחלק פירוש שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה אינן רשאין ליחלק וחומרא הוא שהחמירו חכמים בדבר וממשנה יתירא שמעינן לה דקתני שלשה שאכלו כאחת ומפרש להו שהתחילו לאכול ובירושלמי גרס בריש פירקין הכא את אמרת חייבין בזימון והכא את אמרת אין רשאין ליחלק כלומר מאי קמ"ל היינו רישא שמואל אמר כאן בתחלה וכאן בסוף ואיזהו בתחלה ואיזהו בסוף תרין אמוראי חד אמר נתנו דעתן לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף ואחרים אומרים אכלו כזית זהו בתחלה גמרו לאכול זהו בסוף והא דפרשינן הכא שברכו ברכת המוציא ועדיין לא אכלו שיעור ברכה היינו כמ"ד אכלו כזית זהו בתחלה וכזית דנקט לאו דוקא אלא לאפוקי ממ"ד נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה דמשמע רק שגמרו בדעתם אע"פ שלא ברכו ברכת המוציא ואי הוי מפרשינן שישבו לאכול אע"פ שלא ברכו ברכת המוציא אז הוי כמ"ד נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה אבל לא מסתברא לפרושי כן דחומרא יתירא היא זאת ורב אלפס גרס שלשה שישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל לעצמו אינן רשאין ליחלק וכן פיר"ח שלשה שאכלו כאחת וכל אחד אוכל מכברו מצטרפין לזימון אבל לשון הירושלמי לא משמע כפירושו אי נמי כי הא דאמר רב הונא שלשה שבאו משלש חבורות אינן רשאין ליחלק א"ר חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם אמר רבא ולא אמרן אלא דלא זימון עלייהו בדוכתייהו אבל אי זימון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו פירש"י אזמון עלייהו בדוכתייהו כגון שנצטרפו אלו עמהן לזימון כדאמר לעיל קורין לו ומזמנין לו ומברכין עליו ואלו לא היו שם אלא כדי נברך וברוך שאכלנו ועכשיו הן באין לברך אין מזמנין דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו והקשה ה"ר יהודה דהא מלתא דפשיטא היא שלא יזמנו עוד שהרי כל אחד ואחד יצא ידי זימון עם חבורתו וגם לא שייך על זה לומר פרח זימון מינייהו שהרי זימנו כבר ולא פרח מהם אלא יצאו ידי זימון כמו אחרים והיאך יצטרפו ויאמרו נברך פעם אחרת ועוד דאין הנדון דומה לראיה שמביא ממטה שחלקוה דפרחה טומאה ישנה ממנה אפי' החזירה דהכא לא שייך חזרה דכיון שנפטרו ידי זימון ואפי' נתקבצו השלשה יחד אין כאן חזרה ופירש הוא דאלו החבורות היו בכל אחת ארבעה ופירש אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחרת וזימנו השלשה

הנשארים והאי דקאמר אזמין עלייהו בדוכתייהו לא שהיו עמהם אלא הכי קאמר זימנו עמהם כאלו היו שם כי נשאר להם כדי זימון פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו הוי כמו מטה שנחלקה שפרחה ממנה טומאה ישנה ולא תחזור עוד אפי' החזירוה הכא נמי לא יצטרפו עוד לזימון ולשון אזמון עלייהו אינו מורה כלל על הפירוש הזה ומה שהקשה הר"י דמלתא דפשיטא הוא שלא יזמנו עוד שהרי כל אחד יצא ידי זימון עם חבורתו לא קשיא מידי דרבותא קמ"ל שאע"פ שאכלו אלו השלשה ביחד אח"כ וגמרו סעודתן שהתחילו עם חבורתן בלא נט"י ובלא המוציא כדמשמע לישנא דמשנה דשלשה שאכלו כאחת דמינה דייקי הך דרב הונא אפילו הכי אינם יכולים לזמן דפרח זימון מינייהו אפי' על מה שאכלו אחר מכן כיון דזימנו כבר על תחלת סעודה וכל אחד חוזר למקום שפסק ועתה מדמה ליה שפיר למטה ישנה דאע"פ שחזרו לחבורה אחרת ואכלו יחד אינם מצטרפים לזימון:

הלכה ל

א מתני' שתי חבורות שאכלו בבית אחד בזמן שמקצתן רואים אלו את אלו הרי אלו מצטרפים לזימון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמם:

ב גמ' תניא היה השמש ביניהם השמש מצטרפן לא מיבעיא שתי חבורות שאכלו בבית אחד אלא אפי' בב' בתים שאין רואים אלו את אלו כלל השמש מצרפן וכן פירש ר"ח דאורחא דמלתא נקט מתני' שתי חבורות אוכלות בבית אחד והוא הדין בשני בתים וכן פירש בעל הלכות גדולות וכן משמע בירושלמי ר' יונה ור' אבא בר' זימנא בשם ר' זירא לשני בתים נצרכה א"ר יונה והוא שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן והא אילין בית נשיא מה את עבדת לון כבית אחד או כשני בתים אם היו דרכן לעבור אלו לאלו מזמן ואם לאו אינו מזמן ור' ברכיה מוקי אמורא אתרעא מיצעא דבי מדרשא והוא מזמן על אילן ועל אילן:

הלכה לא

א מתני' אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכ"א מברכין:

ב גמ' ת"ר יין שלא נתן לתוכו מים מברכין עליו ב"פ הגפן ונוטלין הימנו לידים פירש"י דשם מים עליהם ומי פירות איקרו משמע מתוך פירושו דכל מי פירות ראוין לנט"י אבל משנתן לתוכו מים שם יין עליו ואין נטילה ביין ותימה דבפ' כל הבשר (חולין דף קז.) אמרי' דקפדינן אמנא וחזותא ותנן במס' ידים (פ"א מ"ג) מים שנפל לתוכו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהם פסולין אלמא אפי' מראה מים בעינן ומי פירות אפי' מראה מים אין בהם ושמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהם גרוע ממי פירות שעומדים

במראיתם ושם מים עליהם וטפי נראה כפי' הראב"ד ז"לשפירש האי נוטלין ממנו לידים דקאמרינן הכא לאו נט"י המכשירים לאכילה קאמר דאין נט"י בשום משקה אלא במים לפי שעשו נט"י לחולין כטהרת מקוה לתרומה [ואין עושין מקוה אלא מן המים] דכתיב וידיו לא שטף במים מכאן סמכו (חולין דף קו.) לנטילת ידים אלא נטילה לנקיות בעלמא קאמר וגרסינן בדברי ר' אליעזר ונוטלין הימנו לידים בין ברישא דלא נתן ובין בסיפא דנתן לתוכו מים ואית דגרסי משנתן לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידים ופי' דמיירי במים אחרונים דלאו אורח ארעא דמשי ביה ידיה וחוזר ומברך עליה:

הלכה לב

כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צורכו בפת כמאן כר' אליעזר פסק ר"ח כרבנן וגם ברייתא דבסמוך דאין סומכין את הקערה בפת פליגא אדשמואל הלכך אין הלכה כשמואל מיהו בפ"ב דמס' יו"ט (דף כא:) אמר הני סופלי דחיותא ביומא טבא היכי עבדינן להו ומסיק דמטלטלין אגב ריפתא כדשמואל דאמר שמואל עושה אדם כל צרכו בפת אלמא דסתמא דגמרא סבירא ליה כשמואל ובה"ג גבי הלכות קידוש והבדלה כתב והלכתא כרבנן דאמרי עד שלא נתן לתוכו מים נמי מברכינן עליו בפה"ג [ואין נוטלין הימנו לידים] ואע"ג דאמרי' כמאן אזלא הא דאמר שמואל עושה אדם כל צורכו בפת כמאן כר' אליעזר וקי"ל הלכתא כשמואל ה"מ במידי דלא ממאיס אבל במידי דממאיס לא ונראה דאפי' שמואל מודה דבמידי דממאיס אסור כדמוכח בשבת בפרק במה טומנין (שבת דף נ:) בעו מיניה מרב ששת מהו לפצוע זיתים בשבת פי' ליטול ידיו במים היוצאים מהם שחזקים הם ומעבירים את הזוהמא כדתנן (ע"ג דף עה.) או מולגן במי זיתים אמר ליה וכי בחול מי התירו לך סבר משום הפסד אוכלין נימא פליגי דשמואל דאמר עושה אדם כל צרכו בפת אמרי פת לא מאיסא הני מאיסא והא דקאמר הכא כמאן אזלא הא דקאמר שמואל כר"א ה"ק ר"א ס"ל כשמואל ועדיפא מיניה מתיר אפי' היכא דממאיס הלכך קי"ל כשמואל דהיכא דלא מאיסא עושה כל צרכו בפת ומותר לסמוך הקערה בפת אי לא ממאיס ויש שנוהגים לאכול דייסא וחביצא בפת במקום כף כיון שאוכלין הפת אח"כ במס' סופרים (פ"ג הל' י"ד) גרסינן אין נוהגין בזוי באוכלין ואין זורקין אוכלין ממקום למקום ולא ישב אדם על גב קופה מלאה זיתים ותמרים וגרוגרות אבל יושב הוא [על גבי קופה מלאה קטניות או] על גבי עיגול של דבלה מפני שנהגו כן אין סומכין באוכלין ואין מכסין באוכלים ואין אוכלין אוכלין באוכלין אא"כ ראוין לאכילה פי' שראוין לאכול אלו עם אלו ואוכלן ביחד דאין לפרש שהן ראוין לאכילה דכ"ש אם אינן ראוין לאכילה דמותר להשתמש בהן דכשישתמש מעשה עץ שימש אלמא

אסור לאכול דייסא עם פת במקום כף ואפשר דההיא דמס' סופרים פליגא דשמואל דקתני ואין סומכין אוכלין באוכלין ולשמואל שרי דהא לא ממאיס ואנן קי"ל כשמואל ולא ממאיס הפת שאכל בה דייסא וראיתי גדולים שהיו אוכלין בכל פעם מעט מן הפת עם הדייסא א"ר יוסי בר חנינא מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים מ"ט אמר ר' אושעיא בעינן מצוה מן המובחר. ת"ר ארבעה דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין סומכין את הקערה בפת ואין זורקין בפת כשם שאין זורקין את הפת כך אין זורקין את האוכלין ודוקא מידי דממאיס אבל מידי דלא ממאיס כגון אמגוזי ורמוני וחבושי לית לן בה ושמואל מודה בכל מה ששנינו בברייתא זו בר מאין סומכין דשרי אי לא מאוס. תנו רבנן מושכין יין בצינורות לפני חתן וכלה ומיירי שמקבלן בכלי בפי צנור וזורקין לפניהן קליות ואגוזין בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא חתיכות וגלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים:

הלכה לג

אמר רב יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו מסלקן לצדדין ומברך תני חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן הא דתנא בולען במשקין והא דתנא פולטן במידי דלא מאיס והא דתני מסלקן לצדדין במידי דמאיס פר"ח ז"ל במשקין בולען ואין מברך עליהן משום דאידחו להן מתורת משקין דאינן ראוין לשתות לכל אדם הלכך אין להקפיד על ברכתו אפי' יכול לברך ע"י הדחק ולא משמע הכי דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין אחד שיברך עליהן ובמידי דלא ממאיס הצריכו רבנן לפלוט ולברך ובמידי דממאיס התירו לו לסלקן לצד אחד ולברך ובמשקין שאי אפשר בסילוק לצד אחד התירו לו לבלוע ולברך ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך דשאני הכא דנזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת עובר לעשייתו מה שנזכר קודם לבליעה אלא שלא היה יכול לברך וכן פי' הראב"ד ז"ל. ומידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד ולברך תרגמה ר' יצחק קסקסאה קמיה דר' יוסי בר אבין משמיה דר' יוחנן משום שנאמר ימלא פי תהלתך. מי שאכל ושכח ולא בירך לפניו מהו שיחזור ויברך ומסיק שחוזר ומברך כל זמן שלא גמר סעודתו ולאחר שגמר סעודתו אינו חוזר ומברך משום שנראה ונדחה:

הלכה לד

תניא טבל ועלה בעלייתו אומר אקב"ו על הטבילה פירש"י משום דבעל קרי אסור לברך קודם טבילה וטבילת בעלי קריין שכיח לכך נהגו בכל הטבילות לברך אחר הטבילה

ואע"ג דהשתא בעל קרי מותר בדברי תורה לא נשתנה המנהג והיינו טעמא נמי דמברכינן על נט"י אחר הנטילה משום דהבא מבית הכסא לא מצי מברך קודם נטילה הלכך נהגו כן בכל הנטילות כדי שלא יבא לברך באיסור היוצא מבית הכסא ועוד איכא טעמא לנט"י דאחר נטילה נמי מיקרי קצת עובר לעשייתן כל זמן שלא נגב ידיו דאמרי' בפ"ק דסוטה (דף ד:) כל האוכל בלא ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא:

הלכה לה

אמר ר' זירא א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור עיטוף ומקבלו בשתי ידיו ונותנו לימינו ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו ומשגרו לאנשי ביתו וא"ת הא אמרי' לעיל הכל מודים בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים ורב אלפס ז"ל כתב חי עד ברכת הארץ ואז מוזגו להודיע שבח ארץ ישראל שהיינות חזקות וצריך לערבן במים רבים ולשון אין מברכים עליו עד שיתן לתוכו מים משמע שמתחלת הברכה [אין] מברכין ועוד אם אין בכוס אלא רובע רביעית נמצא חסר הרבה ואנן מלא בעינן הלכך נראה כפר"ת שהיה מזוג קצת ולא נתקן על חדא תלת מיא [עד שמגיע לברכת הארץ] ומזוג ולא מזוג מיקרי שפיר חי כדאיתא בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע.) דקתני דאינו חייב עד שישתה חי ומוקי לה במזוג ולא מזוג ורש"י פי' שנתנו לתוך כוס של ברכה חי וימזגנו בתוכו א"נ מוציאו מן החבית לשם ברכה פריש"ק בלע"ז וי"מ דחי אכלי קאי דומיא דאינך ופירושו שלם כדאיתא בב"ק (דף נד.) כלים שבירתן זו היא מיתתן ואמר נמי בפ' בתרא דמכות (דף טז:) ריסק ט' נמלים ואחד חי משלימו לכזית לוקה א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ד' הדחה ושטיפה חי ומלא הדחה בפנים ושטיפה מבחוץ ומנינא דר' יוחנן לא אתי למעוטי אלא עיטור ועיטוף אבל נתינת ימין מודה דקאמר רבי יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין ומסתמא גם [במקבלו בשתי ידיו מודה] דדריש ליה מקרא שאו ידיכם קודש וברכו וגו' [גם במגביהו טפח דדריש ליה מקרא] כוס ישועות אשא וכן נותן עיניו מסתברא שלא יסיח דעתו מן הברכה וכן רב נחמן היה רגיל לשגרו ללילתא וכל הנך רגילין האידנא אף בפריסת סודר שלא יברך בגילוי הראש ואין חסר לנו אלא עיטור אמר ר' יוחנן כל המברך על הכוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר מלא ברכת ה' ים ודרום ירשה ור' יוסי בר חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העוה"ז והעוה"ב שנאמר ים ודרום ירשה עיטור רב יהודה מעטרינהו בתלמידים רב חסדא מעטר ליה באנטליא עיטוף רב פפא מעטיף ויתיב רב אשי פריס סודרא אריש נוטלו בשתי ידיו דאמר רב חנינא בר פפא אמר קרא שאו ידיכם קודש וברכו את ה' ואוחזו בימין א"ר חייא בר אבא

א"ר יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין אמר רב אשי הואיל וראשונים לא איפשטוה אנן נעביד לחומרא ומגביהו מן הקרקע טפח אמר רב אחא בר חנינא אמר קרא כוס ישועות אשא וגו' אמר רב אסי אין מסיחין על הכוס של ברכה פירש"י שלא יסיח המברך משנתנו לו הכוס לברך ונראה דהוא הדין המסובין אין להם להסיח משהתחיל לברך לא מבעי בשעה שהוא מברך שאין להן לדבר שהן צריכין להבין ולשמוע כדי שיצאו בשמיעה אלא אפי' בין ברכה לברכה אין להסיח דאין להפסיק שמיעתן בשיחת חולין ואע"ג דאמרי' (ר"ה דף לד:) גבי תקיעות שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ומסתמא הסיח בינתיים היינו בדיעבד אבל לכתחלה צריך לשומעם על הסדר ושלא יסיח בינתיים וא"ר אסי אין מברכין על הכוס של פורענות מאי כוס של פורענות כוס שני פי' אם שתה שני כוסות לא יברך על השלישי תניא נמי הכי השותה כפלים לא יברך שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכיון ששתה זוגות לא קרינן ביה הכון לפי שאין דעתו מיושבת עליו שהוא ירא שמא יוזק ונותן עיניו בו דלא יסיח דעתו מיניה:

הלכה לו

אמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא אוכל כשהוא מהלך עומד ומברך [עומד ואוכל יושב ומברך מסב ואוכל יושב ומברך] והלכתא בכולהו יושב במקומו ומברך נ"ל דהאי אוכל כשהוא מהלך מיירי במי שמהלך בביתו ואוכל אבל המהלך בדרך לא הזקיקו לעמוד יותר מקורא בקריאת שמע ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו: הדרן עלך שלשה שאכלו

פרק ח

הלכה א

א אלו דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובה"א מברך על היין ואח"כ מברך על היום ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס וב"ה אומרים מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים:

ב גמ' ת"ר אלו דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא ובית הלל אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקידוש שיאמר ד"א ברכת היין תדירה וברכת היום אינו תדירה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם:

ג מתני' בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית:

ד גמ' מ"ט דב"ש משום פירורין וב"ה סברי הכא בשמש תלמיד חכם עסקינן שמניח פירורין שאין בהן כזית ונוטל פירורין שיש בהן כזית ומסייע ליה לר' יוחנן דאמ' פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד ובהא קמפלגי ב"ש סברי מותר להשתמש בשמש עם הארץ ובית הלל סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ: אמר רבי יצחק בר חנינא בכולה פירקין הלכה כבית הלל בר מהאי דהלכה כבית שמאי:

הלכה ב

א מתני' ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה ובית הלל אומרי' נר ובשמים ומזון והבדלה ירושלמי וקשה לב"ה היכי עביד פי' היאך עושה שיברך ברכת המזון והבדלה על כוס ואמרינן בערבי פסחים (דף קז.) אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל ואמימר בת טות פירוש לן בתענית לפי שלא היה לו בלילה כוס להבדיל ומשני היה יושב ואוכל וחשכה לו למ"ש ואין לו אלא כוס אחד וכן הקשה רבינו נסים גאון ז"ל אהך ברייתא דאמר בגמרא (בע"פ שם) הנכנס לביתו במוצ"ש מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו ותירץ כמו שתירץ בירושלמי שהיה יושב על שולחנו וחשכה לו ולא נהירא דהך שינויא לא שייך אברייתא דלישנא הנכנס לביתו במוצ"ש לא משמע הכי וע"ק דדייק מיניה בערבי פסחים (דף קה:) דהמבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס וכיון שהבדיל בתפלה אלמא שלא היה יושב ואוכל ועוד דדייק מיניה בפסחים ש"מ טעם מבדיל ולהך שינויא לא טעם כלום משחשכה הלכך נראה לפרש אם אין לו יין בלילה ומצפה למחר שיזדמן לו יין לא יאכל בלילה אלא ימתין עד למחר שיבדיל על הכוס אבל אם יש לו כוס ואינו מצפה שימצא למחר יין אחר יותר טוב שיאכל קודם שיבדיל ויברך ויבדיל על אותו כוס ממה שיבדיל על הכוס ויברך ברכת המזון בלא כוס דקי"ל ברכת המזון טעונה כוס ואפילו יחיד המברך טעון כוס מדלא מדכר בשום דוכתא זימון אלא ברכת המזון טעונה כוס משמע כל ברכת המזון אפי' ביחיד וכן מוכח בערבי פסחים (שם) דקאמר על הך ברייתא הנכנס לביתו במוצ"ש ש"מ ברכת המזון טעונה כוס ולשון הנכנס לביתו במוצ"ש משמע דהוא יחיד מיהו אין ראיה כל כך דהנכנס לביתו בבעל הבית איירי ויש לו בני בית ויכול לזמן וראיה מהא דאמרינן בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קיז) אהא דתנן ובשלישי אומר בהמ"ז ש"מ ברכה טעונה כוס והתם איירי אפי' ביחיד שהרי תיקנו ד' כוסות אפילו ליחיד וה"נ איכא למדחי דהכי קאמר ש"מ ברכה טעונה כוס בג' דאי אינה טעונה כוס אפילו בג' למה תיקנו עליו כוס אחד היה להם לתקן על שיר אחר וה"ר יחיאל מפרי"ז אומר שנראה שיש להביא ראיה מהך דהכא אם לא היה

צריך יחיד כוס לברכת המזון יבדילו על כוס ויאכל כל אחד לבדו דרשאין לחלק כל זמן שלא התחילו לאכול ומה שאינו מבדיל ושותה הימנו מעט ועל המותר יברך ברכת המזון משום דאמרינן בערבי פסחים (דף קה:) שאין לברך על הכוס פגום ומיהו לפירשב"ם ז"ל שפירש שם דוקא לכתחלה אין לברך על הכוס פגום אבל אם אין לו אלא כוס פגום יכול לברך ולקדש עליו קשה דהיאך התירו לו לאכול בלא הבדלה משום קפידא דפגימה כיון דבדיעבד יכול לברך על כוס פגום וצ"ל דאין בו אלא רביעית בצמצום ויש מביאין ראיה מן הירושלמי שיכול להכשיר כוס פגום ע"י נתינת מים לתוכו ועל זה נהגו להכשיר במעט יין ששופכין לתוכו דגרס בירושלמי בפרק שלשה שאכלו גבי מתני' דלא מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים וכן נהיגי דעבדינן בההוא כסא דקדושא מילתא דרבי יונה פליג דרבי יונה טעים כסא ומתקן ליה אין תימא שהוא מזוג הא תנא השותה מים מזוגין שעבר עליהם הלילה דמו בראשו אמר רבי יוחנן והוא שלנו בכלי מתכת ומפרשינן כך שהיה טועם כוס של קידוש ומוזגו למחר ומקדש עליו שנית וא"כ בשעת קידוש לא היה מוזגו כי אז לא יוכל לשתותו למחר מפני הסכנה ומשני דלעולם לא פליגא שהיה מוזגו קצת בלילה ומלינו בכלי שאינו של מתכת ולמחר מוסיף עליו מים ומקדש עליו ותימה דא"כ הא דקאמר הכא ואם אין לו אלא כוס אחד משלשלן לאחר המזון למה לא יבדיל על הכוס ויתקננו במים ויכשירנו לברכת המזון וי"ל דמיירי שכבר היה מזוג כדינו ואם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתיה וההיא דירושלמי יש לדחות שהיה טועם כוס של קידוש בכלי אחר ומוזגו למחר להשלימו לכשיעור רב הונא בריה דרב יהושע איקלע לבי רבא חזייה דהוה בריך אבשמים והדר בריך אמאור אמר מכדי בין לב"ש בין לב"ה מאור ואח"כ בשמים דתנן ב"ש אומרים נר מזון בשמים והבדלה וב"ה אומרים נר ובשמים מזון והבדלה עני רבא בתריה זו דברי ר"מ אבל ר"י אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שבתחלה ועל הבדלה שהוא לבסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור ואמר ר' יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דרבי יהודה:

ב מתני' בש"א בורא מאור האש ובה"א בורא מאורי האש:

ג גמ' תניא אמרו להם ב"ה לב"ש הרבה מאורות יש באור:

הלכה ג

א מתני' אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודת כוכבים ואין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו:

ב גמ' נר של עובד כוכבים משום דלא שבת ובשמים של עובד כוכבים משום דסתם מסיבתן לעבודת כוכבים. ת"ר אור ששבת מברכין עליו שלא שבת אין מברכין עליו ומאי שלא שבת שלא שבת ממלאכת עבירה אבל אור של חיה ושל חולה מברכין עליו תנ"ה עששית שהיתה הולכת ודולקת בשבת למוצ"ש מברכין עליה: ת"ר ישראל שהדליק מעכו"ם ועכו"ם שהדליק מישראל מברכין עליו עכו"ם מעכו"ם אין מברכין עליו עכו"ם שהדליק מישראל ניחא וישראל שהדליק מעכו"ם אע"פ שלא שבת מברך דכי קא מברך אתוספתא דהיתרא קמברך והא דאין מברכים על העכו"ם שהדליק מעכו"ם אתוספתא דהיתרא דגזרינן אטו עכו"ם ראשון ועמוד ראשון: ת"ר היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב עכו"ם אינו מברך ואם רוב ישראל מברך תני חדא אור של כבשן מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא לכתחלה והא לבסוף דהא דלבסוף נעשה להאיר ומברכין עליו תני חדא אור של בהכנ"ס מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו לא קשיא הא דאיכא אדם חשוב והא דליכא אדם חשוב פירש"י כשיש אדם חשוב אז עשוי לכבוד ולא להאיר וי"מ איפכא דאדם חשוב עשוי להאיר ואי ליכא אדם חשוב לכבוד בית הכנסת הדליקו וגרסינן הא והא דליכא אדם חשוב ת"ר היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם ב"ש אומרים [כל אחד] מברך לעצמו מפני ביטול בית המדרש ובית הלל אומרים אחד מברך לכולן משום ברוב עם הדרת מלך ולא דמי לפת דאמרינן לעיל פרק כיצד מברכין (דף מב) בישבו שמברך לעצמו דשאני התם כיון דצריך הסיבה ולא הסיבו לא קביעי לצאת אחד בברכת חבירו אבל הכא הוי כמו יין אליבא דרב (שם דף מג) דלא בעי הסיבה ואפילו לרבי יוחנן דאמר יין בעי הסיבה ה"מ דחשוב ורגילין להסב עליו אבל שאר ברכות כמו שהסיבו דמי: [ע"ב] ת"ר גחלים לוחשות מברכין עליהם עוממות אין מברכין עליהם היכי דמי לוחשות אמר רב חסדא כל שאילו מכניס קיסם ביניהם ודולק מאיליו ומיירי דהני גחלים לוחשות עשוין להאיר: [ע"א] ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים אמר רב יהודה אמר רב כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו וכל שאין מוציאין לפניו ביום [נ"א אלא] בלילה מברכין עליו ואותו שמוציאין לפניו ביום [ובלילה] אע"ג דהשתא מיהא להאיר הוא עשוי כיון שאפי' ביום מוציאין לפניו לכבוד אין מברכין עליו הלכך אין מברכים על הנר של בית הכנסת כיון דרגילין האידנא להדליקו לכבוד בית הכנסת אפילו ביום. א"ר הונא בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו מ"ט כל מידי דלאו לריחא עביד לא מברכין עליה הא דאמרינן לעיל בפרק כיצד מברכין (דף מג.) האי מאן דארח אתרוגא או בחבושים מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות מיירי כגון שלקחו להריח בו

או לאוכלו ולהריח בו אבל אם לקחו לאוכלו והריח בו כיון דלא נתכוין להריח אין צריך לברך עליו: תנו רבנן הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח אפילו ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא פעם אחת נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם. ת"ר היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח אם רוב עכו"ם אינו מברך אם רוב ישראל מברך. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן היה מהלך בשוקי טבריא בערבי שבתות או בשוקי צפורי במוצאי שבתות והריח ריח אינו מברך מפני שחזקתו לגמר את הכלים: אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכמה עולא אמר כדי שיכיר בין איסר לפונדיון וחזקיה אמר כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי לכך נהגו להסתכל בצפרנים בשעה שמברכין על הנר להראות שיכול ליהנות ממנו ולהכיר בין מטבע למטבע כמו שמכיר בין צפורן לבשר. אמר רב יהודה אמר רב אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על כל המצות לפי שברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא שנברא האור במו"ש דאי משום הנאת האור מברך היה צריך לברך בכל פעם ופעם כשנהנין מן האור מכ"ש על הבשמים דאינה אלא להשבת נפשו:

הלכה ד

גרסי' בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נד.) א"ר בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכפורים וכן עמא דבר מיתיבי אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות הואיל ותחלת ברייתו הוא וכשרואהו מברך מיד ר' יהודה מסדרן על הכוס אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה ל"ק כאן באור ששבת כאן באור היוצא מן העצים ואבנים דאין מברכין במוצאי יוה"כ אלא באור ששבת אבל היוצא מן העצים ומן האבנים לא דדוקא במוצאי שבת שנברא בו האור מברכין עליו:

הלכה ה

א מתני' מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון במעיו בא להם יין בתוך המזון ואין שם אלא אותו הכוס בש"א מברך על היין ואח"כ מברך על המזון ובה"א מברך על המזון ואח"כ מברך על היין ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר עכו"ם המברך עד שישמע את כל הברכה אבל אחר ישראל אע"פ שלא שמע את כל הברכה כיון ששמע שהזכיר השם עונין אחריו אמן אבל מעכו"ם אע"פ ששמע הזכרת השם כיון שלא שמע כל הברכה חיישינן שמא כוון לעבודת כוכבים אבל אם שמע כלהברכה מוכח מילתא שאין כוונתו לעכו"ם ירושלמי כותי שבירך השם עונין אחריו אמן לפי שאין דרך הכותי לכוין לעכו"ם כשהזכיר השם:

ב גמ' אמר רב זביד מחלוקת בשוגג אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא וחד עביד במזיד כב"ה ואכלי' אריא ובסדר רב עמרם פסק הלכה כב"ש והא דאמרינן לעיל א"ר יצחק בר חנינא א"ר הונא בכולי פירקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש לא אתא לאפוקי הא דהכא משום דאפילו ב"ה מודו הכא שטוב לעשות כבית שמאי אלא שלא הטריחוהו לכך ודוקא בברכת המזון אבל בז' המינים אין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אלא יברך במקום שנזכר וכמה שיעור עכול אמר רבי יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותן פירות יברך תניא אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן וה"מ בעידנא דקא גמרי להו אבל בעידנא דקא מפטרי נפשייהו עונין פי' הראב"ד ז"ל בשעה שאכלו דחינוך מצוה הוא וי"מ בעידן מפטרייהו אחר שלמדו נפטרין משם ואומרים קדיש:

הלכה ו

אמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן הטוב אני ה' מקדשכם זו ברכה ותימה דהכא משמע דמים אחרונים מצוה משום קדושה ובפרק כל הבשר (חולין דף קה:) משמע שהן חובה מפני הסכנה משום מלח סדומית שמסמא את העינים ויש לומר משום קדושה אמרו שהן מצוה ומשום סכנת מלח סדומית הוסיפו לעשותה חובה אבל רב האי משם גאון פירש דהא דאמרינן הכא שהם מצוה משום קדושה היינו למברך לפי שמזכיר את השם צריך ליטול ידיו קודם שיברך אבל נטילת האחרים אינן משום קדושה אלא מפני הסכנה בלבד ואם רצו אין נוטלין קודם ברכה מה שלא נהגו האידנא במים אחרונים אותם שאינם מברכין אינם צריכין לפי שאין מלח סדומית מצוי אצלנו והמברך נמי כיון שאין אנו עושין כמו שהפסוק אומר כי קדוש זה שמן הטוב גם בנטילה נמי לא נהגו וגם לא איקרו ידים מזוהמות כיון שאין אנו רגילין ליטול ואין אנו מקפידים והכי נמי בפרק כיצד מברכין (דף מב.) אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא הוו אמרי כגון אנן דרגילין במשחא משחא מעכב לן אלמא אותם שלא היו רגילין לא היו חוששין בו ולא היה מעכב עליהן אף על גב דנפקא לן הכא מקרא אסמכתא בעלמא הוא ומיהו אם יש אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו לאחר סעודה לדידיה הוו ידים מזוהמות וצריך ליטול קודם שיברך ויש מן הראשונים שאמרו שמברך על המים אחרונים על רחיצת ידים אבל רב עמרם כתב שאין מברכין עליהם לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה

ונתן סימן לדבר משמעתא דנר"ש [בשמתא נרש כצ"ל חולין קכו. וכן גי' הב"ח:] הדרן עלך אלו דברים

פרק ט

הלכה א

א הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה:

ב גמ' ואניסא דרבים מברכין ואניסא דיחיד לא מברכין והא ההוא גברא דהוה אזיל בעבר ימינא נפל עליה אריא איתעביד ליה ניסא ואתציל אתא לקמוה דרבא אמר ליה כי מטית להתם אמור ברוך שעשה לי נס במקום הזה אמרי אניסא דרבים כ"ע צריכי לברוכי אניסא דיחיד הוא ובריה ובר בריה צריכי לברוכי וכ"ע לא צריכי ה"ג רב אלפס וכן רב האי גאון אבל בנוסח גמרא דידן לא כתב אלא אניסא דיחיד הוא ניהו צריך לברוכי ירושלמי מתני' בניסא דרבים אבל בניסא דיחיד א"צ לברך מהו שיברך אדם על נסי אביו ורבו ואם היה מסוים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו מברך. נס של שבטים מהו שיברך מ"ד כל שבט ושבט איקרו קהל צריך לברך מ"ד כל השבטים איקרו קהל א"צ לברך ופלוגתא הוא בפ"ק דהוריות (דף ה.) וכל הברכות השנויות בזה הפרק צריך להזכיר בהם שם ומלכות והכי איתא נמי בירושלמי דפרקין רבי זירא ורב יהודה כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה א"ר תנחומא אנא אמינא טעמא ארוממך אלהי המלך רבה אומר צ"ל אתה. שמואל אומר אלהינו מלך העולם וכל הברכות האלו אינן אלא משלשים יום לשלשים יום וה"נ אמרי' בגמ' (דף נח:) הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר שהחיינו ותנן נמי הרואה את הים הגדול לפרקים דהיינו אחת לשלשים יום ואמרינן נמי בירושלמי דפירקין שמעון קמטיקיא שאל את ר' חייא בר אבא כגון אנא דסליק וחמי ירושלים כל שעה ושעה מהו שאקרע א"ל אין אתה צריך לקרוע וכי תעלה על דעתך שהרואה המלך בכל יום יברך הלכך נראה דכל הברכות אינם אלא משלשים יום לשלשים יום מר בריה דרבינא הוה קאזיל בריסתקא דמחוזא נפל עליה גמלא פריצא איתרחיש ליה ניסא אתפרקא ליה אשיתא ועל לגביה ואיתציל מיניה ותו זימנא חדא הוה אזיל בפקתא דערבות צחי למיא איתרחיש ליה ניסא נפקא לה עינא דמיא ואישתי כי הוה מטי לערבות מברך ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לריסתקא דמחוזא אמר ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות מכאן משמע שיחיד שנעשו לו נסים הרבה בהגיעו אל אחד מן המקומות שנעשה לו נס יכלול כל שאר הנסים עם זה:

הלכה ב

ת"ר הרואה מעברות הים מעברות הירדן מעברות נחלי ארנון ואבני אלגביש של בית חורון ואבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה מלחמה עם עמלק וחומת יריחו שנבלעה במקומה צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום והרואה אשתו של לוט מברך שתים על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט מברך ברוך זוכר הצדיקים דכתיב ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וגו':

הלכה ג

אמר רב יהודה אמר רב ד' צריכים להודות יורדי הים באניות והולכי מדבריות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורין ויצא יורדי הים דכתיב יורדי הים באניות וגו' וכתיב וישמחו כי ישתוקו וינחם אל מחוז חפצם וכתיב יודו לה' חסדו וגו' הולכי מדברות דכתיב תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו וגו' וידריכם בדרך ישרה וגו' וכתיב יודו לה' חסדו וגו' מי שהיה חולה ונתרפא דכתיב אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אוכל תתעב נפשם וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' וכתיב יודו לה' חסדו וגו' מי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא דכתיב יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל וגו' יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק וכתיב יודו לה' חסדו וגו' מאי מברך א"ר יהודה אמר רב ברוך גומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב אמר אביי וצריך לאודויי באנפי עשרה שנאמר וירוממוהו בקהל עם א"ר הונא והוא דאיכא תרי רבנן בהדייהו דכתיב ובמושב זקנים יהללוהו מתקיף לה רב אשי ואימא בי עשרה ותרי רבנן קשיא וכיון דלא איפשטא לן עבדינן לחומרא ובעינן תרווייהו ורב אלפס ז"ל לא כתב כן ונהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכין ברכת הגומל כשהולכים מעיר לעיר דסבירא להו שלא הצריכו להודות אלא הולכי מדבריות דשכיחי ביה חיות ולסטים והא דאמרינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה לא אמרו אלא לענין תפלת הדרך בלבד שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על נפשו אבל ברכת הגומל במקום תודה נתקנה וכן כתב ה"ר יוסף ז"ל דוקא חולה שנפל למטה אבל אם חש בראשו או במעיו א"צ לברך אבל בערווך משמע אפי' חש בראשו ובמעיו: רב יהודה חלש ואתפח על לגביה רב (הונא) [חנא] בגדתאה ורבנן אמרו ליה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא אמר להו פטרתון יתי מלאודויי כגון שהיה באותה ברכה שם ומלכות כגון דאמרי בריך רחמנא מלכא דעלמא כדשנינן לעיל (דף מ:) גבי בנימין רעיא כריך ריפתא והאמר אביי צריך לאודויי באנפי עשרה דהוו בי עשרה הא לאו איהו קמודי לא צריכא דעני בתרייהו אמן:

הלכה ד

אמר רב שלשה צריכין שימור חולה חיה וכלה במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה וי"א אף אבל וי"א אף ת"ח בלילה א"ר יהודה שלשה דברים מאריכין לו ימיו ושנותיו של אדם המאריך בתפלתו והמאריך על שולחנו והמאריך בבית הכסא וא"ר יהודה שלשה דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואין קורא כוס של ברכה לברך ואין מברך והמנהיג עצמו ברבנות ס"ת דכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך כוס של ברכה דכתיב ואברכה מברכיך והמנהיג עצמו ברבנות דאמר רב יהודה ואיתימא רב אחא בר חיננא מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור עד שנמלכים בצבור שנאמר ראו קרא ה' בשם בצלאל:

הלכה ה

אמר רב הונא בר אמי אמר ר' פדת א"ר יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ילך ויטיבנו בפני שלשה לייתי תלתא דרחמי ליה ונימא להו חלמא טבא חזאי ולימרו ליה הנך טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לשוייה לטב שבע זימנין ליגזרו עליה מן שמיא דליהוי טבא ויהוי טבא ולימרו ליה ג' הפוכות וג' פדויות וג' שלומות ג' הפוכות שנאמר הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה אז תשמח בתולה במחול בחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך ג' פדויות דכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יונתן ולא מת ג' שלומות דכתיב בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום:
האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מהו אי טבא הוא או בישא הוא ליזיל וליקום קמי כהני ויאמר רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי בין שחלמו לי חבירי אם טובים הם חזקם ואמצם וקיימם כחלומותיו של יוסף הצדיק ואם צריכין רפואה רפאם כמי מרה ע"י משה וכצרעת מרים ע"י משה וכצרעת נעמן ע"י אלישע וכחליו של חזקיהו וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע עלינו לטובה כן הפוך לי את חלומותי לטובה ויהיו לשלום ולכוין וניסק בהדי כהני ויאמרון כולי עלמא

אמן וכי מהדרי כהני אפייהו יאמר השוכן בגבורה שלום שים עלינו שלום א"ר חסדא חלמא דלא מיפשר כאגרתא דלא מיקריא. גרסינן בפ"ק דשבת (דף יא.) אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת א"ר חסדא ובו ביום אמר רב יוסף אפי' בשבת:

הלכה ו

א מתני' הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים יאמר ברוך שעקר עבודת כוכבים מארצנו. ירושלמי כשנעקרה עבודת כוכבים ממקומה בא"י אבל נעקרה עבודת כוכבים ממקום אחר אומר ברוך שעקר עבודת כוכבי' ממקום הזה:

ב גמ' ת"ר הרואה את המרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו.

הלכה ז

אמר רב הונא הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ראה בבל הרשעה אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר הרשע אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע ראה גוב של אריות וכבשן האש אומר ברוך שעשה נס לצדיקים במקום הזה ראה מרקוליס אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה צייר עפרא בסודריה ומפיק להו לברא לקיים מ"ש וטאטאתיה במטאטאהשמד:

הלכה ח

אמר רב הונא ראה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עובדי כוכבים אומר בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה אמר עולא נקטינן אין אוכלוסא בבבל [תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא]: ת"ר הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מחכמתו לב"ו הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו לב"ו א"ר יוחנן לעולם ישתדל אדם לצאת לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים:

הלכה ט

אריב"ל הרואה את חבירו לאחר ל' יום אומר ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה לאחר י"ב חדש אומר מחיה המתים ודוקא חבירו שחביב עליו ושמח ונהנה בראייתו:

הלכה י

ראה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה בחורבנן אומר ברוך דיין האמת בתי עובדי כוכבים בישובן אומר בית גאים יסח ה' בחורבנן אומר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע:

הלכה יא

הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין [וכלכל אתכם בדין והמית אתכם בדין] ועתיד להקימכם בדין ויודע מספר כולכם (בדין) ברוך מחיה המתים כו' קברי עובדי כוכבים אומר בושה אמכם מאד וגו':

הלכה יב

הרואה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הקפח ופתויי הראש ואת הננס והדרניקוס אומר ברוך משנה הבריות ראה את החיגר ואת הסומא ואת הקיטע ומוכה שחין והבהקנים אומר ברוך דיין האמת ואם ממעי אמן הן אומר ברוך משנה הבריות ת"ר הרואה את הפיל ואת הקוף ואת הקיפוף אומר ברוך משנה משנה הבריות ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו:

הלכה יג

א מתני' על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הברקים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול אימתי שראהו לפרקים:

ב גמ' מאי זיקין אמר שמואל כוכבא דשביט מאי זועות א"ר קטינא גוהא מאי רוחות אמר אביי זעפא רוח סערה חזק ביותר אריב"ל הרואה את הקשת אומר ברוך זוכר הברית במתניתא תנא נאמן בבריתו וקיים במאמרו: על ההרים ועל הגבעות וכו' אטו כל הני דאמרן עד השתא לא מעשה בראשית נינהו והכתיב ברקים למטר עשה אמר רבא התם מברך תרתי שכחו וגבורתו מלא עולם ועושה מעשה בראשית פירוש הי מינייהו דבעי הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו וגבורתו מלא עולם ליכא. ירושלמי על הברקים ר' ירמיה ור' זירא בשם רב חסדא דיו פעם אחד בכל יום ר' יוסי בעי במה אנן קיימין אם בטרודין דיו פעם אחת ביום אם במפסיקין מברך על כל פעם ופעם פירוש טרודין שלא נתפזרו העבים בינתיים מפסיקים שנתפזרו העבים בינתיים חיילי' דר' יוסי מן הדא היה יושב בחנות של בשם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם היה יושב בבית הכסא או בכספוקלריא אם היה יכול לצאת לברך תוך כדי

דבור יצא ואם לאו לא יצא ר' ירמיה בעי היה יושב בתוך מגדל של עצים מהו שיעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך מספקא ליה אם לבו רואה את הערוה אסור או מותר ולמעלה (סוף פ"ג) פסקנו שאסור:

הלכה יד

ת"ר הרואה החמה בתקופתה לבנה בטהרתה כוכבים במשמרותם מזלות בעתם אומר ברוך עושה מעשה בראשית חמה בתקופתה היינו מעשרים ושמנה שנה לעשרים ושמנה שנה אמר רב יהודה א"ר הרואה לבנה בחידושה אומר ברוך אשר במאמרו ברא שחקים וכו' כאשר כתבתיה בסנהדרין בפ' היו בודקין (סימן א') ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול כו' אימתי בזמן שרואה אותו לפרקים פרקים עד כמה אמר רמי בר אבא א"ר יצחק עד שלשים יום:

הלכה טו

א מתני' על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת:

ב גמ' על הגשמים אומר הטוב והמטיב ה"מ דאית ליה ארעתא לדידיה ואיכא שותפין בהדיה אבל אי ליכא שותפין בהדיה מברך שהחיינו כדתניא כללו של דבר על שלו מברך שהחיינו על שלו ועל של חבירו מברך הטוב והמטיב ואי לית ליה ארעתא אומר מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא שירה כים וכו' עד הן הם יודו וישבחו ויפארו את שמך מלכנו וחותם ברוך רוב ההודאות האל ההודאות זו היא שיטת רב אלפס ז"ל ולא נהירא מ"ש צריך שיהיה לו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכיניו משותפין עמו דהא על מיתת אביו והוא יורש מברך הטוב והמטיב משום דאיכא אחריני דירתי בהדיה ולא מפליג אפי' חלקו נכסיו על פיו אלא לא בעי שיהא שותף עמו בטובתו רק שיהא בבשורה טובה גם לאחרים בשלהם הלכך גרסי' כגי' הספרים אידי ואידי דאית ליה לדידיה ולא קשיא הא דאית להו לאחריני בהדיה והא דלית להו לאחריני בהדיה פי' בית חדש וכלים חדשים דלית להו לאחריני בהדיה שותפות מברך שהחיינו אבל גשמים דאית להו לאחריני בהדיה שטובת הגשמים היא לכל בעלי שדות מברך הטוב והמטיב והיכא דלית ליה ארעא מברך מודים וכו': ועל שמועות הרעות אומר ברוך דיין האמת אמרו לו מת אביו ויורשתו אי אית אחא דקא ירית בהדיה בתחלה מברך ברוך דיין האמת ולבסוף ברוך הטוב והמטיב ואי ליכא אחריני בהדיה בתחלה מברך ברוך דיין האמת ולבסוף שהחיינו: ת"ר שינוי יין אין צריך לברך שינוי מקום צריך לברך אמר רב יוסף בר אבא אמר רב אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל מברך הטוב

והמטיב כגון דאיכא בני חבורה דקשתו בהדיה ושאלו לר' יצחק הלוי ז"ל למה מברכין על שינוי יין הטוב והמטיב ועל שינוי לחם אין מברכין והשיב משום דיין משמח וסועד אבל פת סועד ואינו משמח ועוד דלא אשכחן שירה אלא על היין כדאמרי' לעיל בפרק כיצד מברכין (דף לה) ועוד נמי כיון דיין חשוב שקובע ברכה לעצמו ראוי לברך עליו הטוב והמטיב אי נמי הטוב והמטיב ביבנה תיקנוה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה לעיל (דף מח:) לפי שבצרו כרמיהם שבע שנים והקיפו כרמיהם מהרוגיהם (גיטין דף נז.) תיקנו לומר על היין שהוא כמו הדם. פירש"י הא דמברכין הטוב והמטיב על היין דוקא כשהשני משובח יותר מן הראשון וכן פירש רשב"ם בערבי פסחים וקצת משמע כן בירושלמי בסוף כיצד מברכין דגרסינן התם אבין בר רב הונא אמר יין חדש ויין ישן צריך לברך [שינוי יין א"צ לברך] שינוי מקום צריך לברך היסח הדעת כמו שינוי מקום הוא משמע דוקא יין חדש ויין ישן שהישן משובח מן החדש צריך לברך אבל שינוי יין סתם א"צ לברך מיהו קשה מעובדא דמייתי בתר הכי רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח מברך עליה מה היה מברך עליה רבי יצחק רובה בשם רב ברוך הטוב והמטיב מסתמא לא היה בכל פעם יותר טוב מאותו שלפניו ומיהו יש לדחות דבסתמא אם אין ידוע שהוא יותר טוב או גרוע יש לברך אבל אם ידוע שהשני גרוע לא וי"מ דהירושלמי איירי בברכת פרי הגפן דומיא דשינוי מקום והיסח הדעת והכי פי' יין חדש ויין ישן צריך לברך בפה"ג אבל שינוי יין ששניהם חדשים או ששניהם ישנים א"צ לברך בפה"ג אבל אם שתה יין חדש תחלה ואח"כ יין ישן צריך לברך בפה"ג על הישן ולא מיפטר בבפה"ג שבירך על החדש דחשוב כמין אחר לגבי חדש לפי דאישתני טפי לעילויא והשתא ניחא הא דמייתי בתר הכי רבי על כל חבית וחבית היה מברך וקמתמה מה היה מברך הא אמרינן דשינוי יין א"צ לברך והשיב לו נהי דא"צ לברך ב"פ הגפן כששניהם חדשים או ששניהם ישנים מ"מ הטוב והמטיב צריך לברך ויש שרוצים לומר כיון דהטוב והמטיב אינו מברך ביחיד אע"ג דקי"ל (לעיל פ"ו סי' ל"ד) דיין בתוך הסעודה כל א' מברך לעצמו הטוב והמטיב א' מברך לכולן דאם היה כל א' מברך לעצמו הוה ליה כל חד וחד יחיד ולא נהירא דמהאי טעמא דאמרינן בבפה"ג דכל חד מברך לעצמו משום דאין בית הבליעה פנוי האי טעמא נמי שייך בברכת הטוב והמטיב ואע"ג דכל אחד ואחד מברך לעצמו כיון דחבירו שותה ונהנה גם הוא מיין זה קרינן ביה הטוב לדידיה והמטיב לאחריני מידי דהוה אאמרו לו אשתך ילדה זכר דמברך הטוב והמטיב משום דאיכא טוב גם לאשתו ומי לא עסקינן דהיה בעלה בעיר אחרת בשעה ששמע:

הלכה טז

א מתני' בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו:

ב גמ' אמר רב הונא ל"ש אלא שאין לו כיוצא בהם אבל יש לו כיוצא בהם אינו צריך לברך ור' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך מכלל דקנה והדר קנה ד"ה א"צ לברך ולישנא אחרינא אמרי לה אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה כיוצא בהם אבל קנה כיוצא בהם א"צ לברך ור' יוחנן אמר אפי' קנה כיוצא בהם צריך לברך מכלל דיש לו וקנה דברי הכל צריך לברך והלכתא כר' יוחנן כלישנא בתרא דאפי' קנה וחזר וקנה ויש לו כלים חדשים כאלו צריך לברך דקי"ל כר' יוחנן לגבי דרב הונא דאפי' לגבי דרב רבו הלכה כר' יוחנן אע"ג דפריך לרבי יוחנן ללישנא בתרא הא משני ליה שפיר נראה לר"י דדוקא בכלים חשובים דכלים חדשים משמע דומיא דבית חדש אבל דבר קטן שאינו חשוב כל כך כמו מנעלים ואנפלאות וחלוק של פשתן וכיוצא בזה א"צ לברך שהחיינו ויראה לי הכל לפי מה שהוא אדם דיש עני ששמח בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים כדאיתא בנדרים בפרק הנודר מן המבושל (נדרים דף מט:) דר' יהודה שלא היתה לו אלא גלימא רעועה וכד נפקא דביתהו לשוקא מיכסיא ביה [וכדנפיק ר' יהודה לצלויי הוה מיכסי ומצלי] וכד מיכסי ביה הוה מברך ברוך שעטר מעיל לפי שהיה חשוב עליו כמעיל לעשיר: ירושלמי אמר ר' חייא ברבי אבא לא סוף דבר חדשים אלא אפי' הן שחקים והן חדשים לו ר' יעקב בר זבידא משום ר' חייא בר אבא אמר קנה אומר שהחיינו ניתנו לו במתנה אומר הטוב והמטיב לבש אומר ברוך מלביש ערומים וצ"ע דבגמ' דידן לא מצינו הטוב והמטיב אלא היכא דאיכא אחרינא בהדיה ולי נראה דה"נ איכא אחרינא בהדיה המטיב לנותן אם המקבל עני שזכהו השם וחננו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר שמח הנותן במה שמקבל מתנתו וגם משמע בירושלמי דבשעת קנייה יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהם שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתו כדרך שמברכים על הגשמים בשעת ירידתן אע"פ שאין הנאתן ניכרת מיד:

הלכה יז

א מתני' מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא כיצד היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי ה"ז תפלת שוא:

ב גמ' על הטובה מעין הרעה היכי דמי כגון דאשכח מציאה אע"ג דלקמיה שמע שלטון ושקיל לה מיניה פירוש הוא דואג שמא ישמע השלטון ויקחנה ממנו וגם שמא יעליל

עליו לקחת שאר ממונו השתא מיהא טובה הוי ולבו שמח ובוטח כי שמא לא ישמע בבית השלטון ועל הרעה מעין הטובה כגון דשקל בדקא בארעיה אף על גב דלקמי' מסקא ארעא שרטון השתא מיהא רעה היא: היתה אשתו מעוברת וכו' הרי זו תפלת שוא ודוקא אחר מ' יום אבל תוך ארבעים יום מועלת התפלה דשמא הזריעו שניהם בבת אחת:

הלכה יח

גרסי' בפרק המפקיד (בבא מציעא דף מב.) ת"ר ההולך למוד את גורנו אומר י"ר מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה בכל מעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי זה מדד ואחר כך בירך הרי זו תפלת שוא לפי שאין ברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך:

הלכה יט

א מתני' הנכנס לכרך מברך שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו בן עזאי אומר ד' שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבוא:

ב גמ' ת"ר בכניסתו מהו אומר י"ר מלפניך ה' אלהינו שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום בקש לצאת אומר י"ר מי"א שתוציאני מכרך זה לשלום יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה בשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך:

הלכה כ

ת"ר הנכנס לבית המרחץ אומר י"ר מי"א שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מן האור הזה וכיוצא בו לעתיד לבוא וכי נפיק מאי אומר א"ר אחא ברוך שהצלתני מן האור הזה:

הלכה כא

הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה וכי קאי מאי אומר אמר רבא ברוך רופא חנם:

הלכה כב

הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהי ישראל (שמרוני שמרוני) עזרוני עזרוני [סמכוני סמכוני] והמתינו לי עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם כד נפיק אומר בא"י אמ"ה אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או

יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך אפילו שעה בא"י רופא חולי כל בשר ומפליא לעשות:

הלכה כג

הנכנס לישן על מטתו אומר שמע עד והיה אם שמוע ור"ח ז"ל כתב גם פרשה שניה לפי שיש בה בשכבך ובקומך ואפשר דגרסינן שמע והיה אם שמוע ומברך ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי י"ר מי"א שתשכיבני לשלום ותעמידני לחיים ולשלום ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים ותהא מטתי שלמה לפניך והאר עיני פן אישן המות בא"י המאיר לעולם כולו בכבודו וכי מיתער לימא הכי אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה ואתה יצרתה ואתה נפחתה בי עד בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים וכי שמע קול תרנגולא לימא ברוך שנתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה הלב נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין וע"י הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה ומפני שתרנגול מבין גם כן ובערבי קורין לתרנגול שכוי התקינו ברכה זו לאומרה בשמיעת קול התרנגול ומיהו אם לא שמע קול התרנגול יכול לברך ברכה זו שאינה אלא הודאה למקום שנתן לנו בינה והבנה וברא לנו כל צרכינו דאף אם ישן אדם בבית אפל יבחין ביאת היום ע"י קול התרנגול וכי לובש לימא ברוך מלביש ערומים וכי מנח ידיה לעיניה אומר ברוך פוקח עורים וכי תריץ ויתיב אומר ברוך מתיר אסורים וכי זקיף אומר ברוך זוקף כפופים וכי נחית לארעא אומר ברוך רוקע הארץ על המים וכי מסיים מסאני אומר ברוך שעשית לי כל צרכי וכי מסגי אומר ברוך המכין מצעדי גבר וכי אסר המייניה אומר ברוך אוזר ישראל בגבורה וכי פריס סודרא אריש‍יה אומר ברוך עוטר ישראל בתפארה כי משי ידיה אומר ברוך אקב"ו על נטילת ידים לפי שידיו של אדם עסקניות הם ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף בלילה. תיקנו ברכה קודם שיקרא ק"ש ויתפלל וראוי היה לברך על נקיות ידים אלא על שם שתיקנו בנטילת ידים לאכילה לברך ענט"י לפי שצריך ליטול מן הכלי והכלי שמו נטלא בלשון הגמרא לכך תיקנו נמי לברך על נטילת ידים. ונראה שאם אין לו מים ומנקה את ידיו בצרור ועפר שמברך על נקיות ידים דחייב אדם לנקות ידיו בשעת תפלה כדאמר לעיל פ"ב (דף טו.) דכתיב ארחץ בנקיון כפי. מזה יש ללמוד דהוא הדין בתפלת המנחה ובתפלת הערבית אם עשה צרכיו ונוטל ידיו מברך על נטילת ידים אבל כל היום כשעושה צרכיו אין צריך לברך כי אם אשר יצר דלא נתקנה ברכת על נטילת ידים כי אם לסעודה ולתפלה כי הך דהכא. כי משי אפיה אומר ברוך המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך ואל תביאני

לא לידי חטא ולא לידי עבירה ועון ולא לידי בזיון ולא לידי נסיון ולא ישלוט בי יצר הרע וכוף את יצרי להשתעבד לך ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל ולעיל בפרק שלשה שאכלו (דף מו.) פירשו (התוספות) שיש בברכה זו מעין פתיחה סמוך לחתימה כל הנך ברכות שהן להנאתו כמו מלבוש ערומים ועוטר (את) ישראל ושעשית לי כל צרכי אם אין נהנה מהם כגון ששכב על מטתו ערום אינו מברך אותם והאידנא נהגו לברך אלו הברכות על הסדר אחר שנטל ידיו דכל זמן שאין ידיו נקיות אין לברכן והא דאמרינן (פסחים ז:) כל הברכות כולן מברכים עליהם עובר לעשייתן היינו ברכת המצות שאומר בהן וצונו צריך לברך להקדוש ברוך הוא תחלה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו אבל ברכה של הודאה ושבח כגון אלו יכול לברך אחר כן. מיהו מלשון שסדרם הגמרא משמע שיכול לברך כל אלו הברכות קודם נטילת ידים וזהו סעד לדברי שלא תקנו נטילת ידים אלא לק"ש ולתפלה:

הלכה כד

גרסינן בפ' התכלת (מנחות דף מג:) תניא היה רמ"א חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה אמר רבי חייא בריה דרב אויא בשבתות וי"ט דלא נפישי ברכות ממלא להו באיספרמקי ומגדי וגם יכוין אדם בשבתות וימים טובים לברכת הקורא בתורה והמפטיר ויענה אמן ויעלו לו להשלים מנין ברכות. תנא היה רבי יהודה אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום (שעשאני ישראל) שלא עשאני בור שלא עשאני אשה רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקמברך שלא עשאני בור אמר ליה כולי האי נמי אלא היכי אברך שלא עשאני עבד היינו אשה עבד זיל טפי:

הלכה כה

מתני' חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך בכל מאדך בכל ממונך ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך: גמ' וחייב לברך על הרעה ברוך דיין האמת ויקבלה עליו בשמחה כעין שהוא מקבל את הטובה דכתיב חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה אם משפט אשירה וכתיב בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר וגו' וכתיב כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא וכתיב ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך: לעולם

יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד ולעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר וגו':

הלכה כו

תנא אל יהלך אדם אחר אשה בדרך ואפי' היא אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדים והעובר אחר אשה בנהר לא ינקה מדינה של גיהנם א"ר פפא ואמרי לה במתניתא תנא אחורי ארי ולא אחורי אשה אחורי אשה ולא אחורי עבודת כוכבים אחורי עבודת כוכבים ולא אחורי בהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא ודלא דרי טונא ולא רכיב חמרא אבל אי איכא חד מהני לית לן בה: תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו בשביל שיסתכל בה אפילו גדול בתורה כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר יד ליד לא ינקה:

הלכה כז

מתני' לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח מפני שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים ולא יכנס בהר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו: אמר רב יהודה אמר רב לא אמרו אלא מצופים ולפנים וברואה א"ר יוחנן ובמקום שאין גדר ובזמן שהשכינה שורה:

הלכה כח

ת"ר הנפנה בכל מקום ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ובגליל צפון ודרום אסור ורבי יוסי מתיר שהיה רבי יוסי אומר לא אסרו אלא ברואה ר' יהודה אומר בזמן שבית המקדש קיים אסור בזמן שאין בהמ"ק קיים מותר ר' עקיבא אוסר בכל מקום ר' עקיבא היינו ת"ק איכא בינייהו חוצה לארץ ת"ק סבר חו"ל מותר ור"ע סבר חו"ל אסור ומפרש בירושלמי ובלבד שאין שם כותל הלכך בתי כסאות שלנו שיש להן מחיצות אין להקפיד רבא הוה רמי ליה לבני מזרח ומערב כי היכי דלפני צפון ודרום על אביי אפכינהו על רבא תרצינהו אמר מאן האי דקמצער לי הלכה כר"ע תניא אמר ר"ע פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו שלשה דברים למדתי שלא יפרע אדם עד שישב ולמדתי שלא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו בן עזאי עד כאן העזת פניך לפני רבך אמר תורה היא וללמוד אני צריך. איזהו צנוע הנפנה בלילה כדרך שנפנה ביום אמר עולא ואחורי הגדר נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין קולו נשמע רב אשי אמר כל זמן שאין חבירו רואה את פרועו אבל לדידיה חזי ליה: תניא רשב"ג אומר עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון:

הלכה כט

ולא יעשנה קפנדריא מאי קפנדריא כמ"ד אדמקיפנא אדרי אעול בהא א"ר חלבו אמר רב הונא הנכנס לבהכ"נ להתפלל מותר לעשות קפנדריא שנאמר ובבא עם הארץ לפני ה' וגו': אריב"ל כל הרוקק בזמן הזה בהר הבית כאלו רוקק בבבת עינו שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים. אמר רבא רקיקה בבהכ"נ שרי מ"ט כמנעל מה מנעל מותר אף רקיקה מותר אע"ג דקפנדריא אסירי מסתברא כביתו מה ביתו קפנדריא קפדי אינשי רקיקה ומנעל לא קפדי אינשי אף בהכ"נ קפנדריא אסור רקיקה ומנעל שרי ומיהו יש לו לשפשף אחר הרקיקה כדאמרי' בירושלמי רבי יוחנן רקיק ושייף:

הלכה ל

אמר רבי חייא בר אשי אמר רב היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות